

Seese-Seese

CE1

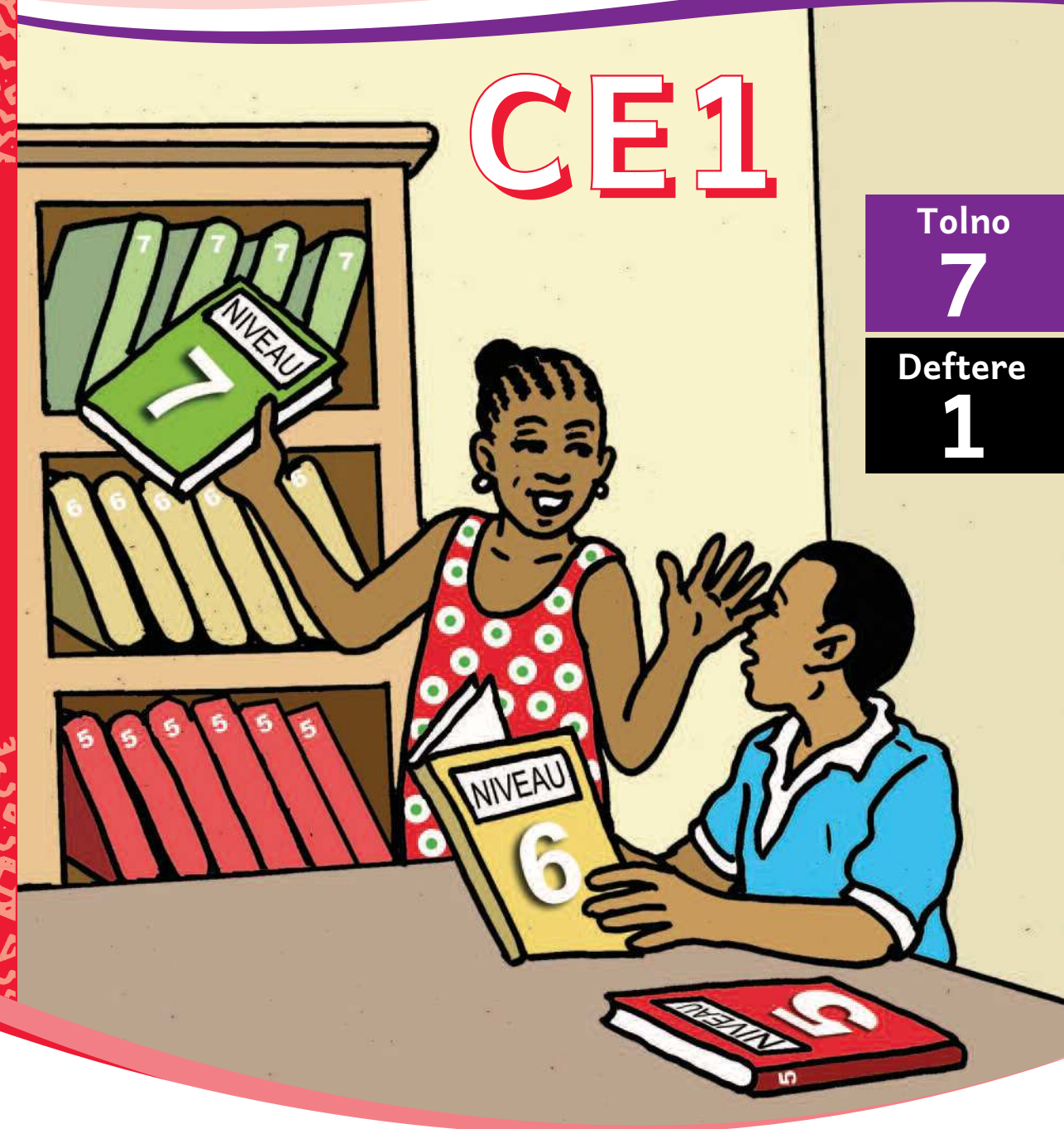
Tolno

7

Deftere

1

DIWAD



Ce livret décodable a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).



USAID
DU PEUPLE AMERICAIN

République du Sénégal



Ministère de l'Éducation Nationale

Vente interdite

Seese-Seese

CE1

Tolno

7

Deftere

2

POULAR



Ce livret décodable a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).



USAID
DU PEUPLE AMERICAIN

République du Sénégal



Ministère de l'Éducation Nationale

Vente interdite

Seese-Seese

CE1

Tolno

7

Deftere

3

POULAR



Ce livret décodable a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).



USAID
DU PEUPLE AMERICAIN

République du Sénégal



Ministère de l'Éducation Nationale

Vente interdite

Seese-Seese

CE1

Tolno

7

Deftere

4

POULAR



Ce livret décodable a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).



USAID
DU PEUPLE AMERICAIN

République du Sénégal



Ministère de l'Éducation Nationale

Vente interdite

Seese-Seese

CE1

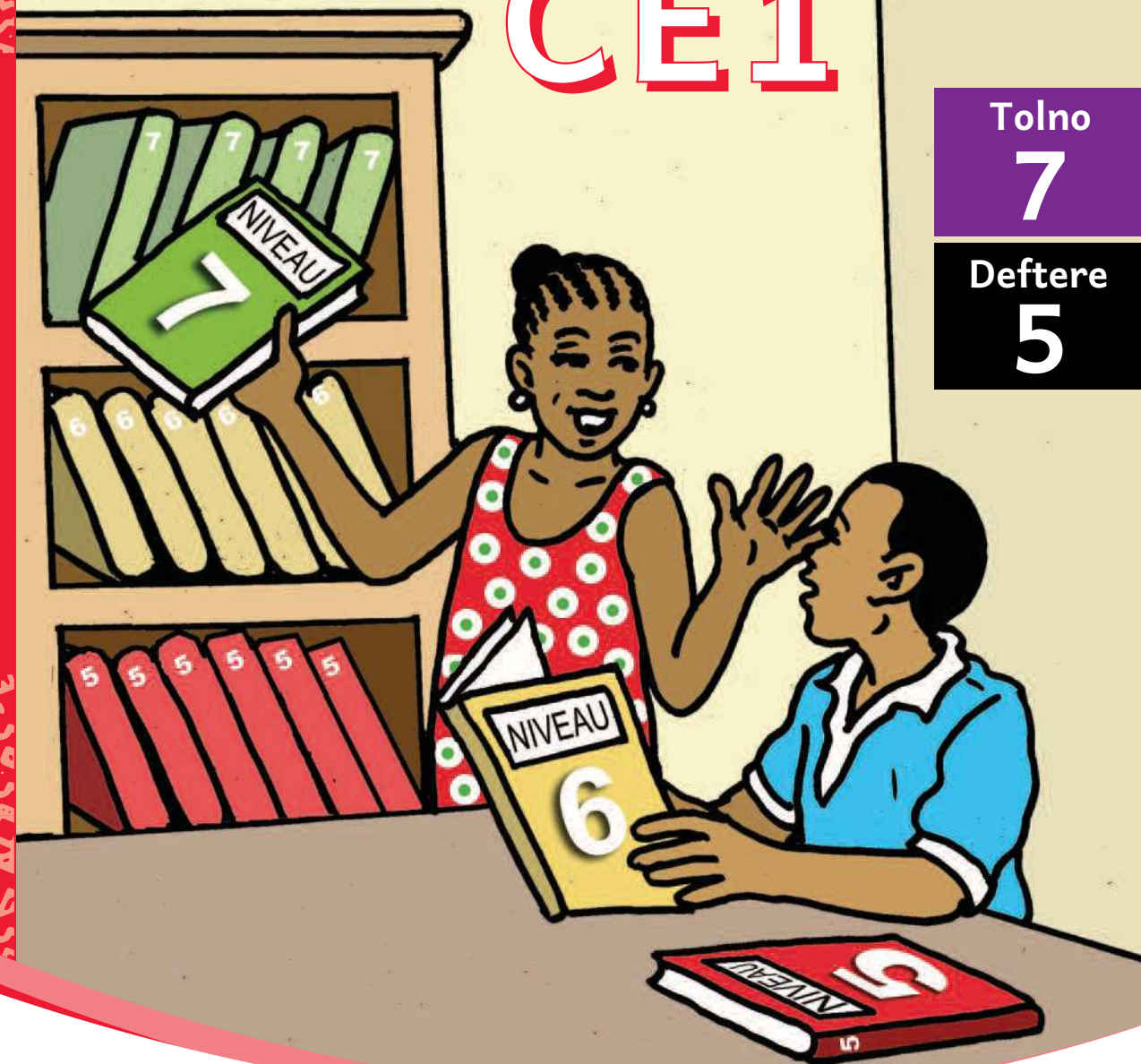
Tolno

7

Deftere

5

POULAR



Ce livret décodable a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).



USAID
DU PEUPLE AMERICAIN

République du Sénégal



Ministère de l'Éducation Nationale

Vente interdite

République du Sénégal



Ministère de l'Éducation Nationale

Seese-seese 7

Pulaar

2019



Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce document y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées sur le site électronique suivant : <https://creativecommons.org/>

Loowdi deftere ndee

Ndew cukalel dewel pinngel 4

Wojere e kiyaafi 16

Nehdi Jam 28

Dangal ñokoor to fuuta 40

Ndew cukalel dewel pinngel



Ko **siimtetee** doo koo waddnoo ko leegal mbi'eteengal jakaaw. Nayo jiidube yumma e baaba ngonoo : Latiir, Bokar, Tenej ndeew e kemes kodda oo. Ndeew noon ko joom hoore burdo finde e maɓbe. Ñalawma gooto Latiir , Bukaar eTenej mbi'i ne yeewoyi ledde e ñaamde nder ladde.

Nde be njahii haa booyi, miñiiɓe Ndew rewɓe e maɓbe. Ko doon Latiir mawniiɓe oo sooyinii mo wi'i hee! Ndew hoto rew e amen rutto galle. Ndew jabaani nannde duum. **Ñeekiti- ñeekiti** omo yahra seese caggal maɓbe. Nde be tintatamo, tawi be ngodɗii no feewi, be dacci mo o yahdi e maɓbe. Ndeke ko Ndew rewɓe e caggal maɓbe koo foof hofii leggal haa feewnii heen laaɳal e kural. Sukaabe bee ne njahaa , ne njaha haa naange fudɗi e nder ladde jakaaw nde. Ko doon be mbaɗɗi **renku** e suudu **wooturu** e hakkunde huddu be piibi waalde doon.



Mawdo gooto, debbo nayeejo ne joodinoo e sara suudu ndu. Ndew salminiri mo nehdi e newaare. Mawdo oo wi'i mo :

-Binngel am mbele odon nganndi doo?

Ndew wi'i mo :

-Alaa **neenooy** am, doo woni hol toon?

O wi'i mo:

-Doo woni hodorde **laadoori tookaandi** ndii. Ko e hakkunde huddu heeb ndi hodi. Kala gaynaako meednoodo birde doo, ndi ñaamii dum. So on daaniima, ma ndi ar e suudu mon ñaamde on.

Ndew wi'i mo''

-Hol no ndi anndirta amin doon?

-kala naatdo doo ndi anndat, sabu a ndi jogii ganndal mum.

Ko doon ndew anndi wonnde sadeende wadii.

Addanaani mo hulde walla **jaakde**. Kono o wiyaani mawniraaɓe makko bee **ndiga**.



Ko noon Ndew yahri to nayejo oo naamnii mo so omo jogii nguru nagge tiidngu. Nde o rokki mo nguru, o wadi ngu heddaawo e damal suudu ngal. Ko doon o fuddii daanaade mbela omo waawa waalanaade ndi jamma oo. Kono hade makko daanaade tawi o wi'i mawniiko en bee yoo pinndin mo so kenal kal **mooyii**. Nde o **hijitii** o habbitii nguru nagge nguu haa tiidi. O wadii feere haa o feri sereendu do kural laa'nal ngal rewi. 'Dum foof mawniraabe makko bee ne e **doyingol**. Bee ne kara, beya ne koyda. Go'oto e mabbe kala o foodtani dum sudaare mum. 'Duum fof ko a'nde hoto gooto e mabe finde hula. Nde o haljiti ndee o nanii laadoori ndii ne ara. O hebli kure makko ngam**joodtoranaade** ndi.



Nde laadoori ndi fudɗii yimde ne wiya :

Hey hey holi wonbe ɗoo?

So a yi'i ndi, ko laadoori tookaandi mawndi, timmundi haa waɗi ceede.

Ko ɗoo ndew jaabii wi'i ndi :

- Amini, hol to bi'ido nii oo woni?

- Miinjoom **suudu** ndu ?

- No mbiyetee-ɗaa ?

- ko miin woni laadoori tookaandi, kala mo taw mi ɗoon mi ñaamete.

Ndew wi'i mo yetto mbido- mi ɗoo.

Ndeen ndi badiima damal ngal tan, Ndew fetti kural laaɗal gootal ngal rewi **esereendu** ndu o waɗnoo ndu. Duum fof dey mawniraaɓe bee ne kara. Nde kural ngal yuwi laadoori ndii tan, ɗoon e ɗoon ndi maayi. Ndi wi'i e leydi ndii but. Ndew rewni leggal e sereendu nduu dillini, dillini laadoori ndii ne wii **selew** hay batte dillaani. O anndi **tigi** feere makko moyyii.



Ko doon tan Ndew findini mawniraaɓe **mum** ɓe.

Latiir ! Bukar ! Tenenɗ ! ngummeɗ ! pinee ! pinee !

Nde ɓe pini, kulol jaggibe ɓe mbi'i mo :

-Ko woni !

- Ngummodeɗ tan !

Nde ɓe ngummii tan ɓe nji'i ndi endi wi'i **loy** e koyɗe maɓɓe. ɓe mbi'i mo :

- Hol mo wari ndii laadoori mawndi ?

O wi'i ɓe : njaawnodeɗ nduttinen ndi e gaska mayri. Ma ndi haalan on hol barɗo ndi ?

Kamɓe nayo go'oto fof tammbii bannge eɓe ndaasa laadoori ndi ɓe pa'ri ndi ngaska mayri.

Joo e joo fof, ɓe **nduybi-nduybina** ɓe njana sabu teddeendi laadoori ndi. So ɓe njanii kadi ɓe ngummitoo. Ko noon ɓe ngoori haa ɓe nawti laadoori ndii to hgaska mayri. Ndeen ɓe kaljiti, hakillaaji ngarti, ɓe njokki **bolol** maɓɓe.



Janngo e muudum, debbo laadoori ndii wi'i biɓɓe ɓee njaheen njiiloyo-ɗen baaba mon sabu o **joftaani** jamma mbeetɗo oo. Doon tan biɓɓe laadoori ndii naati e ladde ala fof ɗo koyɗe maɓɓe keddi. Be cooyinii ngaskabe tan ɓe ndogi ɓe tiindii e mum. Nde ɓe njettii, ɓe tawi andi nder tullinii e mawnugol mayri. Be ngoni e wullude : baabi amen maayii! gooto e maɓɓe wi'i ɓe bojji ñawndataa hay dara! njiiloyo-ɗen barɗo mo oo. Godɗo oo wi'i a haalii goonga, pulaar wi'i "so ndiyam rufii, **ɓoftotaako**". Miñiiɓe oo wi'i ɓe, kaan wonaa goonga. "Eɗen mbaawi yooɗtode kay". Njiiloyo-ɗen **baɗam boniiɗo** oo. Doon e doon ɓe carondiri e ladde ndee. Gooto fof yahri bannge. E ganndal makko Ndew tini ebena njiiloo ɓe, O wi'i mawniraabe makko ɓee **mbaylo-ɗen** ngonten lekkuule. Ladde fof wonti lekkuule, biɓɓe laadoori njiilii haa tampi lelii e les lekkuule ɗaanii. Ko noon Ndew e mawniraabe mumm ɓee ndaɗiri.



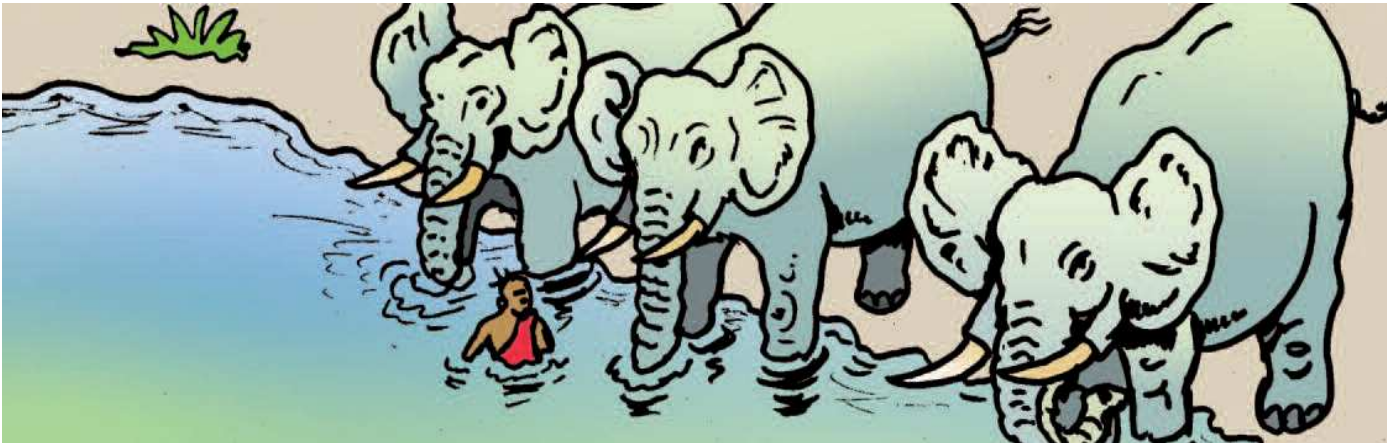
Lofu njuutngu nguu wadii haa be domdi **domka** mawka wondunde e heege kam e tampere . Ko doon be coynii weendu, be ndogani ndu. Nde be njetti, be mbi'i Ndew yoo jol e mayru **ñedana** be ndiyam bawdi kañum heedti e cukaagu.

Ndew wi'i be :

-Mbele maa on mballu am ha mi yalta e nduu weendu luggidndu ?

-Be mbi'i eey eey , ma min mballe kay .

Nii woni Ndew joli e weendu ndu, o ñedi ndiyam o yarni be kambe fof. Ndeen be domditii, be njahi be ngoppi Ndew e nder weendu luggidndu nduu . Be kooti galle. Booytaani seeda, ñiibi ngari yarde e weendu ndu. Ngidiiba baa yari yahi. Dimma baa ne yari ko heewi kañumne yahi. Tataba baa yari haa ba modori Ndew. Yiiyam dam **siryi** e hudo fudko e daande weendu ndu.



E oon sahaa, mawnirabe Ndew tato bee njettorii galle juude **bole**. Be nawaani ledde, be nawaani ñaamde. So wonaa boji cadtudi di be njettoori. Be nganndini galle oo wonnde Ndew ko ko majji e ladde hee. Ko hono nii **kabaaru** oo sarorii e wuro ngoo. Wuro fof nanondiri wonnde yoo be njah be njiilooyoo Ndew. Miñum Ndew gooto e sehillum, kañum en ne njiiloyiima. Tampere ndee musii haa, **kambe** fof be mbaftindii fooftaade e sara weendu wooturu. E jonnde nde, be coppi ledde kewe be peewni coorumbe. Ndeen miñum Ndew oo wuttii **coorumbal** ngal tan, woodi ko jaabii mo e weeyoo ngoo. Ko dum doo dum wi'i : '"oodoo guttudo coorumbal ngal peewniraa mi ngal, ko miñi am". Ko mawnirabe am ngoppi mi nder ladde, e weendu nduu, ñiiwa baa modi mi'.

Ko woni ko dum hulbinii, hay gooto yiyaani hay ko nanndi e neddo.



Cukalel ngel dogi hucci galle totti baaba mum coorumbal ngal. Oon ne nde wutti coorumbal ngal tan, huunde ndee jaabii mo. Baaba oo, totti ngal yumma oo ne wutti ngal tan huunde ndee jaabii. Baaba mum Ndew haalani wuro ngoo fof. Doon tan, miñum Ndew oo kam e sehil mum ndutti tii ladde . **Booytaani mum** tam, ɓe potti e ñiibi nai ɓe naamndii ɗi :

-Ee hey mon ñiibi ee hey mon ñiibi, on njiyaani banndon moɗɗo Ndew oo ?

-Hee minen dey ko ndiyam ɓolam tan min njari.

Ɓe njawti seed, ɓe **kawri** e ñiiwa mawba baa ɓe mbi'i ba :

-Ee hey maa ñiiwa a yiyaani toon banndon moɗɗo Ndew oo ?

-Modi hol ɗuum ?

-Modi cukalel biyeteengel Ndew ngel ?

Miin dey ko mi **kellifaado**, ko ndiyam ɓolom jar-mi .

-Alaa ñiibi godɗi ngoni yeesu ?

-Ii ! mi **laabaaka** dey! bennee yeeso y'eewon ,



‘Be ndunti ba tan, min nanii huunde ne wiya : udditee reedu mabba bannge ñaamo ngoo mbido mi toon. Ko noon sukaabe dido bee mbaadi feere haa lelni ñiiwa baa. Nde be nguudditi reedu ñiiwa baa bannge ñaamo be tawi toon Ndew. Ko nii be njaltiniri mo be nawti mo wuro. Nde be njettii, be tawii wuroo ngoo fof ne teertii be hono no laamdo teerdete nii. Nde oo yettii o salmondiri e mabbe o jaarnii be. Nde o haalanibe do o rewdaa doo foof, gooto e mabbe kala fawi junngo e hunoko. Gooto fof ne naamnoo mo, Kala ko o naamnaa o jaabtoroo dum no haani.

Ko nii Ndew cukaleel keewngel hakkile ngel yahri.

O danndii mawniraabe makko e mbaroodi tookaandi ndii, e bibe mum, o danndi hoore makko e ballal miñiiko oo.

Mawniraabe makko bee mbaajaa, njennaa, be njantaa najoore sabu ngañgu mabbe.

‘Dum doo ne waawi jannginde heen ko pulaar wiyata koo : "Yoo mawbe njurmo sukaabe, sukaabe kormoo mawbe"

Adapté de : Katitu Momambo, L’Histoire D’une Petite Fille Très Intelligente
 Author-Traditionnal San story - Translation-Berthelot Paul (Bruno) and Translators without Borders
 Illustration -Manyeka Arts Trust - Langage -French - Level-Read aloud
 ©Manyeka Arts Trust 2014 - Creative Commons: Attribution 4.0 - Source www.africanstorybook.org
 Original source www.manyeka.co.za

Naamne

- 1 Hol njaltiindo Ndew e reedu ñiiwa baa?
- 2 No futi mawniiraaɓe worɓe Ndew jogii?
- 3 Mbele coorumbal ngal nguttoon gal ko Ndew yejjitnoo ngal toon?
- 4 Hol no njiiru-ɗaa baɗal mawniraaɓe feewde e miñum?

Wojere e Kiyaafi



Wojere e Kiyaafi



Ñalawma goto, Wojere ina yaahndotono e ladde ngam yilanaade sukaabe mum ko ñaami. O **hiiri** haa laawol ngol majjiri mo sabu tobo e niɓɓere. Nde o yahi haa o tampi, o anndi **feere** alaa, o sorii e les **cate** lekki njannooki ngam waalde toon. Boyaani taan, wojere nani gulaali, o ummi y'eewde ko kewi. O yi'ii **Njabala** inna dogo, ina woodi ko yaawi ko rewi e mum, hunuko mum ina yaaji. Wojere yi'ii gite dee ina kubba, noppi dii ina portii, o rewi heen, mbela omo annda hol to ɓe mbattintoo. Kono, ko Wojere yaawi yaawi ko fof tampi sabu dogdu yaawdu ndu ɓe ndogatnoo.

Nde ɓooyi seeda, wojere sooyinii dum ina nanndi ko diwata, edum **huufi** Njabala. Kulol nanngi mo haa omo siñña, kono hadaani o rewi heen haa o yi'i edum diwi, edum naati e luuro bokki. Wojere **naji**, rutti ina hoota, fotti e **Kooba**, o haalani dum ko o yi'i ko, o gasni o naamni dum:

- Ngal kullal, hol no ngal wi'ete?
- Dum woona kullal, ko Kifaayi, jinne mawɗo gondo e ladde ndee.
- Hol no o dadortoo?
- Ina jogi sahaa, ko ndeen taan o yaltata.



Weeti, haa naange fufi, Wojere hooti hodorde mum, kono hakkille mum ina jiiḃii. Tampere nde o waaldi ndee nanngii mo, o ḃaanii, haa ḃooyi tan o wulli daande dow. Bibḃe makko e debbo makko ngari taa-rii mo ina naamnoo mo ko kewi.

Debbo o wi'i: "Hol ko waḃi mbaal-ḃaa ladde hanḃi, haa ko aḃa fina aḃa wulla?"

Wojere jaabi: "Mi hiir ladde haa mbattindii-mi **weemde** laawol."

Ḃidḃo afo oo wi'i: "Mbele ko a najḃo e jamma hee?"

Baaba makko jaabii: "Jinne mawḃo gonḃo e ladde ndee taw-mi ina wara Njabala warngo ngo yoodaani."

Wojere siimtani ḃe ko yi'i koo, kamḃe muum ḃe kuli haa gooto kala fi'i junngo e hunuko.

Ḃidḃo debbo oo wi'i: "Baaba, ndeen ladde **hoolnaaki**, hoto reftu ḃoon muk."

Wojere wi'i bibḃe ḃee: "En njiidaa miijo, sabu won ko jid-mi o waḃana mi."

Gorgol Wojere jaabii: "Jaraani, kala ko mbaaw-ḃaa toon yeewde, fittaandu buri ḃum."

Debbo oo fawii heen: "No oo jinne siforii ni, kala mo o fotti, alaa baawḃo wallude ma."

Wojere wi'i: "Mi nanii haalaa mon, kono ko njiiltoo-mi koo, ko nafoore boje kala."

Nde jamma **feccini**, Wojere **sortorii** seese, fa'i to jinne oo.



Feccere jamma, nde wojere yahataa to bokki too, o fotti e Kooba e laawol ngol. Kooba baa wi'i mo: "Banndi am ko njahataa e ndee niɓɓere e nder ndee ladde?"

Wojere wi'i; "Kiyaafi njiilooytoo-mi, sabu won ko njid-mi ñaagaade mo."

Kooba jaabii: "Mi sikku ngon-ɗa ko e **wartaade**, so a yettimaa, o war-maa."

Wojere wi'i: "Mbiɗa anndi to ndewat-moo-mi haa o waɗa ko njit-mi koo."

Kooba wi'i: "Mbele aɗa jogii **ñawndorgal** walla **cefi**."

Wojere jaabii: "Mi alaa ɗiɗi ɗii kala, kono, ko e hunuko am ko punti-rat-moo-mi."

Wattan oo, Wojere wi'i: "A yidii mi **dada**, kono mi yahii sabu sahaa Kiyaafi yaltata oo heedii."

Kooba woyi wi'i: "Mbiɗo anndi ko hannde mbayrat-mi yi'de ma; yaah, kono hoto **pejee** maa puunte."

Wojere waynondiri e Kooba, dogani bokki kono o tawii Kiyaafi yaltaani, o **aani**. O yirlii bokki kii, kono o yi'aanii luuro ngoo. O miiɗii so tawii o faayondiraani bokki kii, walla so tawi ki udditto e ki uddoo. O miiɗtii wonde Kiyaafi ko ko yalti artaanii tawo, walla nani e nder luuro ngoo. Doon e doon, bokki kii dilli, ki udditii, Kiyaafi feeɗi, wojere wi'ii **saddet e leydi**.



Kiyaafi ndaari Wojere e pamaram mum, yurmii dum, oon sahaa, Wojere ina lelii e leydi, ina siñña. Kiyaafi ko gite boɗeeje jogii, banndu mum ina wadi leeɓi, bibje mum ina njuuti, hunuko mum yaaji.

Tagoodi makko weeɓaani **sifaade** sabu hay gooto anndaa ko o nann-data **ɗari**. Ko o kullal jogingal doole, jaawngal no **majaango**, bonngal. O ndarii Wojere ko juuti, o wi'i: "Aan woni hol oon? Ko ƴeewaataa e damal galle am?"

Wojere **manti** mo: "Ngarmii ko salminde maa, aan laamlo ladde ndee."

O fawi heen: "Ko aan reenata kala kullal koɗngal e ladde ndee, aan waawii mbaroodi te a nawdetaake e cewngu."

Kiyaafi weltii sanne, artiri gite mum, yirli hoore mum e bibje mum wa'i no gamowoo ni.

Wojere fawi heen: "Kala mo sooyni maa hulat, too ndew-ɗaa, kulle mum **cuudo**, hay gooto yawaaki ma."

Bernde Kiyaafi **heccidii**, o wi'i Wojere: "Mi meedaa nande hono kaa haala, kono, a haalanaani-mi ko njiiloto-ɗaa."

Wojere badtii moo, wi'i: "Mbiɗo ɗaŋi **mette**, kulle ina tooña mi sabu **ngaandii** am ina famɗi."

Kiyaafi furii moo, jabii moo: "Ko njid-ɗaa so tawi ngaandi maa ina famɗi?"

Wojere ɗaani hoore wi'i: "Njit-mi ko beydanakam ngaandii am ndii mbele mbeɗa bura ƴoyɗe kulle ɗee muum."

Kiyaafi wi'i Wojere: "Duum ina gasa, kono maa mi beta ganndal maa haa mi haljita."



Wojere woni e hedaade mo. Kiyaafi totti mo **faandu**, horde e sawru. O wi'i: « Njid-mi ko kebbinaa faandu oo kosam kooba, horde ndee yo nde heew colli tokoosi. » O fawi heen: « Yiiloo ngooroondi potndi e sawru nduu, ndenndinaa fof ngaddaanaa kam. »

Wojere hocci kaake mum, yahi ko juuti, gaañii hoore, diiraani galle mum. E laawol ngol, omo miijo no timminirta **fa'ndaare** makko. Nde o yetti galle makko, **besngu** nguu jabbi mo sabu **daminaade** won ko o addori. O jippini kaake dee taan, yaakaare besngu nguu boni sabu hay daraa alaa ko woni e majje.

Debbo oo wi'i: « Ko dum tan wadnoo ndutti-daa e ngal kullal **kaaw-ningal?** »

Wojere wi'i: "Kiyaafi wi'i yo mi yooq faandu nduu haa heewa kosam kooba, horde ndee ne haa heewa colli tokoosi." O fawi heen wonde yo mi addu **ngooroondi** potndi e nduu sawru.

Afo oo wi'i: « So a nawii dum kala baaba, hol ko ndaanaata heen ? »

Wojere jaabii : « Ndeen kiyaafi maa o beydan am ngaandi am haa mi bura kulle dee fof yoyde. »

'Bidfo debbo oo wi'i: « Dum weebataa baaba, sabu kooba ina heewi doole rutti ina fetta.»

Gorgool oo fawii heen:" Ngooroondi ina **soppa**, fawii heen kadi ina wadi **tooke**.""



Nde Wojere hedtattoo gorgol mum, ina **dimmbina** laaci e hoore.
 Nde be ngasni haalde, Wojere wi'i be kaali goonga, kono yo be **eto** tan.
 Debbo oo wi'i: « So en badii dum, Kiyaafi ma o beydu nyaandijji men.
 Wojere wi'i debbo mum: « Ko goonga, tawde enen kala ko en boje, ko
 enen ndenndata **nafoore** ndee. »

Gorgolaado oo wi'i : « Dum noon, nodden boje fof, ndenndinen miijooji
 men. »

Wojere renndini mawbe boje kala, o **laabani** be ko Kiyaafi haali ko e
 ko fawi heen ko. O beydi heen wonde gooto kala yo haal feere nde
 jogii ngam hebbinde bidonj oo e faandu nduu.

Gooto e mawbe bee wi'i dum ina weebi, yoo be tawooy coli dii to ci-
 kattoo do be kulbina di.

Woodi bi'ido : « Duum ko feere, kono hono noon, e di mbaawi **bocci-
 taade** di ndiwa.»

Wojere yetti konngol: « Mbaɗen feere haa di naatna koye majji e
 nder faandu nduu. » Gooto kala ndaari keddiido oo, be ndimmbini
 koye ellee wiyoobe min njabii. Wojere naamndii be hol no be kebbi-
 nirta horde ndee kosam kooba. Woodi bi'ido : « En yeewat kooba
besba, biren ba. "Godɗo jaabii: « Ndeen feere **hawraani** sabu kooba
 ina metti nanngude, rutti ina heewi doole.»



Gooto e mawbe bee wi'i: "So goongaa, en ngalaa doole bawde nann-gude kooba, so wonaa kabben ba haa ba tiida. "Wojere wi'i: « Eden mbaawi funtude ba haa keben kosam tawi en tampaani. « Boje dee mum njaabii wojere: « Njid-daa ko tampinde min, kono ko aan buri annduude ko naamndotoda koo.» O wi'i be: « **kaaldigal** ngal ina adda waasde **juumde**.» O fawi heen: « Jooni ko ngooroondi ndii heddi, hol no ndaññirten potndi no nduu sawru? »

Mawdo gooto e boje dee jaabii: « Ngooroondi **welaani yiyam**, ina yaawi, ina nata tee tooke mum moyfaani.»

Mawdo goddo wi'i: « **Safaara** ngooroondi kam, ko fewjude tan haa ndi natta natde. » Wojere wi'i mo: « jooni fof timmi, yeewooyen colli, kooba e ngooroondi. » Woodi naamndiido mbele ko kambe kala njahdata ngam yeewooyde ndi.

Wojere jaabii: « Miin tan e goddo yonii, so en njahdi enen fof, hay gooto suusata en.»

Boje keddiidee de mbaadi mo e wojere burnde famfude duubi e boje **nayeeje** dee. Woodi naamndiido: « Hol to yeewooyten di? » Wojere jaabii: « Colli dii, **ndaddoytee** ko to weendu too, kooba e ngooroondi noon tawaate ko e **cofoyfi** dii.

Kalifa boje dee duwii, yamiri wojere e jahdiido mum yoo njah, heddiibe bee, o woppiti dumen.



Wojere e jahdiido mum ngari e weendu nduu, be ngasi ngaska, be cuudii heen. Boyaani tan, colli dñi, e sifa **ndiwri** kala puɗɗi juraade. E sahaa dabbo, ñi keewi nokku oo. Feere ndee ko waade, no jeew-toowo ni haa ballodaadi. Colli dñi, kañumen, nani diwa, ina **ciika**, e ndi ndaarta ndiyam. Wojere e jaadiido mum **tunngi** yeewtere jirwunde. Wojere ina werloo juude, ina wi'a alaa, waawa wonde, waawa wonde. Jahdiido makko ina diwa, ina **denko**, werti juude ina wi'a, ina waawi wonde, ina waawi wonde, mbele a yiyaani no colli dñi keewiri nii. Colli dñi ndartii, ngoni e ndaarde ñido be haa ñi **taartii** be. Woodi e colli dñi wi'ndu: "Ko ngoo duko woni?"

Wojere jaabii: « Jaraani naamndaade, ñum waawa wonde, on mbaawaa ñuum. »

Jahdiido oo wi'i: « Faandu nduu waawa heewde colli sabu on keewaani. » Colli dñi njali, ina diwa, ina cirka, ñi mbi'i : « Mbele on njiyaani no min keewiri nii. » Wojere wi'i : « Jaraani ko eden **njed-dondira**, so tawi oñon keewi, naate e faandu nduu haa ndu heewa. » Doon e doon tan, sonndu wi'i **corok** nder, keddiidi dñi ndewi heen, wojere **sukki** faandu ndu.



Wojere e jahdiido mum mbeltii, be cuudi faandu ndu, be **ndaanani** ngaska kaa ngam **sabbaade** toon kooba. Be padi ko juuti, kooba araani, be naati e cofoyyi dii, be cooyi eba muuynina. Nde be badii, be banti duko, ebe njoofoo horde ndee.

Wojere ina diwa, ina **doyyoo**, ina wi'a: « O yuppataa, o waawa dum." Jahdiido oo ina werlo juude, hebbitii: « Mi jabaanii, dum sadtaani, mbele a yiyaani kooba baa no foti?»

Wojere jaabtii: "A haali goonga, kooba baa ina mawni, kono ba alaa kosam keewdam horde ndee."

Nde kooba nani yeewtere ndee, fa'i toon ngam **laabeede**. O wi'i be: « Hol ko kaalatoon haa ko innde am ina yalta heen ?» Wojere wi'i mo: « Dum jaraani, sabu a alanaa dum feere. » Jahdiido oo jokki heen: « Hoto yaaw haalde, baa kooba ina jogii kosam mbaawdam heewe horde ndee.»

Kooba wi'i : « Odon njawii kam, dum jaraani yeddondirde.»

Wojere banti: « Tawde ko noon njiruu-daa, horde ndee nani, ende mawni, e nde yaaji.»

Kooba baa mettini, wuurii bannge kala, ba haayii ko juuti, ba tiimni endi dii e horde ndee. Wojere e jahdiido mum ngoni e ndaarde kooba ina yuppa kosam haa horde heewi, be pobbani ba haa ba weltii.



Caggal dum be cooyinii **baajol leydi** ina fa'i e mabbe. Be cuudi sawru nduu mbele **laadoori** ndii ina waasa hulde. Nde ngooroondi ndii badii be, be njokki peeje mabbe ebe jeewta. Wojere **heli daande**, forti junngo ina wi'a : « Ndaar ngooroondi ndii, sawru nduu buri ndi juutde.»

Jahdiido makko moomi hoore mum wi'i : « mbele a yiyaani ngooroondi ndii no way juutde ? »

Kobe kaalata ko fof, ngooroondi ndii ina **laada** haa yettii be. Ndi wi'i be hol ko innaton kam?

Wojere wi'i mo: « Ko sawru nduu min naannadin maa e **njuteendi**. »

Ngooroondi fortii, **ñobbii**, wi'ii: « On nganndaa kam, pawee sawru nduu. »

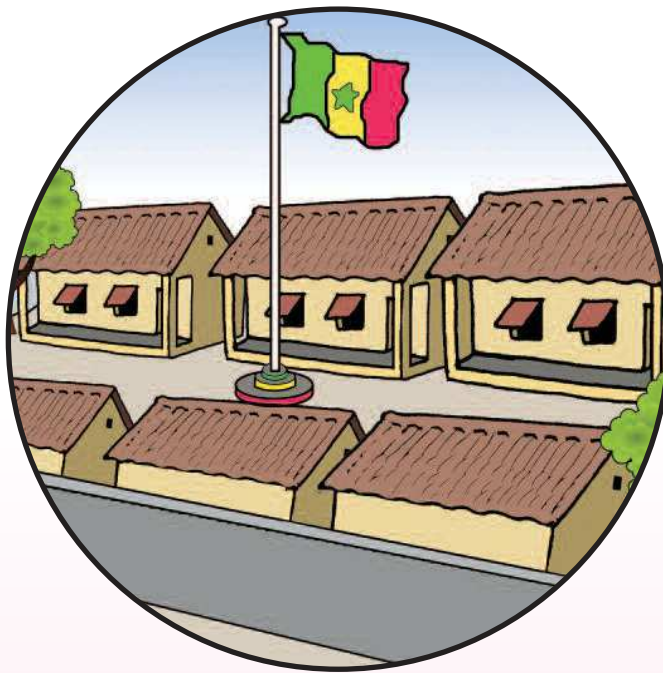
Be pawi sawru nduu, ngooroondi ndii **tufi hoore** mum e cebal ngal, fortii. Wojere e jahdiido mum kabbi hoore ndee, keeci kii e laaci kii haa **tiidi** .

Ngooroondi ndii ina fito kono ndi alaa feere. Wojere e ngonndiido mum njahi to bokki kii pawi kaake mumen. Jahdiido o ruttii. Boyaani tan, diraali mawdi mbaadi, Kiyaafi suppiti e yeeso Wojere ina ndaara kaake dee, ina ndaara Wojere. O naamndi Wojere hol no hebiri kosam kooba e no o nanngiri ngooroondi ndii. Wojere haalani mo fof. Kiyaafi wi'i mo: « Ko yoy-ɗaa koo tan yonii, so mi beydanii ma, a burat kam yoyde. Yaakare Wojere fof boni.

Naamne

1. Hol no Kiyaafi wardi Njabala?
2. Hol bannge e winndannde ndee holliri Wojere ko keewdo peeje?
3. Hol bannge e winndannde ndee anndinta en Wojere ko tiidfo hoore?
4. Hol ko mbaaw-don haalde hakkunde Wojere e Kiyaafi caggal nde njannu-don tinndol maɓbe?

Nehdi Jam



Nehdi Jam



Jam buri musiiba. Hay **ndiga** moyƴataa so jam alaa. Hay dara timmataa so jam alaa. Wadde ngam waawde **waylude** jamaanu e banngeji fof, alaa e sago jam ardoo. Ko dūm wadi ngam waylo-waylooji ndañee haa aduna deeyfa, alaa e sago jan̄de ardoo. Ndeen jan̄de kam foti wonde kaɓorgal ɓurngal doolnude. On nji'ii, maa nehiren jam, ngam ndañen jam aduna. Duum firtaani wonde hare wadataa, haala gasataa.

So en **mahirii** aduna goonga e jam, **Koddigal** men maa yood. Duum neddo foti faamde jan̄nginde ngam dañde jam, ko duum feewnata neddo jahduɗo e jamaanu. Oon neddo maa waaw teddinde neddo hono mum kam e kala biy Aadama. Ko duum rokkata en Aduna deeydo, mahiraado peewal kam e goonga.

Jooni njahen to lekkol Musee Joob ngam o jan̄ngina en hol no jam jan̄nginirtee.



Dudal muusee Joob ina heewi janngoobe. Ebe njahra e hakkunde duubi sappo e didi e sappo e tati. Hikka kalaas muusee Joob ko ko wadata eksamee. Kalaas oo ina wadi worbe e rewbe. Kono hikka ko rewbe bee buri heede fuuf. E rewbe bee ; ina hebtinee heen : Aysata, Kiristel, Ummu, Koddu, Margo.... E worbe bee eden mbaawi limde heen : Mammadu, Umar, Bernaar, Alasan, Paskaal...

Dudal Musee Joob ina laabi. Huunde kala woni ko e nokku mum. Taa-bal kala janngoobe dido njoodii heen. Moni kala udditi deftere mum. Kambe fof be kucciti e **alluwal mawngal** ngal. Musee Joob ina darii e yeeso mabbe, won e sahaa, o yaha o ara e nder **dudal** hee. Sukaabe bee fof **tarii**, winndannde **arwande** ndee timmii. Janngoobe bee ene keñii bennude e winndannde jannginde jam.



Njanngoobe bee coftat so musee Joob jannginii jam. Wuurdude e jam ina waddii yimbe fof. Ko ndeen musee Joob naamndii wi'i: "Hol ko pot-den wadde ngam dañde jam duumiido?"

- Aysata jaabii : "Woppude hare."

- Musee Joob wi'i: « Eey Aysata. » Kono o naamndii wodbe bee. Mbele duum yonii ngam dañde jam?

- Mamadu jaabii wi'i: "Alaa, wasde hare e haala tan yonataa."

- Kiristeel beydi wi'i: "Dañde jam wonaa tan wasde hare, ina woodi ko addata jam ko wonaa duum."

- Musee Joob naamndii **yeruuji** gaddooji jam.

- Kiristeel wi'i: « Duumaade e **heeydude**, hono gardogol ; jibnat musiiba. »

Umaar beydi wi'i: "wasde ndiyam laaɓɗam kañum ne jibinat musiiba."

- Ummu ne wi'i: "wasde nokku safaara jibinat musiiba"

- Musee Joob nde renndini jaabawuuji dii, o wi'i: "Hol dañdo ko beydata?"

- Bernaard wi'i: "Wasde reende taariindi jibinat musiiba"

-Faatel wi': "Burondiral leñol kam ne jibinat musiiba."

Musee Joob hollirii weltaare fa'de e jaabawuuji janngoobe bee. Ko ndeen o fodani be pottital godngal.



Ñalnde talaata kala muuse Joob jannginta ko **hiisa**. Oon talaata, musee Joob nde timmini winndannde hiisa, naatani janngingol jam. O teskii **coftal** janngoobe bee tigi-rigi. O naamndii ko be njanngi hanki. Ndeen o teskii wonde sukaaɓe bee njejjitaani ko jibinta jam.

- O naamndii: "Hol ko njaggu-don e ko fudnata jam?"

Alasaan wi': "hare **yooro** jibinat waasde yooro."

- Musee Joob wi': "Ko noon tigi, hol jogiido ko beydata heen?"

- Margoo, caggal nde suuti junngo mum wi': "hare ñabbuuli daaɓooji jibinat jam."

Eeyi kay Margoo, ñabbuuli daaɓooji njibinat fitina kam e waasde deeyal e nder leydi.

Hol ko mbaawɗen beydude heen?

- Paskaal wi': "**Yurmondirde** hakkunde men jibinat jam".

On njaaraama sukaaɓe, on tiidniima, jam ko haaju yimɓe fof. Jooni, ngudditee deftere mon e hello cappande joyi e diidi, mbaɗon ndee ekkorde.

So on njoofnii, puɗɗo-don winndannde jol-jole hanke.



Ñande alarba, musee Joob, caggal nde salmondiri e jaŋngoobe bee, ko winndannde hiisa e hakkille o **fudɗorii**. Jaŋngoobe rewbe buri softande nde. Aysata, Kiristeel, kam e Ummu ene njidi nde no feewi. Bernaard kam e Paskaal to bannge worbe, ina njidi hiisa e hakkille. Ko ɗuum waɗi so muusee Joob **betii** jaŋngoobe bee, ko kambe ngardatoo.

Nde o gasni e winndannde hiisa ndee, Musee Joob artii e winndannde jaŋginginde jam. Ko ndeen, o fudɗii betde ko jaŋngoobe bee kuñii e jaŋde jam. O teskii **wakkilaare** jaŋngoobe bee. Rewbe no mbakkilii. Worbe bee kadi keedaani caggal. Hannde musee **anniyii** jaŋginginde ko ko yowitii e "mahde nedɗo jahduɗo e jamaanu". Jaŋngoobe bee ina katojini e ndeen winndannde no feewi.



Hade muusee Joob fudɗaade winndannde « mahde nedɗo jahdudo e **jamaanu** », o naamndi so jaɗngoobe ɓe parii.

‘Be mbi’di kambe kala , eey min parii musee.

O fawti heen : Hol ko ɗamini-ɗon feewnata **kodki** ?

Salimata wi’i: " yurmaade burɗo **lohde**."

Musee wi’i: "A jaaraama, mo wuuri bura."

‘Doon tan sufle wutti ngam anndide ɓe pooftel yontii. Musee Joob wi’i yoo ɓe njaltu. Woodi e sukaaɓe hee yaroyɓe. ‘Beya njahi galleeji mumen **hacitoyaade**. Heddiibe ɓee ngoni e fijde e nder ekkol hee. Jaɗnginoobe ekkol ɓee kamen ndenndi njoodii e les lekki. Rewɓe tato ene njeyaa e maɓɓe. Inde maɓɓe ko madam Njaay, madaam Sow e madaam Jallo. Jaɗnginoobe worɓe ɓee ko nayo : musee Joob, musee Faal, musee Gomiis kam e musee Juuf. Gardiido ekkol oo hikka ko debbo. Innde makko ko madaam Bah, kanko noon ko o jidɗo golle ɗee



Nde waktuuji sappo e go'o pawɩ **hojomaaji** cappande tati, gardiido ekkol oo wutti liital. Janngoobe bee fof njahi mbaɗoyi **gorowocci** e yeeso kalaas mum'en.

Jannginoowo kala wi'i janngoobe mum yoo naatir gooto gooto e nder kalaas. Musee Joob jokki winndannde janngingol jam. O naamndii hol to ɓe tolninoo?

Sammba wi'i: "Yurmeede burɗo lohde"

Musee Joob wi'i: "Moyy'ii, hol ko mbaaw-ɗen beydude heen?"

Jeynaba wi'i: "Hoto en pamɗin hay nedɗo gooto"

Moyy'ii Jeynaba: "Hol ko mbaaw-ɗen beydude heen kadi?"

Abdu wi'i: "Mbaasen hersinde kala **aadee**"

A tiidniima Abuu !

Ndeen Salimata beydi heen: "Mbaasen yawde hay gooto.

« Onon, ko on njaambareeɓe, so yimɓe kala ñemmbuno on, jam duu-moto. Jooni kam mbaɗee ekkorɗe. »



Ko ñande Alkamisa ndee musee Joob foti fudɗaade jaŋginginde **maantorɗe** leydi ndii.

O naamndi mbele yimbe kala gardii.

Aysata suwti junngo wi'i: « hannde kam rewbe bee fof ngarii. »

"Hol mo tawtoraaka e worbe bee hannde?"

- Alasaan, caggal nde suwti junngo, wi'i: "hannde worbe bee fof ngarii."

Ko ndeen o fudɗii winndannde **hesere** ndee.

Leydi kala e aduna hee ina jogii maantorɗe. ko ɗuum **saabii** leydi men Senegaal ina dañi maantorɗe **tuugnorɗe** paarnorɗe. Deen maantorɗe eden poti ɗe hormaade.

- Hol kaalanoowo mi heen maantorɗe wootere?

- Paskaal wi'i: "araaraay, walla mbi'en darapoo leydi ndii."

- A jaaraama Paskaal, darapoo leydi ndii eden poti ɗum teddinde.

E hol godɗum, muusee Joob werlii naamndal godngal?

- Aaminata wi'i : "Jimol bakkol ngenndi ndii"

-Eeyyoo Aaminata, eden poti teddinde jimol bakkol leydi men.



Muusee Joob siftini ko hebaa janngede, duum woni darapoo leydi kam e jimol bakkol leydi ndii. O naamndi sukaabe bee hol maantorde godde be mbaawi beydude heen.

Janngoobe bee fof cuwti juude. Musee Joob **teskii** wonde kambe fof ebe njidi jaabaade. Ko ndeen kadi o teskii wonde ko janngoobe worbe buri softude.

O naamndii Umaru: " Hol maantorgal leydi godngal nganndu-daa?"

Umaru wi': "**ngootaagu** leydi"

- A jaaraama Umaru! Eden poti teddinde ngootaagu leydi.

Maantorde kaalaade doo dee ina poti taweede e kala nokku mo yimbe denndata. Ede njiyee e comci daditiibe boornotoo dii. Ina jeyaa e mabbe reenoobe nder leydi, been ko poliisee'en. Reenoobe **keeri** hak-kunde leydi men e leydeele godde, been ko **kooninkoo**be.

- Hol e mon jidfo wonde polisee walla kooninke?

Kalaas oo kala suuwti juude, worbe e rewbe fof. Musee Joob faami won ko waylii e rewbe bee.



Ndeen, rewbe ko golle jaŋgingol walla golle doktoraagal burnoo softande. Jooni jamaanu ina waylii. Rewbe natti yibde joodaade e der galleeji.

Ndutto-dɛn jooni e jaŋgingol jam. Ina jeyaa e **njiilawu** jam, reende **jeyi dental**. Ina jeyaa e yiilaade jam, reende jawdi jaamburu.

Waasde **tunwinde** jibnat koddigal moyɣal.

Reentaade bonannde jibnat jam.

Waasde yettude **ngalu** njananu ina jeyaa kadi e ko jibinta jam.

Aduna deeyɗo, daɗɗo jam ina addana hebde hakkeeji mum wada fotdeeeji mum. Duum rewata ko e nguurndam moyɣam e safaara timmuɗo. Ina yahda kadi e jaŋginginde sukaaɓe, reende ɓe e dowde ɓe. ʼBeen sukaaɓe ina poti teddinde mawbe kam e maantorde leydi ndii. Duum noon firtaani wonde so ada yiiloo jam, a muɓat hunuko maa e huunde kala, hay so tawii ko fenaande.

E oo jamaanu hannde oo, so a yidii daɗɗe jam, a wadat jam, njidananaa yimbe jam, sabu ko e jam huunde fof daɗatoo.

Naamne

- 1 Lim elewaaji didi rewbe e elewaaji didi worbe wonbe e kalaas Muusee Joob?
- 2 Hol ko Muusee Joob buri jannginde e nde yontere ndee ?
- 3 Hol ko waasde timmal neddo waawi jibinde e ngurndam aadee?
- 4 Hol ko wadi jannginde jam wadde fayiida?

Dangal ñokoor to fuuta



Dangal ñokoor to fuuta



Ñande heen Ñokor ko subaka law ummii sabu o yidaa ooreer Fuuta woppa mo. O heblanii dangal ngal ko nde dendiiiko biy kaawu makko Soogi yahi to Haawre sara Semme. Demmba ko "Faraysenaajo" potɗo mahde toon galle, totti mo golle dee. Demmba wonii wuro Maantala-solii duubi sappo hade mum artude Senegaal. No woowi wiyeede nii, ko fiɓnde ɗannotoo kono ko **pellital** artirta. Biɗɗo Semme oo ina heblanoo **dewgal**. Ko dendiiiko Maryam ɓe njogori rokkude mo. Omo yidi hodnuude mo e galle **joodɗo haa maayi**. Ko ɗum tan buubnata ɓernde makko e ko tampi Faraas ngam renndinde kaalis mo o addori. Golle dee pamɗaani, ko ɗum waɗi Soogi noddude Ñokor yo ar walla mo. Ñokor seereer Siin weltii no feewi ko yahde Fuuta to **dendiraabe** mum haalpulaar en. O meedaa iwde Ñaakaar wuro makko. Ko e tele tan o yi'i mba'di Fuuta kam e hol no yimɓe koɗɗiri toon. O heblii dangal ngal no feewi, o yejjitani kaɓorɗe makko. O waynii koreeji makko e sehilaabe makko. Yimɓe nduwii yo o yah e jam.



Ardo, sofoor pullo dognoowo kaar Fatik fa'de Fuuta ko o kaaloowo demngal seereer laabngal. O wi'i ko o booyi Fatik koo saabii o nani demngal "**maccube makko**" ngal no feewi. E nder oto oo, Ñokor ina joodii caggal Ardo e palasuuji yeeso. Omo y'eewira gite beltiido, gese, puɗi kam e leɗɗe besnooje ellee eɗe diddondirooje. No be ngodɗorta nii, ladde ndee woni e waylaade. Ñokor teskii wonde no be buri bal-loraade rewo kala, leɗɗee na bura ustaade.**Jeereende** mawnde lol-lirnde Saaraa wonnde Moritani woni e naatde Senegaal te Fuuta woni damal mum. Ñokor yiili hoore wi'i e bernde mum: "ɗuum kam eɗen poti ɗum ummanaade gila diwaani juude". Ardo yecitii, itti Ñokoor e miijo mum wi'i mo: "**dendi** hol to njahataa e Fuuta?" Ñokoor leeli jaabaade. Ardo ruttii wi'i "Dendi mbele ko a muumɗudo? Mbele a nanii kam? Ina waawi Ñokoor nanii sofoor oo kono o siftorii ko o jaɗnginanoo lekkool: ina haɗaa yeewtide e sofoor ngondo e dognude. Ardo ruttii wi'mo: "Moyyii !

Ko mi jidnoodo tinndinde ma tan to mbaaw-ɗaa ɗaɗɗe lacciri e kosam mbeldam to Fuuta. Ñokoor jaabii wi'i: "Ko a jidɗo nanngude mi **caalitgol** tan. Lacciri e kosam kam, ko Siin buri heewde."



Ardo jokki yeewtere hakkunde mum e Ñokor. Oon dogii yeewtere ko juuti mbele omo dogna o woppa yeewtere nde konno ronkii, o **won-daaka**. Nde o dogni seeda tan o wi'i kadi : "Ñokor so en njettiima Fuuta tan ma anndu pullo woni laamɗo seereer. Duum ko gila e taaniraabe haa hannde."

Ñokoor jaabii wi'i: "laamɗo pullo so yettiima Fuuta, maccube mum fof poti ko jabbaade. Ebe poti mo kadi jabboraaɗe no laamɗo jabbootee nii. Ko buri moyɗude e welde e Fuuta be poti mi rokkude. Ko mi potɗo ñaamde haa mi haara, mi leloo e leeso ɗaatngo, maccube am bee ene **kodana** mi."

Ko taaniraabe men ngaddi ɗum. So be njeeyno maccube amen seereereebee bee fof, a wonataano ɗoo e tampinde mi.

Dognu ngaccaa haala, walla mi totta oto oo godɗo. Kala ko pullo jogii, seereer jeyi. Ada foti anndude mi yobtaa paas. Ardo **herkiti jaleede** wi': "So en njettiima tan mi yeey maa." Seereer e ñaamde ko weli, ee bone! So a yettiima, ko kedde amen ñaamtaa.



Ina wayi no ko hakkunde jamma ɓe njettotoyii Semme. Oto oo paanii e laawol. Ñokor walli Arɗo no feewi e **peewnitgol** oto oo, sabu o wonii mekanisee seeda hade makko janngude masonj. Ko nii **dendiraabe** diɗo ɓee ngoowondiri no feewi e laawol ngol. Arɗo naamnii Ñokoor : "Mbele ada anndi galle mo pot-ɗaa jippaade e Haawre?"

Ñokor wi'i: "Alaa, kono Soogi wi'no mi so mi yettiima, yo mi noddu mo e telefonj makko o arana mi. E sahaa ɓe njettii oo, Ñokoor waawataa noddude Soogi. Ardo weltii tigi-rigi **jippinde** Ñokoor galle mum. Owi'i mo: "Dendi am ar mbaalaa galle am haa subaka nde njahaa Haawre. E oo sahaa yimɓe wuro ngoo leliima etee laawol ngol nibbidii." Ñokor jaabii mo wi': "Dendi am mi yiɗaa tampinde ma. Accu tan mi etoo yahde. Ardo wi'i mo : "Muk Ñokoor, Galle am ko galle maa. Enen fof ko en biɓɓe Senegaal. Ada foti anndude miin mi nanngiima **biy-neene**."



Ñokor jabii jooni ko Ardo ñaagii koo. Ardo **weltii** no feewi yahdi e makko haa galle. Nde ñe njettii debboo boddeejo, njool, ñeñdo sewde **jaabbii** ñe. Innde makko ko Salamata, koo joom suudu Ardo. Nde o sal-mondiri e Ñokor haa gasi, o rokki mo ndiyam laaɓɗam e pot laaɓɗo. Ñokoor yari haa ñomɗiti wi'i: "A jaaraama kordoo am. Salimata moosi wi'i mo: "Miin mi jaabbete tan kono aɗa anndi wonde ko e galle laambe maa ngon-ɗaa." Nde Ardo e kordoo mum pooftii haa yoni, debbo Ardo addi **lacciri e haako** kam e horde kosam. Ɗo ñe puɗɗii ñaamde tan Ñokor wa'i no **condiido** nii. Ardo

wi'i mo: "Dendi am wad seese tan, lacciri ndii heddoto. Midoo anndi wonde ko a keeyɗoo kono ma a ñaam haa kaaraa sabu so gasii a beydante. Ñokoor wi'i mo: "Mi annduno a wi'at ko lacciri ndii sonndi mi. Kono noon so ko Alla, welii etee heewii."

"Salimata wi'i mo hiirto haa kaaraa. Sahaa nde njid-ɗaa fof haalanam mi rokka maa kosam. Ɗam kosam ko kesam. Ko e oo kikiide hee ɗam biraa e be'i am.



Nde ɓe kiirtii haa gasi Ardo addi dennde mawnde. Nde o lawyɓi nde haa o gasni o waɗi nde e palaata o eebi nde eeɓe tati. Eeɓe wootere ndee o rokkinde Ñokoor, wodaɗe ndee o rokki nde Salamata, o **heedorii** heddiinde ndee.

Nde Ñokor ñaami haa booyi seeda wi'i: "Maccube am ɓee ko yidɓe warde mi kono mi jabataa. Reedu am nduu heewi tep. Mi waawaa heen beydude hay dara. Bernde am buubii. Mi duwiima yo jam e arsuke duumo e galle mon. Yo Alla beydu cellal e ɓesngu nguu. Yo Alla barkin janɗe sukaaɓe haa ɓe ndaɗa on nafaore janngo.

Ɗoo ɗo ngon mi, ko mi tampudo etee mi ngonjii. So mido waawi foftaade seeda moyɗat."

Ardo wi'i mo: "Hade maa leloyaade fad mi waɗan maa ataaya." Ñokoor wi'i:

"A jaaraama dendi am. So mi yarɗii ɗum tan mi ɗaanotaako. Bonnat ɗoyngol am. Yaafo mi tan!

Nde o yetti njaatige makko e joom sudu mum, Ñokor yahi suudu ndu foti waalde nduu. O leli tan o ɗaanii.



Nde ɓe pini subaka, Ñokor ummii ɓuuɓtii, waynii yidi yahde. Arɗo wi'i mo:" ɓinngel neene, so a yahii a hacitaaki, maa mi tikkane tigi-rigi! Fad haa joom suudu am feewna kacitaari haa gasa. Arɗo joofnu tan Salimata feeñidi e palaat kaasuuji e kafceer. Nde o salmondiri e Ñokor o yahi o artidi e palaat godɗo baɗɗo looci ɗidi mburu "**tappa lappa**" kam e butel njuumri."

Ñokoor wi'i:"Onon kam mbido-mi tampina on dey! Dum fof jaraani. So mi yahii Haawre maa mi hacito toon." Salimata wi'i mo:"Alaa, dendi am, hacitoo haa kaaraa, njahaa, ɗum buri. So wonaa ɗum, mi tikka. Etee laamɗo maa so tikkaniima, ina waawi yeeyde ma dee! Ñokor wi'i mo:"Accu tan mi yaawa hacitaade hade maa yeeyde mi!" Kamɓe fof ndenndi ɓe kacitii. Arɗo wi':"Aɗa anndi ɗuum ɗoo ko ko weli haa maayi! Dendiraagal ina weli etee **feewnat** hakkunde yimɓe, adda jam e leydi. Hakkunde pullo e seereer ɗum ɓooyii etee yo Alla nawru ɗum yeeso. Ñokoor, ɓernde am ɓuudii, ko jaɓ-ɗaa waalde ɗoo koo.

A hollirii jooni ko en ɓiɓɓe yumma. So a yettiima Haawre yah galle kaaw am Baydi Sow ngam nganndondiraa e ɓesngu makko. Maa mi noddu mo mi haalana mo, aɗa ara toon ."



Nde Ñokoor hakitii haa gasni, waynondiri e Ardo, yetti mo kanko e joom suudu makko no be njabborii mo nii. Ardo duusi mo wi'i afo mum gorko yo naw mo e saret. Nde o yettii o tawi Soogi ina mo **fadii to caali** jakka. Galle Demmba en ina **huccondiri** e caali jakkaa kii. Nde be naati e wuro, be tawi Demmba e miñum Aagibu ene mbda ataaya e les lekki niiwaakiin. Soogi jabbi be, be calmondiri haa sadi joofi. Agibu wi'i: "Min ndañii maccudo goddo kadi e nder wuro ngoo. Mahngo Demmba ngoo yaawat timmude etee min njobataa hay dara." Ñokor jaabii mo wi': "Ina wa'i no jooni mi jabii sabu ko nji' mi Semme koo wadii haa mi nattii waawde tooñde on. Ko sofoor oreer oo jippini mi hanki jamma. Ko toon mbaal mi, alaa ko o wadanaani mi kanke e joom suudu makko. Yimbe Fuutaŋkoobe ko yimbe moyyube." Soogi wi'i mo: "A yi'aani hay dara! A yi'ii ndii **ndamndi** kumaandi too, aan jeyi.

Yimbe Fuuta kam'en ko yimbe moyyube." Soogi wi'mo: "A yi'aani hay dara! A yi'ii ndii ndamndi kumaandi too, aan jeyi. Demmba wi'i ko kayri jabborto maa mi." Demmba eewnii wi': "Eyyoo! Kodo ko teddinde tan nganndu mi heen. On daccu gure mon ngar-don to laamdo mon, **ala e sago** min nganndina wonde ko minen njeyi on. Eetee emin njidi nganndon wonde ko e wuro mon ngon-don."



Nde 6e ngottii, **sehilaabe** Aagiibu 6ee, Masek e Ñokoor, ngari to wuro. Gooto e mabbe, Jibi Taal ina jeyaa e walloobe Soogi e golle dee. Nde o gasni salmondirdede e Ñokor, o wi'i: "wuro amen nanii, ko miin gooto woni hakkunde maaje. Soa yidii Ñokor ada waawi arde ngonaa wuro amen. Ssuudu ndu hodaaka nani toon. Hay neddo alaa heen. Hodi galle amen, ko miin e neene am e joom suudu mawni am. Miñe am ina jannga iniwersite to Ndar. Mawni am mo joom suudu mum woni e wuro amen oo, nani Gabon. Ñokoor yecitii yeewi Soogi, oon ruttii wi'i: " Mido daminii wonde duum ina waawa wonde sabu fotbe duubi ene mbaawi wondude." Demmba yebti konngol wi'i:

"Dii galleeji didi ko galle gooto. So weliima njaha galle Taal en. Yum-mum Jibi ko miñum neene am, etee miin ko mi mawniibe, yoro gondo Gabon oo ko **sehil am kaadtudi**." Ñokoor wi'i: "Mi jabii, mbaaden noon. Jibi a jaaraama eko mbaad-daa koo, a welno to mi noon, ada anndi ko mi laamdo maa." Jibi jali wi'i mo : " eey mi jabii; mbido anndi galle men jirwat."



Nde ɓe calmondiri haa joofi, jibi holli Ñokor suudu mum. Nde Ñokor naati e suudu mum, o haawa. Jibi kam hebliino **gargol** Ñokor ngol. Alaa ko ñakki e nder suudu hee! Kala kaɓorɗe Ñokor **hatojini** fof nani heen. Suudu nduu ina waɗi tele e wantilateer. Deen kaɓorɗe ko kuu-raa naange **hubɓinta** ɗe. Be pawɗi e dow leeso ngoo darap, sarbeet, kam e musuwaarji kesi pul. Be ngaddani Ñokoor palaas kaasuuji, poot kafe kam e paket suukar. Ñokor noddii Jibi wi'i mo: "Aan Jibi mi anndii ko a keblunoodo ɗum, **booyii**. Duum kam ɓurtii! Miin mi yiɗaa on tampinde."

Jibi wi'i mo: "Ko neene am waɗi fof. Nde kaal mi ngoo miiɗo o wi'i mi: "Hakkunde seereer e pullo ko teddungal tan hey'i heen. No teddinir-ɗaa Ñokor fof, eto haa koddigal mon yooda. Taaniraabe mon ko gootum. Seerereebe ko Fuuta ngummii. Dendiraagal hakkunde men e maɗɗe toon Fudɗi. Ñokor miiɗii wi'i: "Hay gooto fotani y'eewde haa ɗum iwa hakkunde seereer e pullo."

Naamne

- 1 Hol to Ñokor fa'i e hol ko o waɗta toon?
- 2 Hol ko woni dendiraagal?
- 3 Mbele Ñokor ko Semme fa'i?
- 4 Mbele Ñokor kam e Soogi ndenndata suudu ndu ɓe koɗata?
- 5 Hol ko saabii hakkunde seereer e pullo fotaani iwde?

République du Sénégal



Ministère de l'Éducation Nationale

Seese-seese



Pulaar

2019



Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 3.0 IGO. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce document y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées sur le site électronique suivant : <https://creativecommons.org/>

Loowdi deftere ndee

Dofey 4

Gelongal 16

Nehdi fa'de e taariindi 28

Sardiiji..... 40

Dofey



Wadiino ñalawma gooto, gawoowo gooto ina hoɗduno e debbo mum sara geej. Be kodno ko e tiba. Ñalawma fof o yetta laana makko mawka kaa o yahaa geej. O weltiima nde o yi'i **bempeyye** geej oo. Etee omo weltoo so omo tina naange ngee na yaynoo, henndu nduu ina wifa hoore makko. Heen sahaaji so o ndaari naange ngee ina fuda, o haawee **Geno**. No aduna oo siforii nii no yoodiri nii, duum ina haawii mo. Ko duum saabii omo joodoo ko juuti omo miiyoo tan haa o yejjitta wertude mbaala makko. Wadi ñalawma gooto geej oo ina deeyii tek, o werti mbaala makko, ndiyam dam ina **heeldi**. Nde o gayni tan, o yetti Geno, sabu no ñalawma oo wayi welde e makko nii. Nde o ari e foodde mbaala kaa, o tampii heen no feewi alla e teddeendi. O jokki foodde sakket doo o woni e **fahde**.



O wadi heen doole makko fof. Omo fooda tan. Caggal wondude e **yaa-kaare** o jaggii liddi keewdi. Kono o yiyaanii e mbaala kaa so wonaa dofeŋ gooto mawdo moo banndu **jalbooru**. 'Dum betti mo no feewi, haa o nani dofeŋ oo ina haalda e makko haala neddo. O wi'i mo: "Gawoowo tokooso, mido ñaago maa woppit am mi ruttoo e geej oo. Woppit am, mi hebta hoore am, mi rokku maa kala ko njid- daa". "

Gawoowo oo yettiri mo seesa. Caggal duum jaggi mo e junngo, wadti mo e geej oo. Nde gawoowo oo yettii galle mum, o **fillanii** joom suudu makko koo waddaa koo. Joom suudu oo sekii no feewi, wi'i mo: "Ko boni boni ko fof, adaa waawnoo ñaagaade mo mburu! Wadi balde hannde en ngalaa mburu, rutto nji'aa dofeŋ oo, mbi'aa mo ko mburu keso njid- daa"



Gawoowo oo ruttii nokku do woppunoo dofeŋ oo. Doon ina wadnoo henndu buubndu seeda. Bempeyye dee kadi ina piyaa e laana kaa. **Doon e doon** tan gawoowo oo fudfdii noddude dofeŋ oo. O wi'i mo: "Dofeŋ jooddo oo. Dofeŋ joddo oo. Ar e am. Joom suudu am neli kam". Dofeŋ oo yaltini hoore mum e ndiyam dam. Ruttii naam nii: "ko o yidi?". Gawoowo oo wi'i: " O miijii, nde njaggu-maa-mi e mbaala am kaa mi fotnoo ñaagaade ma mburu. "O yidno ko ñaagano-daa min, min ndaŋa mbuuru." Dofeŋ oo wi'i mo yah hoot, etee mido anndi, ko o ñaagino koo o hebii dum."



Nde o yettii galle makko, o tawi joom suudu makko ina jinndi no feewii ina fawondira looci mburu. Fawtii heen kadi, e nder suudu maɓɓe, e lobbugel saakuuji fariŋ keewɗi ina pawondiri. Joom suudu makko wi'i mo: "A yi'ino yiyoyde dofeŋ oo no moyɣiri e men." Kono doon e lewru tan, joom suudu gawoowo oo fuddii goytaali. Ko e oon sahaa o haaldi e jom galle makko : "A fotno wi'de mo yo o ñaagane keba galle. Yeew tiba bonɗo ka ngon-den kaa, o tiidaani nii. Goonga e goonga, coklu-den ko galle joodɗo, rutto njiya dofeŋ oo. Wi'i mo yo ñaagano en, keben galle joodɗo." 'Dum welaani mo nii, kono gawoowo oo ruttii, e nokku mo owoppu dofeŋ oo e geej oo. Naange ngee wodɗoyii, nge feeñi caggal **higguuji** dii. Henndu nduu, ɗebii **rummbinde** laana kaa. Doon e doon, gawoowo oo fuddi noddude dofeŋ oo.



O wi'i mo: "Dofen jooddo oo. Dofen jooddo oo. Ar, tawtam doo. Jom suudu am **neli kam**."

Dofen oo yaltini hoore e ndiyam dam. Caggal dum o naamnii mo: "Ko o yidi?" Gawoowo oo wi'ii mo: "O yidnoo ko ñaago no min,min keba galle. Suudu amen **tiba** ko ko **hiidfi**."

Dofen oo wi'ii mo: "Yah hoot, etee mido anndi, ko o ñaagino ko o hebii dum. "Nde o yettii galle makko, o tawi jom suudu makko ina boornii robbo keso. Omo darii damal galle jaajdo mahaado. Caggal galle too ina wadi **nammbu**. Caggal nammbu oo ina wadi nguunu."

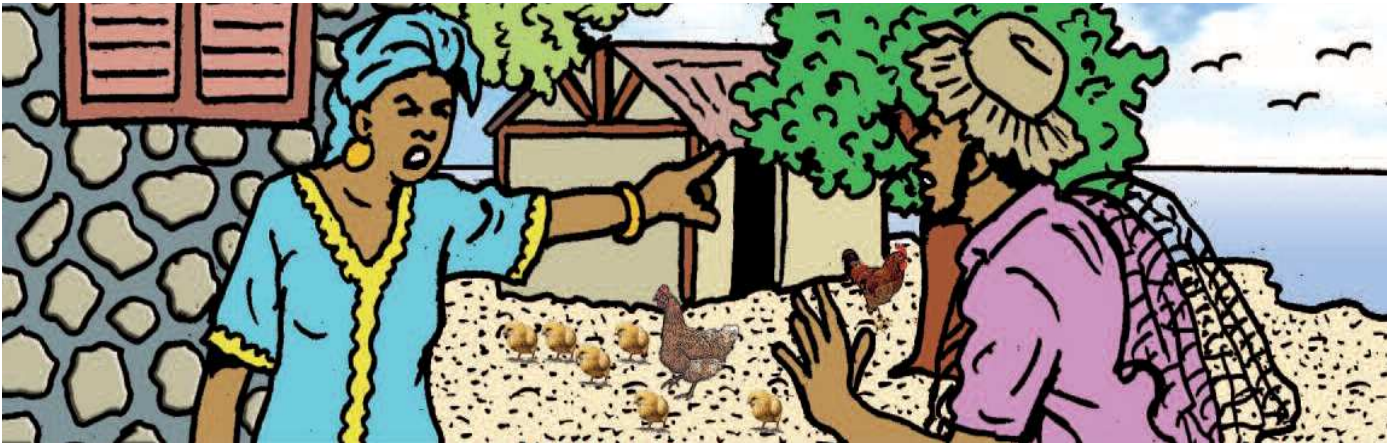


Debbo makko wi'i mo: "A yi'ii, a ruttiima e yiyondirde e dofeŋ oo, o moyfi e men."

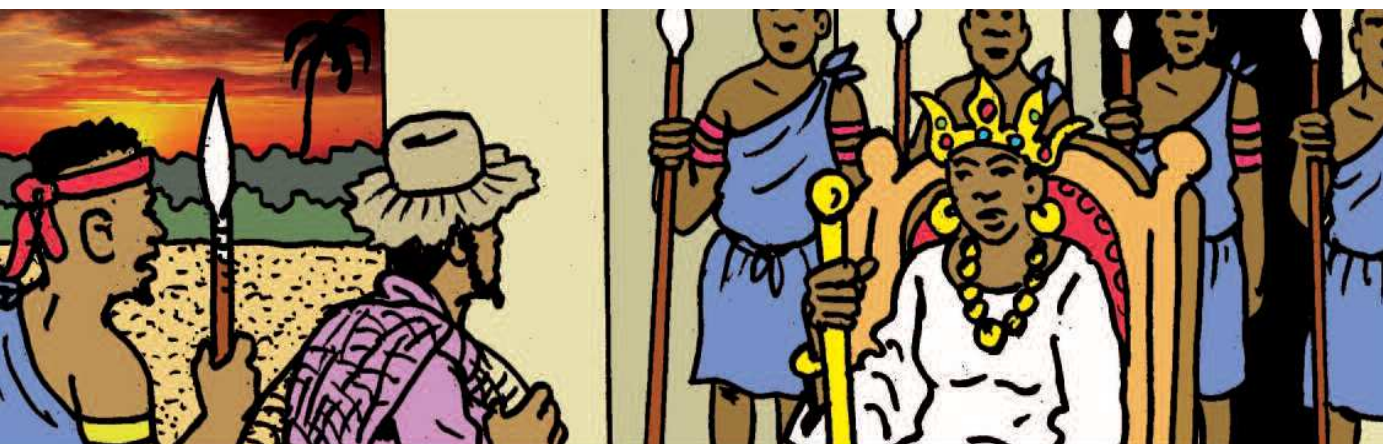
Kono doon e balde dabbe tan, debbo gawoowo oo fudfi goytaali. Ko doon o wi'i mo: " Galle oo ina faadi no feewi. Coklu den ko galle joodfo. Rutto njiya dofeŋ oo. Wi' mo yo ñaagano en, keɓ en galle joodfo." Debbo oo tampini mo no feewi, wi'i mo: "ummo yah geej." Gawoowo oo ruttii to **woppunoo** dofeŋ oo naatti e gej oo. Henndu ina heewi etee ina wondi e doole. **Sakket** doo ni ndu waɗti ko rummbinde laana kaa. Gawoowo oo jaaki, huli, wa'i no **mettinando** joom suudu mum nii. O wi'i e **hakkile** makko dum fof ko miin fawi hoore am.



Goonga ni dum welaani mo, kono dum hadaani gawoowo oo ruttii e dofeŋ oo. O wi'i mo : " Dofeŋ jooddo oo. Dofeŋ jooddo oo. Ar, taw m doo. Joom suudu am neli mi. " Dofeŋ oo yaltini hoore mum e ndiyam dam. Caggal duum naamnii: " Hol ko o yidi jooni?" Gawoowo oo wi'i mo: ko galle jooddo njid- mi. O wi'i mo, galle amen oo ina faadi no faadi no feewi. Dofeŋ oo, wi'i mo:" Yah hoot, mido anndi ko ñaagii koo o hebii dum." Oruttii galle makko,o tawi, jom suudu oo ina boornii robbo jooddo. Caggal dum, ina darii e hakkunde **dingiral** galle jooddo oo. Ko ina tolnoo e **watulaabe** limti- limtindi, ina njeewta e nder galle oo, ina ngummoro **ban-yo ban**. Debbo makko wi'i mo: " A yi'ii, a ruttiima yiyondirde e dofeŋ oo, o moyyi e men." Kono doon e balde seeda tan, debbo tawi jom galle mum ina daani, o dillini mo e doole, o finndini mo. Ko doon o wi'ii mo: " Ala e sago ngonon **laambe** wuro ngoo."



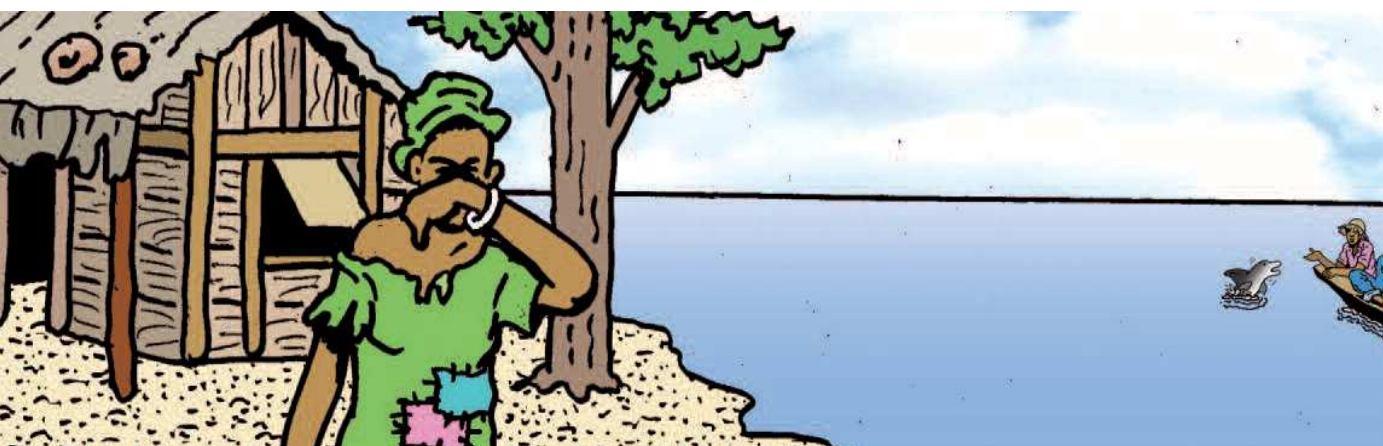
Kono gawoowo oo wi'i mo: "Miin mi yidaa wonde laamdo." Debbo oo jaabii wi'i mo; "Miin dey ma mi won laamdo. Yah jooni- jooni, wi'i miin mido yidi ardaade wuro ngoo." Gawoowo oo dani ko muusi dum no feewi. O woni e miijaade so o saliima hol ko tawata mo heen. O joodii koo juuti nde o fuddii jabde ruttaade to Dofej too. Gawoowo oo ruttii to geej too. Yeeso ngoo ina nibbidi, bernde ndee ina teddi. Nde o yettii ndee, asamaan oo ina **yiiwni** haa bawli, ina **digoo**. E Laabi limti- limtindi, **bempeyye** dee ina deba yuwde laana kaa. E sahaa dabbo, gawoowo oo wi'i: "Dofej jooddo oo. Dofej jooddo oo. Ar, tawtu am doo. Ko joom suudu am neli mi. " Dofej oo yaltini hoore mum e ndiyam dam. Caggal dum naamni mo : "Hol ko o yidtii kadi?"



Gawoowo oo, wi'ii mo:" Joom suudu am yidi wonde ko laamɗo." Omo yidi wuro ngoo fof wona e yamiroore makko. Dofej oo wi'i mo: Yah hoot, etee mido anndi, koo yidi koo, o hebi ɗum **ɗoon e ɗoon**. Nde gawoowo oo yettii galle mum, o yi'i galle joodɗo no feewi. Ko ina tolnoo e ujunere **soldaat**, ina toppitii **kisal** nokku oo. O yi'i joom suudu makko ina woni nder, ina joodi e **jappeere laamu** mawnde. E dow hoore makko lefol laamu kanje teppangol jamaa. Omo boornii robbo joodɗo, teppaaɗo ñaay'e cewɗe e dow mum. Nde debbo makko oo yi'i mo, wi'i mo: " A yi'i, a ruttiima yiyondirde e dofej oo, o moyɗii e men. Kono e oon jamma, debbo gawoowo oo ina lelii e ndaɗɗudi mawndi. E dow **ndaɗɗudi** ndii, ina wertaa mbajju tedduɗo, ɗaatɗo kono jom suudu makko ronki ɗaanaade. Omo miiɗo ko o fotata heɓde kadi e dofej oo. ɗoon e ɗoon tan o haalii: " Eey, nde njid-mi ɗaanaade nde, ko ndeen naange ngee fudi, etee mi yamiraani. Rutto njiyaa dofej oo."



Debbo gawoowo oo wi'i jom galle mum: " Yah jooni jooni kaalaa e dofen oo. Wi'i mo mi rokkii yamiroore **naange** ngee, **lewru** nduu, **koode** dee yo njah e yamiroore am." Ko e dow duum o yamiri solda-teebe makko bee, yo njaltin gawoowo oo, boowal. O wondi e jaakre e musalla, o yaltii fa'de geej too. Nde o yettii, henndu heewndu doole hebtii mo to geej too. Bempeyye dee ina ndummbina laana kaa, haa gawyugol laana kaa ronki rewde laawol. Laabi keewdi, omo wadda heen doole makko ngam waddude e henndu nduu. Kono sakket doo, daande makko **saali**. Ko dow duum o noddi dofen oo: " Dofen jooddo oo. Dofen jooddo oo. Ar, tawtam doo. Ko jom suudu am neli mi. Dofen oo yaltini hoore mum e ndiyam dam. Caggal duum o naamnii mo; " Hol ko o fotata yidftude goddum?"

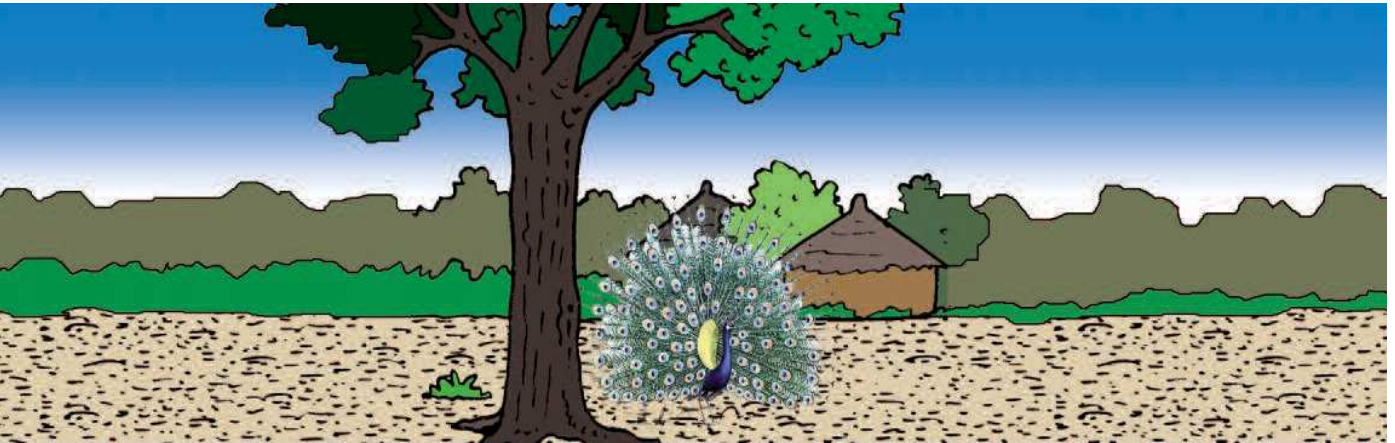


Gawoowo wi'ii mo: " O yidi ko halfude aduna oo fof." Dofen oo jaabti, wi'i: " Hay gooto waawaa wafande debbo maa ko yidi koo, abada. Dum noon, aan gawoowo oo, mi ruttiima haa abada. Miin e maa en ngontaa yiyondirde haa abada." Nde gawoowo oo arti galle mum, o **tawtaani** doon galle jooddo oo. O tawi doon ko suudu tiba ndu o addinoo dañde nduu. Etee burndu dum bonde boom. O tawi jom suudu makko ina boornii **limsere** robbo **ɗakkaande** ban yo ban. Gawoowo oo wi'i mo: " Woto woy. Alaa, wonaa nde ngondo-ɗaa laamɗo, nguurndam maa burɗo **welde**. Nguurndam burɗam welde woni, yonndinaade, wuurde e ko jogii. So a ɗañaani ko njɗ-ɗaa, nanɗo e ko njogi-ɗaa." Caggal nde o haali duum jom suudu makko deyyi, ko doon o ruttii geej too. Nde o yettii geej too, o awii, ko ina wuura mo e ñalawma oo.

Naamne

- 1 Nde gawoowo oo werlii mbaala mum, hol ko jaggunoo ?
- 2 Mbele Dofen oo ina waawi rokkude mo ko o yidi fof ?
- 3 Ko wadi joom suudu gawoowo oo neli laabi limtindi jom galle mum to dofen oo ?
- 4 Ko wadi gawoowo oo wi'de, so a dañaaani ko njid-ɗaa nan̄to e ko njogi-ɗaa ?

Gelongal



Leydi wootiri wodɗundi ina wadnoo wuro wi'etengo Njoobbe. Ko ngo wuro tokooso, wonngo saraa ladde yaajnde, heewnde ledde. Lekki mawki nani toon, ko ki hoɗorde Gelongal kaawningal. Ngal wi'ete ko Ndiwoori. Njodndam makko alaa to haadi. Omo joginoo kala sifa bibje: baka, boɗeejo, oolo, werte, sokola, baleejo, daneejo, yolet, ekn. So o **willi** bibje dee, ede njogii njuuteedi meeteruuji sappo. **Hoggo** ngoo ina seebi no labi mbelki. Gite dee, ina **delka** mbayi no kubbooje nii. Sabbundu makko ina mawnunoo haa heewti doow ledde dee. So gelongal ngal wullii, ina nanee hakke kilomeeteraaji sappo. Wuro ngoo ina aadorinoo nawande ngal ñameele belde. So ebe nawatnoo ñaamde ndee, be njimatno ebe manta sonndu nduu.

So Ndiwoori ñaami haa haari, wona e **fafaade**, o werta bibje dee omo siika cikaali mawɗi. So tawii ko e sahaa ndunngu, so o gasni sirkude tan, tobo tobat.



Wuro ngoo meedaa dartinde ñameele de be ngaddantunoo Ndiwoori. Ko noon be ñaagortonoo so tobo ngoo leeliino jippaade. Wuro ngoo meeda dañde yooro. Hitaande kala, paawi mabbe keewatno sifaa ndemri kala. Be nganndaano heege, huunde kala ina hewnnoo toon. Kono wadi hitaande, Joobbe njeebii Ndiwoori, be mbadti diwde ñaldii di be ngaddantunoo mo ñaamde. Caggal mun, be dali ñamminde mo. Sonndu nduu haawa, heege nanngi ndu, ndu mettini, haa ndu wadti siikde cikaali kulbiniidi.

Sabel, biy joom wuro ngoo wi'i : "Baaba, ko heptii en kala, oto bettu en, en njeebiima Ndiwoori."

Baaba makko jaabii : " hokku min jam, nguura men kala min tottataa nduu sonndu bonndu." Sabel yettiti konngol: "Ko mbad-don koo, booyat tan kono on nimsat." Yumma mum Sabel naati e haala kaa wi'i: « A haali goongaa baaba galle, ko ngoownuno-den Ndiwoori koo wattintaa »

Nde Sabel faami Joobbenaabe ndunjiima sonndu nduu, bernde makko gasi, o woni e woyde.



Hitaande rewnde heen nde, nde ndunngu nguu heedi, yimbe wuro bee ngoni e heblanaade gese mumen. Yimbe kala uuli, ina pada tobo. Kikiide fof, be ngona e hooynaade asamaan oo ngam y'eewde so omo y'iwni. Kono, wayi ko no e ceedu wonaa. Yooro ngoo muusi no feewi, domka kaa teenji, beeli dii beebi, boyli dii kori.

Nde paabi dii ngustii, yimbe bee paami heege ngee fuddiima. Nde domka kaa muusi, Sabel wi'i : "Baaba, mi haaliino dum fof. Neddo ina foti reende fotde." Baaba makko annda ko jaabattoo mo. Yumma makko nani yeewtere mabbe ari wi"ii: "Ada sobi. Jooni toba. Ko ndunngu nguu tan dirti."

Nde jammaa ari, Ndiwoori feeñaani Sabel e doyingol, O wi'i: "Sabel mbido heydi." Sabel huli, fini ina siñña. Nde o siftori koyndol ngol, o feliti y'eewooyde Ndiwoori. Ko heddi e jamma oo kala, o daanaaki, omo heppana subaka.



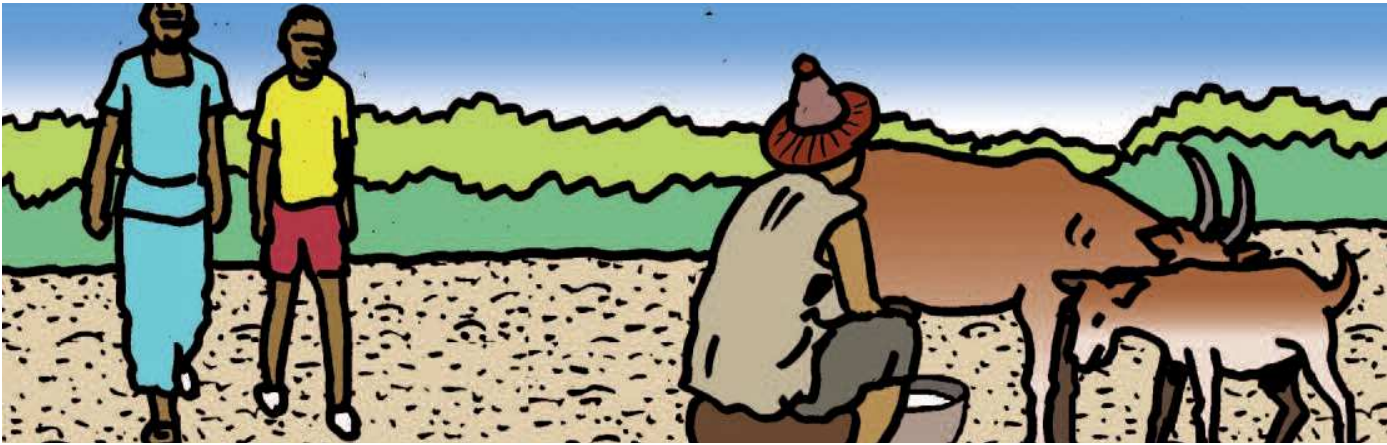
Subaka law, Sabel fa'i to ladde too. O nawori mbuus baɗɗo ñebbe, e **bolon** keewɗo kosam. Nde o yahi haa booyi seeda, o nani huunde ina dilla caggal makko. O yeeyii, o tawi ko miñiiko Silaat. O wi'i mo: "hol to pa'da?" Oon jaabiimo : "Jid-mi ko **doftude** ma galle Ndiwoori. Mi nanii ko kaaldataa e jinnaabe bee koo. Ko mbi'noo-daa koo kala ko goongaa. Mi weltiimaa e **darnde** ma. Ko ñamminde Ndiwoori waawi ittude yooro ngoo e heege ngee." Mawniraado oo weltii e haala mi-ñiraado oo, jabi yahdude e makko. Nde be njahi haa booyi, be njettii e les lekki kii. Nde sonndu nduu sooyinii sukaaɓe bee taan, ndu fudɗii fafaade, e ndu siika. Sabel fawi ñaamde ndee e yeeso mayru.



Ndiwoori ina ndaara ñaamde nde sukaaɓe ɓee ngaddi ndee. Nde o yirlɩi ñaamde ndee laabi tati, o heñi o rutti e sabbundu nduu. O wa'i no **gedduɗo** ni. Nde o fudɗii siikde tan, Sabel faami ko o haalaata koo. Suka debbo oo anndi won ko sonndu nduu **loowi** e makko.

Ndiwoori ina wi'a: "Sabel, ko a suka moyɗo, kono mi waawa ñaamde ko ngaddu-ɗaa koo." Sabel wi'i: "Sehil am, ko waɗi ngeddu-ɗaa? Sonndu nduu jaabii mo: "ngittu-ɗaa ko e faawru baaba maa, te o ci-naani. Mi yiɗaa ñaamde ko laabaani." Sabel wi'i: "A haali goongaa. Jooni hol feere e ɗum?"

Ndiwoori wi'i: "Rutto e baaba maa haa o jaɓaa, ngartaa. Silaat naamni mawnum hol ko haaldata e sonndu nduu. Nde mawniraado **firtani** mo, o wi'i: "Duum weeɓaani sabu baaba am ina tiidni ko haali e sonndu nduu ko." Sabel jaabii: "So wonaa njeewtiden e Baaba, walla kaalanen kaaw Baydi.



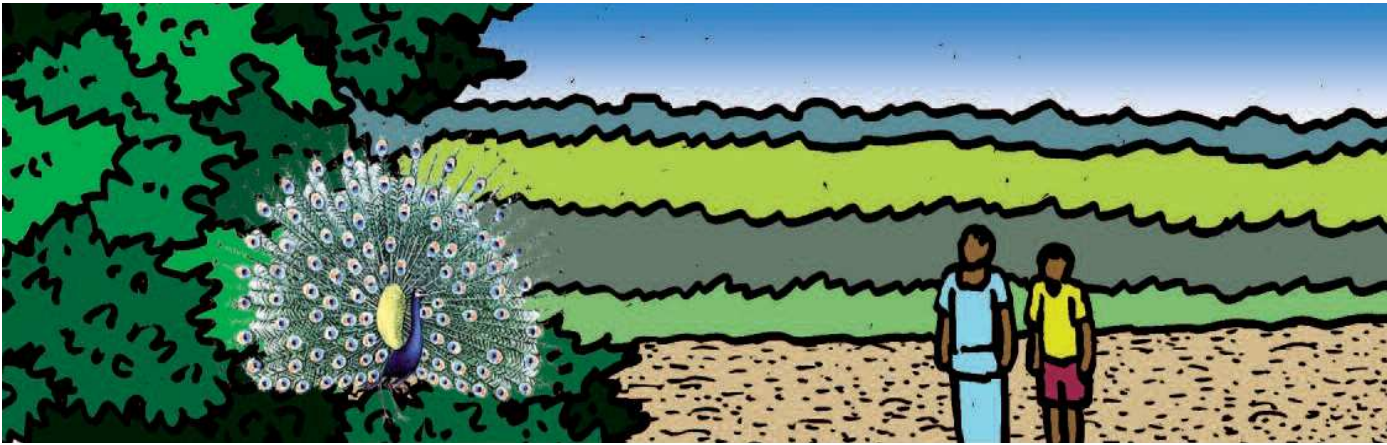
‘Be tawi kaw maɓɓe ina bira be’i mum, kono **birdugal** ngal ina famɗi kosam. Be’i ɗii, ina pooy’i, tee, ɗi natti heewde. Nde sukaaɓe ɓee calmini mo, Sabel haalani mo to **rewɗi** e jinnaaɓe mum e sonndu nduu. Kaawiraado oo wi’i mo: "Kaawiraado woni yumma gorko, fotaani **yeebaade** baadiraɓe mum. Ko kaalta ko, ina waawi ittude wuro ngoo e **faadeende** nde ɓe ngoni nde. Yah to goggo maa Raki, o tottuma ko coklu-ɗaa e gawri e ñebbe. "So a artii tawa kosam ɗam heewii, ngadda bolon mi rokku maa heen." Sukaɓe ɓe njetti kaaw mumen e goggo mumen. Nde ɓe ngayni, ɓe ndaangani ladde ndee. ‘Be tawi Ndiwoori ina fadi ɓe e les lekki kii. Sabel wi’i mo: "Sehil am, mi artii. Ndee ñaamde nde ngaddan-maa-mi, ko galle kaw am ittu-mi ɗum. Ko kanke rokki min. Silaat miñaam ko seede. "Ndiwoori wi’i ina anndi fof. Ko oon sahaa sonndu nduu fudɗi jabde ñaamde.



Nde Ndiwoori ñaami haa booyi seeda, o ummini hoore o ndaari Sabel. O wi'i: « A jaaraama, so wonaano aan, ina waawi heege warami. Kono, Joobbenaabe bee maa be tampu. » Sukaabe bee nganndaano baaba mumen yettii **laañal** mum diraani ladde too. Nde o yetti, o tawi Ndiwoori ina **joofna konngol**.

O **toɓɓi** sonndu nduu, Sabel e Silaat palii. Baaba mabbe wi'i: « Ndirtee, walla mi werlo kural ngal. » Sabel wi'i mo: "Baaba, ruttaade caggal yontii. Hakkille ko mesalal majjungal, suka ina hocca, mawɗo ina hocca."

Baaba oo deeyti, woppi laañal ngal saami. Ko ndeen sonndu ndu diwi fa'i dow lekki kii.

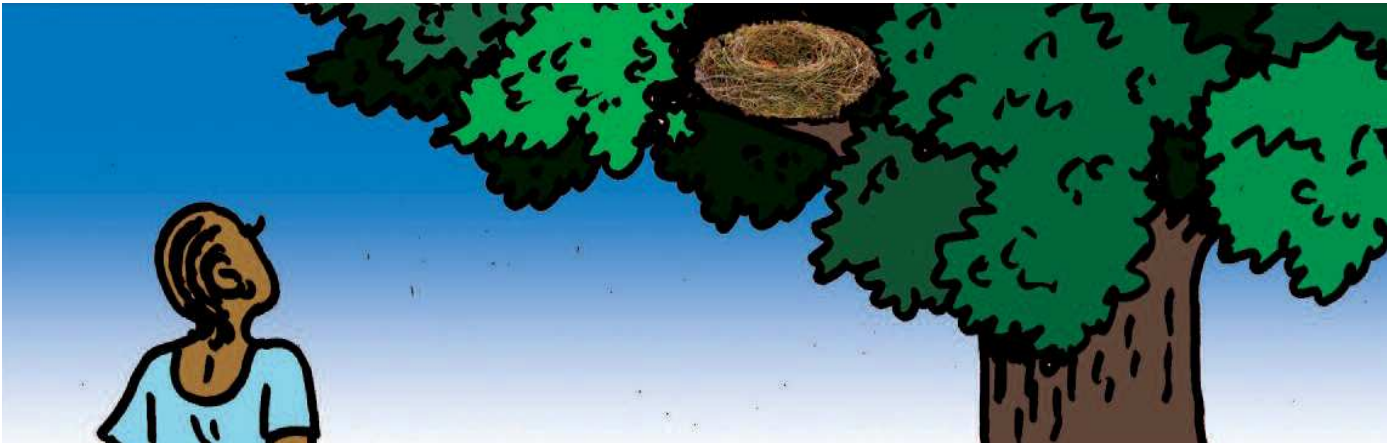


Ndiwoori ina siika e dow lekki too, ina haalda e Sabel, ina wi'i a: Sabel, gidel am. Darnde maa yoodii. Nanngu, tobo ngoo ma ngo artu. Jidfo remde kala, yo o heblu ngesa mum. Ndiyam daam maa heew. Mi aadondirii e maa."

Sukaabe bee e baaba mumen kooti galleeji mumen e hakkille deeydo e **berde buubde**. Nde be njetti wuro, Baaba mum Sabel nodd **batu**. Worbe, rewbe, sukaabe e mawbe kala noottitii mo, o wi'ii: "Jooni tam-pere men gasa. Miin e sukaabe am, amin nganndi ko addi domka kaa. Ndiwoori ko ko **tikkannoo** en. Kono, min **ngittondirii kumpa**, haa o anndinii min tobo heewngo, barkinngo, maa jippo. Moni kala yoo heblo, o annda jooni ndema kaa fuddito." Nde o joofni, Sokna yetti konngol: "Min njettii ma no feewi kaw Bilo, aan e laamdo-am Sabel



Ñalawma aljumaa oo, ko henndu finndini wuro ngoo. Duleedi keewdi ngummii. Kono, ko di keewi doole koo kala, di mbonnaani hay daraa. Nde henndu nduu **daari**, fuddi tobde. Hay gooto annda keewaal ndiyam daam to tolhi. Gese dee leppi, boli e beeli dii keewi ndiyam. **Jaakaali** dii ndeggondiri, paabi dii mba'i no gondi e welnere nii. Nde tobo ngoo usti, sukaabe bee njalti boowal ina looto. Kala to tolhi-daa e wuro ngoo, ada nana gulaali. Sabel e Silaat ngoni e tiba mumen ina njeewta. Miñiraado oo wi'i mawnum: « Ndiwoori de funtaani en. » Sabel jaabii mo: "Mi medaa jogaade heen **sikkitaare**. Mbiɗo annduno ma o ñaagano en tobo." Yumma mabbe wi'i: "So gumɗo wumti, anndi ko gite nafata."



Balde seeda pawi heen, ladde ndee way no ko werta tappi werte. Kala to **mberli-daa gite** maa, ada yiyaa gese dee ina njoodi. Berde re-moobe be ina buubi sabu ladde ndee ina yoodi no feewi. Sifa **ndema-teeri** fof fudii: gawri, ñebbe, denee, makka, folleree, ñammbi, ekn. Sabel wi'i ma o rutto yettoyde Ndiwoori. Nde o badi leekki kii, o jogi faayre sabu sabbundu nduu wa'i ko no wuurindu ni. O yiyaani toon ko naandi e Ndiwoori. Bernde makko ina tay'a. Boyaani tan, o naani daande : "Sabel am, ma mi addu e ma yeeweende, mi hootat to ngimminoo mi. Kono, mi **seraata** e ñaaganaade ma. Yimbe be yoo be nganndu, leydi ndii, ledde dee e kulle dee ina poti reeneede. So wona dum yooro e heege heewat e adunaa." Sabel ndaari banngeegi kala, o yiyaani Ndiwoori. Gite dee ngaalngaalni gonndi, o faami o waasii sehil. Kono, omo anndi sonndu nduu daccidii mo e konngol ngool o yejjitta muk.

Adapté de : L'Oiseau De Pluie

Author - Joanne Bloch (retold folktale) - Translation - Nathalie Hecker and Translators without Borders

Illustration - Wiehan de Jager and Nalibali - Language - French - Level - Read aloud

© Nal'Ibali and Praesa 2013 - Creative Commons: Attribution-Non Commercial 3.0 - Source www.africanstorybook.org

Original source www.nalibali.org

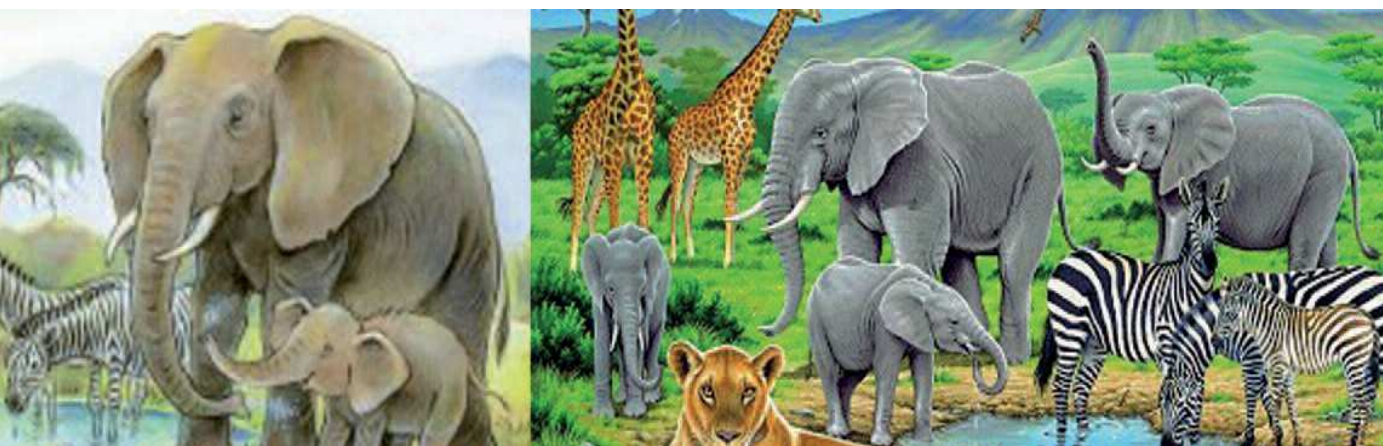
Naamne

- 1 Hol neddo burdo maantinaade e daarol ngool?
- 2 Hol kullal burngal feeñde e daarol ngool?
- 3 Saltaade wuurnude Ndiwoori, hol ko dum addani wuro ngoo?
- 4 Hol no Baaba mum Sabel wi'etee?
- 5 Hol ko Ndiwoori daldi Sabel hade mum yahde?

Nehdi fa'de e taariindi



Nehdi fa'de e taariindi



Nguura jawdi ko **pudfi** ledde ladde kam e hufo. So pudfi mbeebaani e aynoobe, bambaare **ngaynaaka** sadat e nder Senegaal e leydeele taariinde dum. Ladde ndee ina wadi faayiida mawdo. Sabu ko emayre aynaabe nguurnata jawdi mumen. 'Been aynaabe, **dañal** mumen fawii ko e ngaynaaka kaa sabu ko kanja addanta be nafoore. E nder peeje bambaare nokkuji renndo dowri walla teeru, laamu nguu ina foti habaade kala ko ustata **sembe** ngaynaaka. Buri dum teentinde baasal hufo e pudfi ladde ko cumuuji kubbateedi dii. Yooro juutngo fawondirngo e cumuuji ina jeyaa e ko buri yaawde bonnude ladde. Kala nde ndunngu siilti; hufo ladde yoodat mawna heewa. Kono duum wonaa weltaare tan addata. Sabu ladde sukkunde ndee ina beydoo hebbinde cumuuji jaajdi. Cumgol ledde dee ina jeyaa e ko addata cumu ladde. Nguun cumu ladde so renndii e henndu beydat doole cumuuji dii. So dum tawtii nguleeki muuski, cumu weebat huɓɓude sabu beydoto boyde. Ko yajnata Cumu ladde nguu yaawat, teenti noon so wonaama e sahaa henndu heewndu e hufo yoorke.



Cumuuji dii mbonnat **taariindi** ndii. Di ngaddana yimbe bee e puɗi dii caɗeele muusɗe. Ko ɗuum noon saabotoo'en haɓaade cumu. So tawii ko goonga eɗen poti yi'tande ɗum peeje. E sahaa ceedu, eɗen poti anndinde yimbe hol no ɓe ndeenirta ladde ndee. So ɓe njogorii huɓɓude yo ɓe deento sahaa henndu etee ɓe **mbaynoo** kalfinaabe ladde (oosee fooree'en). So ebe kuɓɓa ebe poti **wodɗitaade** leɗɗe kam e denndaangal ko sumata e nokku hee. Ndeento-ɗen kuɓɓugol jayli mawɗi ngam haɗɗe **peete** jayngol sumde ladde. Eɗen poti ñifirde jeyngol ngol ndiyam walla lesyɗi hade men ummaade ɗoon. Eɗen poti kadi reentaade beddogol mego sigaret kuɓɓudo e ladde ndee. Eɗen poti feewnɗiɗe paddorɗe cumuuji dii. Ciftoree wonde hare ɓurnde moyɗude e hareeji cumu woni waasde sumde. ɗaɓɓen feere deenta-gol cumu. Waasde sumde woni lekki cumu.



Eden poti reentaade dñi **cumuuji**. Sabu ko taariindi ndii rokkata en ko buri heewde e nguura men. Ko duum saabii'en reende taariindi ndii.

Reende taariindi ndii jooni kam e nafooje ndañeteede heen dee ene keewi faayiida. Teenti noon so en njokondirii reende taariindi e bam-taare duumiinde.

Ngaal jokkondiral ina faamna'en musibaaji e cafeelee keewde guuraade jooni. Yooro ngoo, leydi maayndi e boneeji mum, gustagol gese dee, duum fof jeyaa ko e leyfi bonanndeeji di baylagol ngol jibini. Hannde kam en mbaawaa yeñtinde taariindi mbonndi. Yimbe fof ina nganndi duum. So goonga, ngalu men ko e taariindi hee iwata. Nguurndam men woni ko e nafoore taariindi ndii.

Leydi men Senegaal fi bi anniya reende taariindi ko e batu wuro Stockholm e hitaande 1972. Jaagorgal kalfinaangal taariindi ko e yu66o mum buri tiidnude deengol tariindi.



Leydi men Senegaal ina dañi cadeele keewde **jowitiide** e taariindi. Ko hono noon dūm siforii e leydeele **hirnaange** Afrik keerondirde e Senegaal. Kono noon cadeele tati potde safreede ngam dadndude taariindi men, peeñii heen. Cuurki e battee mum bonde. Sadeende kurjuruuji tiidfi kam e diyfe luubde. Sadeende heddiinde ko bongol leydi kam e ceenal daande maayo walla geej. Sabii cadeele dee fof, ko gure teeru jaajde mahiraade moni fof e belaafe mum. Hay gooto wondaaka.

Ceedu nguu, keewgol yimbe e otooji **burtungol**, yah-ngartaa weebaani. Keewgol barakuuji, isinaaji, beydagol kurjuru e kurjuruuji ndefu e baasal nokkuuji moyy'itinooji kurjuru jondi...

Dum doo fof yana e taariindi, jibina **keneeli** bondi, Cuurki mbonki e asamaan oo haa saaboo ñawuuji jofe kulbiniidi.

Porodiji poson, goobuuji, jamde, gasoil, asib, nebam masinj ndiyam tunwudam ndufeteedam ñaamde kala kam e buubi, fof tunwinat geej oo. Alaa e sago kabo-den dūm fof ngam reende taariindi. Ina woodi gede baawde faabaade. E deen gede eden mbaawi limde heen reen-taade e habaade gede tunwinooje. Pawen heen nehde, heblude kam e habrude e cadeeele taariindi dee.



Ko buri saabaade baasal ledde dee doo e Senegaal ko gustagol tobo ngoo. So dum yerondiraama e leydeele **keerondirde** e Senegaal, tobo ngoo ustiima. Teenji noon so tobaani sahaa nde **hatojinaa**. Duum saabii **heege** duumiinge addannge ndema cadeele. Diiwaanuuji burdi tampude ngoni keeddi rewo Senegaal kam e Ferlo ngoo. Pudi dii nda-ñii cadeele e diin diiwaanuuji. So yawtii ledde dee, gustagol ndiyam dam addii cadeele e ndema kaa. Duum kadi addii cadeele ñaamdu jawdi ndii kam e gustagol mayri.

Yimbe fof nganndii ko baasal ledde wadata e taariindi, e yimbe kam e jawdi ndii. Haadaani tan e jawdi ndii, accaani ñaamdu kam e ngalu. Ina woodi ko addanta yimbe bee teenji noon e **ceedu** nguu. Yimbe neewbe e gure dowri dee ngarat e gure teeru mba'de no Ndakaaru nii. Cadeele godde peeñat e yimbe, jibinana laamu nguu donngal. Haa teenji noon e waasde golle wonande sukaabe kam e waasde kisal, dum beydoto



Ledde ene njogii nafoore e nguurdam men. Wadde en potaani de waasde. Cafrugol baasal ledde foti wonde **himme** yimde fof. Won ko laamu yetti ngam Cafrugol baasal ledde. Do e Senegaal, leydeele Afrik keerondirde e mum, ndenndi maayo Senegaal e deen cadeele nanondirii, lelhi peeje. Deen peeje lelhaade ko ngam dadndude pufi dii. Ko duum saabii baaraasuui Jama doo e Senegaal kam e mo Manantali too e Maali wadeede ngam bamtude ndema ceedu. Beydii heen baaraasuui tokoosi to Kaasamaas njogii deen paandale. Eden mbaawi kadi wadtorde heen ndema tobo ngam seerndude ko remettee. Oon bannge doolnii pufi gaweeje **ceñle** kam e ndema **sewo-sewooji**.

Faandaare ndee noon ko ustude ndema gerte. Sabu ndema gerte bonnat leydi. En mbaawaa tawo woppude ndema gerte. Saabii dum ko en ronbe dum e tuubaako **saanga** nde ngon-den e njiimaadi mabbe



Ngaluuje taariindi natti woodde e won diiwaanuujj keewdi e nder aduna oo. E diiwaanuujj keewdi goddi ngaluuje taariindi nana ngasa toon. E diin nookuuji be cubii ko reende e ittinde ngaluuji mumen. Ko duum saabii Senegaal darni parkuujj ngenndi jeegom di kulle ladde e pufi. Ko heewi e majji naati e jeyal Aduna.

Diin parkuujj jeegom ngoni:

Mo Ñokolo kooba hakkunde Keedugu e Tammbaa.

Mo **Salnde** maayo Saalum to diiwaanu Siin e Saalum.

Mo hirnaange Kaasamaas to diiwaanu Kaasamaas

Mo Duunde colli to Juuj e diiwaan Ndar kame

Mo lannga barbari to diiwaan Ndar.

Mo Duunde colli to Madeleen hirnaange Ndakaaru.

Parkuujj goddi ina ngoodi, edii lolliri parkkuujj mooftirdi nafooje taariindi ndii.

Ene jeyaa e diin : parka Kalisaay to Kaasamaas, Biñoona, parka Ferloo to Linnger, paark Raw to Ndar Gemmbel. Goddo mo alaa nanndo ko parka njaayel e diiwaan Ndar. Ina woodi goddo mo nanndaani e majji ko parka Maka to Ndar e mo Poponngin to Cees.

Paark Ñokolokooba to Keedugu kam e mo Juuj to Ndar Naatii e jeyal Aduna .

Dental aduna ngam reende taariindi men fotndaama e ngal INESKOO wadnoo e hitaande 1972. Ngaal dental limii parkuujj keewdi potdi reeneede ngam nafoore majji e yimbe bee kam e aduna.



E dii duubi bennudi, caɗeele taariindi beydiima haa ngontii caɗeele nguurndam gure teeru kam e gure dowri.

Leyɗi tuundi kala ene e gure teeru ko wayi no **sonko-sonko** kam e cuurki weeyo. E nder gure dowri **lollirɗe** gure ladde ko yooro kam e maayde leydi lohnata ndema. Dee caɗeele diɗi ene teddi no feewi e yimɓe kam e laamu. Tuundi bonnat ngaluuji faggudu dañɗi nafoore no golle awo. Etee saaboto ñabbuuli nbondi jaawɗi saraade. So en yee wi ndema dowri, eka duumii e tampere ngam maayde leydi ndemateendi. **Battane** beydogol yimɓe kam e beydogol baasal hay gooto waawaa dum betde. Tuugnaade e dii **goongaaji** goodɗi, alaa e sago ndañen feree deengol taariindi, feewnitde ndi sabu taaniraabe men.



Aadee, gila aduna dawi ina wuurdi e ledde. E diiwaanuuji godfi nguurndam wonataa so ledde ngalaa. Ñaamdu nduu, golle **njeñti-nooje** kaalis, safrude won e ñabbuuli, ko feewnirtee **kodorde**, fof um-motoo ko e ladde. Ko Miliyoŋaaji teemedde neddo wuurata e ledde dee. Wodbe heewbe ene **kuutoroo** dum e luumaaji, e ñaamdu, e cellal balli kam e gedde godde. Isinaaji e nder aduna oo fof, kuutorto kala ko iwi e ledde. Duum noon ko ngam bamtude safaara. E nder nokkuji aduna dii kala, isinaaji ina kuutoroo gedde gummiide e ledde. Ledde caabato dañal golle keewde. Eden mbaawi nanngude wonde ladde rokkat golle. Etee deen golle ko golle tigi te de booyii.

E jamaanu hannde, ngal baasal dawol, kam e baasal golle njibinii cadeele **burtude**. Reende ladde fotii dañde faayiida



Yimbe fof ndañii **mette** sabu caragol tay'gol ledde e aduna oo fof. Ko kurjuruuji dii kam e cuurki mbonki mbonnata ledde. Kuutoragol ledde burtungol, kam e gedde godde bonnooje ba'de no isinaaji keewdi, cadeele **weeyo** jibinii ko ustagol ledde. Ko miliyoŋaaji ektaar ledde keewdi ngoni e ustaade. Teskaama heen kadi bonande taariindi. Tesko-den heen kadi bonande kam e gasgol ledde.

Cadeele ndariima hannde. En potii miiŋtaade. En potii yebtude kaborde **kaande**.

Ko yimbe kala poti huutoraade deen kaborde. Ina bura teenŋtu noon e laamu ngu e caldi mum sabu ko jeyi denndaado.

Ko ngalu kanŋe. Etee so en mbaasii dum, saaboto cadeele keewde.

De ngaddat tampere nde hay gooto waawa miiŋaade e aduna.

Naamne

- 1 Hol kaborde pot- den yedude ngam habaade yooro ngoo?
- 2 Hol ko saabotoo baasal ledde? Hol ko dum addata?
- 3 Hol peeje Senegaal kam e leydeele de renndi maayo Senegaal yebti ngam reende ndema kaa?
- 4 Limtu walla innu nokkuuji 5 deenooji nafoore ladde.
- 5 Hol ko saabii en reende ladde ndee?

Sardīiji



Sardiiiji



Ko hannde adunaa oo mawninta **paddingol** e ndeenka taariindi ndii. Kalfinaado dufe dee e nder kawlak noddii batu ngam yeewtude e ka-baaru **weeyo** ngoo. Ndeen jonnde wada koe gardagol espekter e kilifa jodaniido laamu nguu Aliiw Sow. Kanke woni jodaniido laamu nguu to bannge kisal **taariindi**. Meer wuro ngoo, halifaabe aada e elewaaji tawtoranooma batu nguu. Yimbe bee kala noddanooma ngam mbaawa faddaade henndu bonndu nduu. Muse Sow, jeewtoowo oo, salminii kilifaabe bee, fawi heen denntal ngal. O jaarniimaa hoorrejo ekkol oo, jannginoobe bee e elewaaji dii. Caggal dum, o holli weltaare makko, e jeewte pinndinooje yimbe bee e lor mo kurjuru waawi addande be.

Muse Sow reentini yimbe bee e lor mo cuurki mbonki wadata e weeyo ngoo. Ene jeyaa e oon loor: nguleeki muuski, ñaw dojjo e kalla ko addata ñabbuuli. Kiin cuurki ummi ko e otooji, isinaaji e cumuujji ladde. Eden poti habde e kala ko addata ndiin tuundi. Meer e yimbe bee fof noddaama ngam ndaroo e finndinde. Muse Sow habri wonnde laamu darni sardiiiji taariindi. **Sardiiiji** tafaadi di ina nganndini en ko hada e ko yamiraa. Kala goofdo sardiiiji di, laawol yana e mum. Eden **kebtini** e diin sarndiiiji, tunwingol weeyo ngoo, diyfe dee e pudu dii.



Nde batu nguu gasi, Muse Sow habri podondiral ngaal o anniya wadde e balde dabbe. O wi'i elewaaji dñi yo njeje heen. **Faandaare** ndee ko anndinde sardñiji jowitiidi e ndeenka haa teenti e mbusuuji dñi. Elewaaji dñi poti wadde ko **yimre**, walla winndannde, walla nata ko yowitii e ko hisnata en e tuundi. Dum goongdinta ko be janngi e bannge laabal to ekkol too. Nde podondiral ngal joofi, elewaaji burdie tiidnaade ñi ndokkaama njeenaari. Muse Sow wi'i e nder ekkol kala, yo fedde laamu elewaaji darne. O welitiima e darnde nde sukaaabe nda-rii ngam loorde ledde. O yejjitaani sardñiji lelnaadi mbela laabal ngal ina **ñiiɓa**. O arti kadi e no toppitirto-den kurjuru oo.

Muse Sow yetti jannginoobe bee e golle teentude jowitiidi e ko fa'ti e ndeenka kodorde dee. O holliri faandaare laamu Senegaal nde tafa-taa sardñiji taariindi ndii. Gasni o anndini denntal ngal kuule lelnaade ngam toppitaade kurjuru oo. Laamu nguu hadii won e mbusuuji lig-gee e leydi ndii, walla njigoyee caggal mayri. Muse Sow faamni be wonde so tawi jawdi ñaami kurjuru ina waawi warde dum. Ndiyam daam ina ronka beebde sabu mbusuuji e kurjuru. Mbuusuuji dñi ina mbaawi hadde puɗi dñi lakkitaade. Di njaawaata ñolde, dum wadi laawol hadii ñi. Ina heewi to mbusuuji dñi coynaate e nokkuuje men, dum ina adda cadeele baawde bonnude taariindi men.



Nde **batu** nguu gasi, elewaaji dii ina koota galleeji mumen, ɓe nani gulaali. Laawol otooji ko ko seli, rewi e ekkol oo. Oto feri cukaleel tawi a ngel tacca laawol ngool. Ko cukaleel dewel janngowel e ekkol hee. Nde hilifaabe ɓee njetti e nokku oo, ɓe noddi polis e **pompiyee**. Oto nawi mo lopitaal ngam o safroyoo. Muse njaay naamni elewaaji dii tawi ebe nganndi sardiiiji pawiidɗi e laawol godoronj; Sukaabe heewɓe mbi'i mo ina nganndi ɗum. Hollirta ko no foti yah-reede e artireede e dow laawol. Tee, so moni kala reeni ɗum, ma en **kis** e laabi dii.

- Muse Njaay naamnii ɓe hol no laawol taccirte?
 - Sammba jaabii, a ndarat yeeso e caggal maa hade ma taccude, ndewaa e diidol danawol ngol mbaasa dogde.
 - Muse Njaay naamnditi hol maantoode kollirooje en no laawol taccirte?
 - Suko gooto jaabii, diidol danawol gonngol e laawol ngol. Ina wadi kadi **alluuje estop**.
 - Seynabu Wadda beydi heen wonde hay gooto fotaani yaltude e galle walla e lekkol taccen laawol eden ndoga.
- Kilifaabe ɓee mbeltii e ko elewaaji dii nganndi sardiiiji dognugol e dow laawol koo.



Ina teska e laabi **godoron** aksidaaj keewdi. E yamiroote gowernoor, kalfinaado yah-ngartaa e dow laabi yetti kuule. O yidi ko kisal elewaaji dii e yimbe bee beydee. Ngam habde e musiibaaji e dow **kalluuj** dii, o wadi jeewte e batuuj ngam finndinde yimbe bee. Ko fawaade men e dow sardiiji tafaadi dii addanta en hisde e musiibaaji e dow laabi. O siftinori sofereebe bee alluujee pejaade e dow **boli** dii ngam reentinde be. Kalifa oo wi'i deen alluujee ma kesfitine caggal nde **booli** mahaa e kalluuj dii. O juutniima e maantooɗe jamirɗe dognoobe bee yoo ngustu dogdu nduu so naatii e wuro. Maantoorgal kollowal sukaabe ina tacca laawol holliraama heen ngam reentinde. Dum kala ina beyda jannginoobe bee mbele ebe mbaawa heblude elewaaji mabbe.

Lekkolaaji dii ma keɓ deftee pinndinoojee bannge dogdu e dow laabi e baylooji jiyande e oon fannu. Jinnaabe bee ma kaalde ngam reentinde sukaabe bee so ebe ngonni e dow laabi. E nder deftere ndee, ina hollire heen maantorde alluujee pejaade ɗe e diidi ngondi heen ɗi. Kala ñalgu, maydeele ina mbaɗa e dow laabi, eɗen poti haalde heen. Kilifaabe bee ina kaani yeewtaade no kaayitaaji dognugol ngol tottirte e no dognoobe bee keblirtee.



Ko laddeji dīdī ngoodi: ladde nde Allaa addi e ladde nde yimbe bee peewni. Adan, ko laamu nguu joginoo doole reende laadeji dīi kala. Ko nafoore wonde heen ndee addani nguu reende de. Yahi, haa laamu nguu tafi sardīiji kuufdi **jogogal** ladde ndee. Hannde laamu nguu resndii jogogal ladde e ngalu wonngu heen ngu gure dee. Sardīiji dīi labbinii nafoore **kuurtorogol** ladde ndee. Meruji dīi ina njogi kuugal e ndiin **tiimaandi**. Kono be potaani yettude kuule de njahdaani e yamiroore. Kuule maɓbe de e de laamu de potaani **luurondirde**. Kala kuutortoodo ladde ndee e ngalu nguu, ina foti jogaade dee gede dīdī:

- Meer nokku oo ma o rokka yamiroore makko;
- Galle laamu desndaado ladde ndee ma o rokkuma kaayit.

Kala ngalu dañaagu e jeeygol ledde ina foti yobde lempo. Ko nguun ngalu laamu nguu renndinta ngam reende ladde ndee. Haree coppugol ledde ina jeyaa e ko hisnata ladde ndee. Meruji dīi e yimbe bee kala ina poti naatnude juude mumen e deen golle.

Ko dartinta coppugol ledde dee ko liggey mawdo. Kala darnde men foti ko fawaade e sardīiji ngam reende ladde ndee.



Coppugol ledde e jeeygol yulbe kala fawi ko dow kuule. Sardiiiji deendi ladde ndee ina mbinndi dum. Kala ngalu immingu e ladde ndee tee yahdaani e yamiroore, laamu ina foti **fawde** heen **juude** mum. Laamu nguu ina jogii laddeji **gowaadi**. Hay gooto fotaani huutorade diin laddeji. Hono noon, ina wadi ledde deenaade. Kala coppudo deen ledde, laamu fawa e ma kuugal. Ada waawi sokeede kaso sabu dum. Coppugol ledde e huutooraade kala ko immi e majje ko ko rew-naa laawol. Ina wadi laddeji kadaadi huutooreede. E oon fannu, lammu nguu ina doolni meruuji diwanuuji dii. So duum alaano, ladde ndee kala **boldat** sabu coppugol burtungol. Yeeyoobe yeewata ko ngalu kono, ina foti fawaade e dow sardiiiji.

Jeeygol yulbe, coppugol ledde e kuutorogol kala ko immi e majje naamni ko kaayitaaji laamu. Daraade ngam kisal ladde ndee e puɗi mum ko **fodde** laamu nguu. Dum wadi moni kala ina haani yowitaade e sardiiiji dii ngam ladde booyaa wuurde. Kono duum weebaani sabu gooto kala ina yidi huutoraade de. Ngam semmbinde sardiiiji deendi ladde ndee, diwaanuuji di naatnaama e jogogal ngal.



Toppitaade cellal yimbe e laabal diwaanuuji di ina wadi nafoore. Kurjuruji gondi e nder galleeji di ina ngadda cadeele. Rafiiji di tuundi ad-data saabi laamu nguu darni sardiiji to bannge laabal.

Ko ardü kala ko laabal neddo oo. Ko rewi heen ko laabal nokku mum. So neddo oo laabi tawi ko **taarii** mo koo laabaani ina heddii. Wadde laabal neddo tan yonaani. Kurjururaaji gondi e galleeji dii poti ko yuppeede e **moftirde** kippatoode. Laawol ina hadi kurjuru oo **jooree** e nder galle walla e saraaji mum. Gooto e majji kala ina sokli sedeede, subee. Hay gooto yamiraaka yo o ruuf kurjuru e dow laawol. Ndiyam dam laabaani fotaani rufeede e mbeddaaji. Daraniibe laamu nguu e bannge laabal ina deenana en dum ngam mbaaween sellude. Kala **goppudo laawol**, kuule pawee e dow mum. Yimbe bee kabraamaa yobe mbeebnan laamu nguu e y'eewtogol ngol be madata e nder galleeji dii. Kadi, yoo be njajnaan be so tawi ebe ngari habde e doombi dii, kañajji dii walla so be puudaar.



Sardiiji laabal ngaal darnii kuule pa'tude e ñaameele men. Ñaamde nde laabaani ina addanaa yimbe bee rafiiji bondi. Liggatoobe e galle laamu reenoobe laabal ngal, ina njirlo sahaa kala e nokkuuji jeeyee-teedi di. Isinaaji pewnooji ñaamde kam e yeeyoobe be ina poti reende sardiiji jowitiidi e laabal. Ko di nokkuuji poddi toppitaade laabal haa hay tuundi ngootiri waasa yettaade be.

Nokkuuji dii ina poti yaajde, kadi ñaameele dee kippe-**Daabaaji** na-wooji ñameele dee ina kaani laabde. Njeeyngu teewu e ndammiri dii **tuugnii** ko e sardiiji laabdi. Di poti yeeyeede ko e jehre too buseebe walla e daraal to **teefaankoo**. Weterineer en ene poti yeewtaade nguun jeeygu, tee juurno teewu oo no yeeyiirtee. Tebbuuli di poti mooftede ko e nokku laabdo mbele buubi ina mbaasa heen **bokde**. Ñaameele jeeyeeteede e dow laabi dii poti ko fawaade e sardiiji laabal. Yeeyde ñaamde tee ada fawi de les taw yahdaani e laabal ina hadaa. Yeeyoobe ñaameele dee poti ko toppitaade laabal balli mumen e bornanteeri mumen. Kala jogiido rafii daaboowo fotaani yeeyde. Dum wadi kala jeeyoowo ina haani yahde to doktor ngam yeewde banndu mum. Kala ñaamde ndee moyyaani fotaani yeeyeede. Baado dum fof, laawol yanaa e dow mum.



Nafore ndiyam e ngurndam yimbe bee ina heewi. Dum addani laamu nguu jogaade heen darnde mawnde. **Baasal** ndiyam ko tampereere haa teenji e sahaa yooro. Ndema kaa e ngaynaaka kaa kebbi caddaale kewde batte baasal ndiyam. Ngam dandude en e ndeen tampereere, laamu nguu taffi sardii ndiyam. Ngu yidi ko hisnude ndiyam dam e laabal e bonande. Ko fawo heen ko reennde ndiyam dam e **dokke allaa dee**. Laawol yamirii ndiyam dam ko yimbe njeyi dum. Kono, hade men huutooraade dam e won e fannuuj, **allaa e sago** ndaana yamiroore. Ada foti yeewooyde joodaaniido laamu nguu e bannge ndiyam dam. Ko yimbe be kuutoorto ko buri heewde faayida.

Dum wadi kala tottiroowo ndiyam foti ko sellinde dam. Ina hadaa huutooreede ndiyam dam laabaani. Haa teenji so tawi dam fa"i ko e ndefu. Yeeyoobe ndiyam e kala **njarameeje** kam e habboobe galass ina kada wafde ko yahdaani e laabal. Be kaani ko heddaade e yamiroore. So wonaa dum reenoobe laabal ngal ma pawe e mabbe kuule.



Sokla yimbe e ndiyam ina heewi. Kono, laamu nguu ina darii ngam sa-frude deen cadeele. Yimbe heewbe e nder **teeru** nguu ina njogi ndiyam laabdam, kono be coodat. **Gure dow** dee cuwaa **hebdude** ndiyam .Diyfe beeli e boyli dii ina ngadda tampere. Neen diyfe ina kade yareede tawi de laabaani. Yimbe bee ina poti jogaade darnde ngam reende ndiyam dam. Be ndeena dam haa hay tuundi ngootiri wonataa e majjam. Ndiyam dam laabaani so huutoraama ina adda rafiji. Wadde a dam selli. Laawol ina yamiri sahaa kala ndiyam njara-dam dam yeewtee. Saabi dum ko ngurdam moyyam yahdata ko e ndiyam celludam. Wadde ndiyam foti totteede ko **anndube** heen be. E oon sahaa yeewto-dan ko fa'ti e ndeema kaa, ngaynaaka kaa e golle godde. Halfinaabe ndiyam daam ma ndeen sardiji dii e kala nokku. Kala luundifo laawol, kuule pawe e dow mum.

Naamne

- 1 Hol no laawol ngol laamu nguu darni ngam reende taariindi ndii wi'ete ?
- 2 Ko addani aksidaaji di heewde e laabi dii?
- 3 Ko mbaaw-den wadde haa diwaan men laaba?
- 4 Ko wadi eden poti reende ladde men?

République du Sénégal



Ministère de l'Education Nationale

Seese-seese 7

Pulaar

2019



Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce document y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées sur le site électronique suivant : <https://creativecommons.org/>

Loowdi deftere ndee

Kulle ladde dee..... 4

kulle nehaade..... 16

Ledde cafrooje 28

Kulle guurde e nder ndiyam..... 40

Kulle ladde dee



Ene woodi kulle keewde nguurde e ladde ndee . De njiidaa e jawdi **nehaeteendi** e wuro ndi . De mbiyatee ko kulle ladde . E nder kulle ladde dee , ene tawee heen pelle keewde : fedde wuurnde tebbuli ko wayno mbaroodi ,fowru, cewngu, ekh. Ene woodi kadi guurdi hudu , beremlefi,wonndude kufi ledde,ene tawee heen ñabala ,naiiwa,nbabba ladde, lella ekh . Ne woodi heen pelle godde muyninooje biibe mum en . Pelle **diwooje** badde sigeeji , ko buri heewde , boccinat , so toccinii woofoo . So di ngoofii ma **dumunna**, di toña, biibe bee ngalta . Nder leydeele keew de bayde no senegaal , kulle dee nena ngustoo no feewi . Dum wadi laamu nguu habbi heen ko tiidi , kala do ladde yaajnde woni,**dadiibee** mbadaama doon ngam rende ladde ndee . Dum saabii kulle keewde ndadi e raddoobe.



Ko mbaroodi woni laamɗo kulle ladde fof . So ndi yahii ha ndi timmii, banndu nduu wayaata ko no sokkolaa . **Ciikoole** dee, balli dii mbaɗata ko cute cute e koyɗe majji , les deedi majji haa nde di La timmi ciikoole .

Mbaroodi ngordi ,no mawniri fof ko noon buuttirta safe oo ne beydoo tekkude. Laaci juuta wukkuru nduu bawla.Beccee dee, njaaji no feewi , dum hollirta cellal mayri . Ceelseele mawde, dum saabii ndi wara ko yaawi kulle godɗe de ndi wuurata dee . Mbaroodi ndewri ndii , famɗat doole , ko no ñanngat . Oon jikku oon ndi **feññinta** dum ko sahaa nde ndi reenata biɓbe mayri.

So baroode dee ngonii e ladde ndee , ngordi ndii , ndewri ndi , kam e biɓbe majji , di ndentat e sefre wootere . Siikolde rewre nde ,ko buri heewde nde wuurdata ko e sefre ndee, kono worde ndee so timmi tan ferat waɗoya **sefre** mum .

Baroode dee buri waawde wuurde ko **afrik bannge** worgo . E Senegal , baroode dee ngoni ñokolo-kooba, dadiibe kisal ladde ndee bee ne ndeenade .



Fowru, ko kullel ladde guurngel teew . Ene heɓtiriree ɗuuñaali **mum-kaabniidi** dii . **Rewru** nduu , ɓuri mawnude te kadi ne ɓuri ñaadde no feewi. Sabu tooke gonɗe e ɓanndu mayru ndu. Ko ɗum waɗi fowru rewru ne ardoo sefre ;

Rewru ne waawi jibinde biɓɓee ɗiɗo haa e tato . So ɗi njibinaa ma ndu soornat ɗi ɗo hoolnii, wuynina ɗi fotde lebbi soppo e joy . Fowru toko suru ɓawlat kurum, so mawnii fooyna seeda . Fowru ko dad-doowo mawɗo. ɗi ndentat so dhi ndadda .**Ñiiye** majji mawɗe ɗee ceebi i haa kala ko ɗi njaggi kala aɗi mbaawi ñaamde ɗum haa laaba ɗi y'akka hay y'iye ɗe . Ko ɗum waɗi fowru wi'ede ko kañum woni kullel ladde baawngel ñaamde kañum gooto koyngal ñiiwa haa laaba Jaañe fowru , rawnat tal, sabu y'iye ɗe nduu kala ñaamata ɗee .

Heen sahaaji pobbi ne ngara e galleeji **ɓadiidi** ladde dii, connga jawdi ndii ɗi ñaama haa laaba.

Ɗum waɗi jawdi ndii ne foti reeneede mbele endi daba e kulle caay-saayeeje, bayɗe no pobbi.



Waandu womi kullel burngel nanndude e neddo, kono banndu nduu fof ko **leebi** boli . Jogiii ko ko'el tokosel , noppi mawdi . Ene jogii terde na'i : gootal heen fof ne koyel pefeeeli joy. **Fedeendu wordu** nduu wadi waandu waawde jaayaade e cate ledhe dee . Waandu ne waawi daraade cot no neddo nii . Ne woodi baadi mawdi no feewi , di biyatee ko **ndinkaaji** . Diin baadi ko bondi , edi mbaawi yande e dow neddo, di lora dum.Ko buri hewde e ko **waandu** ne wuurata ittata dum ko e ledde .

Hakkille waandu jogii oo ,wadi eden mbaawi nehde dum haa waawa wuurdude e neddo e nder galle . Fawtii heen , waandu ne waawi wafande neddo **nafoore** . Sabu neddo ne waawi nelde waandu humtana dum haaju mum.



Ñiiwa buri kulle gonde e ladde ndee fof mawnude . Ñiibi gondii e afrik , darnde majji ne yaha haa meeteruuji tati. Ñiiwa ngora ne yaha haa tolnoo e capande jeegom barigal . Ndewa baa ne teddeendi mum , ne tolnoo e capande nay barigal . Ko teddeendi ndii wadi waawaa dogde no feewi, kadi hummbataa . Ñiiwa wadi ko noppi mawdi kam e tonndu juutndu .

Wuuri ko huɗo, gufi e samo samo ledde . Ñalawma fof waawi ñaamde ko tolnii e teemedere haa e teemedde diɗi kilo. Ñiiye mum mawde dee yimbe buri yidde e mum .Dum wadi leydeele keewde e afrik ngalaa ñiibi. Dadiibe reenooɓe lade bee ndeenatadi e waañoobe bee.



Cewngu, ko kullel ladde guurngel teewu tan . Njuuteendi mum ne bura mbaroodi. So a betii njuuteendi mum ne tolnoo e meeteruuji tati . Leyfi cewdi ne keewi . Leñol heen fof, ne **hebitiniree** ; no banndu nduu tagorii ni. Ne woodi heen di nganndu daa ko sokkolaa, kadi mbaɗi diidi baleeji. Wadi godɗi daneeji, mbaɗi diidi baleeji .

Cewdi dii keewiino no feewi e aduna he . Kono jamaanu mo ngonaden jooni oo, cewdi dii nena ngustoo no feewi . Wadi duum , ko **raddoobe** bee nena mbara di tan sabu nafoore guri majji yi yi majji njoganii be . So en ndeentaaki , ma di ngas haa laaba e ladde . Dum wadi , potoden ko reede di no mfeewi, haa hay gooto yettotaako di .

Doo e senegal , cewdi ne toppitee, ne ndeenee ne ñamminee . Kala njahɗo to **parka ñokolokooba**, walla parka aan maa tawdi toon .Ene wadi kulle keewde guurde e ladde ndee . Ede ceerti e kulle de yimbe bee nehii egalleeji dee . Ebe mbiya de kulle ladde . E nder kulle hee ne tawee heen pelle keewde .



Mbabba-ladde , ko kullel mawngel . E dūm soofi , te ne hulbinii . So a ndaartindaaki dūm no moyyi, a faaydat dūm e nagge . **Ngorba** baa ,so a betii teddeendi mum , ne waawi yahde haa tolnoo e barigal . **Njarla** baa , ne tolnoo e capamde joy haa e capamde jeedifi e joyi kiloo . Mbabba-ladde ne jogii leeɓi juutɗi e hakkunde noorol keeci mum . Ne jogii kadi ñiiye dɗi juutɗe kaɓtorɗe . So a sooyinii ma dūm , maa yii ñiiye dɗi deɗe ne punɗinii boowal . Mbabba-ladde wuuri ko huɗo, **beremlefi** , e sammo leɗɗe . Mbabba-ladde koko bonnata . So naatii e ngesa , ko ñiiye mum dɗi deɗe furgirta leydi ndii , ne ñaama nguuraaji . Ko nii woorata haa bonna gese remooɓe bee . Ko dūm waɗi remooɓe heewɓe ne ñibi e gese mum en **weyaaji** ngam riiwtude di.



Ñjabala ko kullel toowngel baɗngel terɗe juutɗe . E ngel jeyaa e kulle
ladde burɗe yoodɗe .**Banndu mum** yoodi ha ɗebi nanndude e
cewngu . Ne wadi kayɗe na'i kono ɗe yeeso ɗee buri juutɗe eɗe cag-
gal ɗee . E koyngal heen fof ne wadii **holsere** mawnde . Juutgol
daande mum , wadi ɗum toowɗe no feewi, haa tolnoo e meeteruuji
ma'i haa e joy .

Ñjabala ko kullel mawngel . Njarla baa, so a betii teddeendi mum ,
tolnoyoo e capande jeegom barigal . Ngorba baa ne yahaa haa tolnoo,
heen sahaaji e barille sappo e joy . So a **yerondirii** hoore mum e
terɗe keddiide ɗee , maa taw ko koyel tokosel jogii . Ñabala alaa
ceelseolle , ɗum wadi ñaamataa teew . Ko guli ledɗe tan buri wuurde
. Njabala jeyaa e kulle gaay'totoode ko ñaami.



Lella, ko kullel gaay'totoongel ko ñaamii . Ngel buri heewde wonde ko e ladde seeno . Lelli nena beydoo heewde e afrik . Edi mbaɗi capande jeedidi e joy fedde . Pelle lelli ɗee , keɓtinirtee ko e darɗe majji , walla e tago gallaɗi majji mawɗi . Banndu lella ne nanndi no feewi e ndu mbeewa, kono waɗi ko **gallaadi** juutɗi . Ko ɗum waɗi heewɓe ne innira mbiya ɗum **mbeewa-ladde** . Lella ko kullel baawngel dogde . Alla e mum yaawde , ina dogakoina tolnoo e teemedere kilomeet e kala waktu . Mbela beydoo yaawde , lella so ene dogo , **diwat** . So diwii haa ɗo yantata ɗoo , so a betii , ne waawi **tolnaade** e meeteruuji sappo haa sappo e ɗiɗi . Huɗo buri heewde ko ñaami , kono heen sahaaji ne ñaama beremlefi leɗɗe .



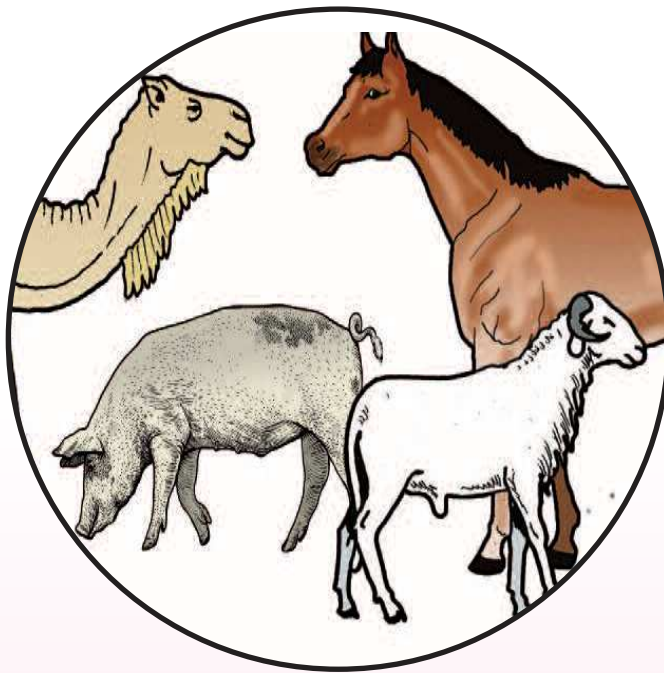
Puccu-ladde , ko kullel ladde ɓurngel heewde e hakkunde afrik , haa e afrik bannge worgo . Puccu- ladde , heɓtinirtee ko mbaidi ɓanndu mum . Ene nanndi no feewi e puccu . **Seerndi** ɗum tan , ko ɓanndu puccu-ladde ko diidi ɓoli waɗi . Puccu-ladde so a setii , njuuteendi mum no tolnoo e meeteruuji tati .Teddeendi mum ne tolnoo e barille tati . So a ɓetii laaci kii ne tolnoo heen sahaaji e meeteer . Puccu-ladde , jogii ko gite belɗe e **noppi belɗi** . Ne waawi ne kadi , dogde no feewi . So a ɓetii jaawgol mum , ne wona capande jeedidɗi kiloometeer e kala waktu . Baroode ɗee e pobbi ɗii na keewi **sonngude** ɗi ene ñaama . ɗum waɗi , puccu-ladde kala ɗo sooyinii mbaroodi walla fowru dogat mbela ne daɗa .

Nedɗo etiima haa tampi nehde puccu-ladde e nder galle, kono peeje ɗeen mbaɗtindaaki . Waɗi ɗum ko , puccu-ladde ko kullel **bemjungel**.

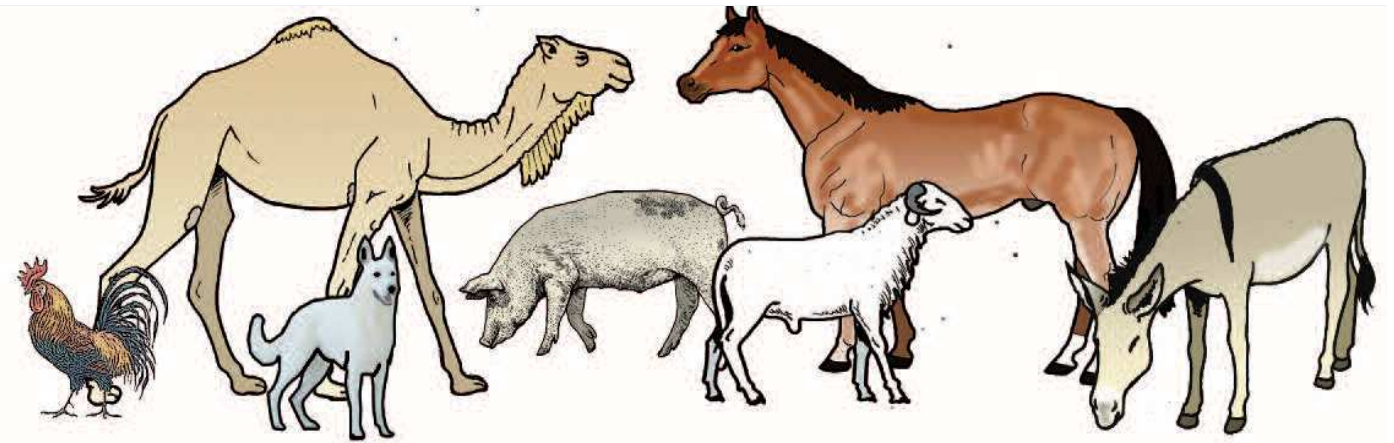
Naamne

- 1 hol to baroodɛ ɓuri heewde e aduna oo ?
- 2 Hol ko wadi njabala naamata teewu ?
- 3 hol wadi ñabala waawaa ñaamataa teew ?
- 4 hol ko saabii kullon ladde natti heewde e leydi ndii ?
- 5 hol yiyannde ma e pellite laamu senegaal ngam hisnude laddeeli ɗii.

kulle nehaade



kulle nehaade



Neddo do woni kala ina hodda e won e kullon. Kullon kon, neddo ina huutoroo dum e ñaamdu mum e golle mum. Ko wayno jawdi, be'i, na'i, geloodi e ko wayno ndiwri hono gertogal, kanjkaleewal e ko nanndi heen. Ko limtu-mi doo koo neddo ina huutoroo dum e ñamdu mum. Kono so en yettii ko wayno puccu e mbabba ina mballa neddo e liggey. Ina woodi kullon ngodkon ina koddi e neddo ina ndeena dum: ko wayno rawaandu. Ullundu kadi ko sehil neddo tawde ina hada doommbru ñaamde comci mum. Neddo e kullon badikon dum ina ngondi gondigal joodngal. Sahaa e sahaa fof nji'a nedo e kullel paamondira haa cikkaa ko yimbe dido sehilaabe. Kono, ina wadi kullon kon nganndu-daa ina ngammbondira e koye mum en. Ina moyyi nganden galle ina foti nehde kullon sabu ina walla e haajuuji. Toppi-taade kullon, hisna dum safra dum so ñawii jeyaa ko e dewal Alla.



Ullundu ko kullel ngel nganndu daa wuuri ko e yimbe .

Mawɗo e suka, debbo e gorko fof ina njidɗi ndu. Ko kullel cuusngel teelde fawtii heen keewngel jikkuuji. Ko kullel jidngel ñaamde, gay-bungel yidɗi fijirde. Kayru ullundu nduu endu waawi saawde biɓɓe njeegomo e nder lebbi ɗiɗi. So ndu jibinii, biɓɓe bee **nguma** balɗe hade mumen waɗtude yi'de. Ndu jeyaa ko e kullon muuyninowon bik-kon mumen kon. Ullundu so ina yahaa ñibata ko peɗeeli. Ullundu so ina yaha ñibat **cegeneeji** mum no feewi ko ɗum saabii ɗi **saamataa**. Ullundu ko kullel jidngel mbaaruudi, ko ɗuum waɗi ko teewu woni ñaamdu mum. Ulludi noon ina keewi, ina ceerti; ina waɗi ulludi keewɗi leebi, bayɗi no ulludi angora.

Ina woodi kadi , ulludi ɗi ngannduɗaa leebi mumen ko dabbi ko wayno ulludi Abisiin.

Sifaaji ulludi ina keewi no feewi, ina woodi heen ɗi nganndu-ɗaa njara ko kaalis keewɗo. Ullundu ina moyyi e galle sabu ina yeewta sukaabe so ina piya. Kono woto **welsindo** haa ndu yi'a mooftal maa sabu endu yidii mbaarudi.



bursa ko sifa nagge ummiinge to leydi Inndo.

Toon nge **leeftetaake** sabu ko nge rewetee nge.

To di mbela di njahata walla di leloo hay gooto riwata dii. Bursa yidi hodde, tan ko e mbedda walla e taliiji jaajdi e nder gure teeru dee.

So a yeewtindiima, darnde nde ina **hakindii**, kono e keeci kii, sara daande doo, ina wadi yonngo, gallaadi dii ko kofiidi dabbi. Kono caggal leydi Inndo, enge tawee Amerik, haa hebi Afrik. Ko kullel joganningel neddo nafoore, ko duum wadi enge weli **hoddude**. Ko kullel guurngel hudo, ko dum saabi enge heewi teewu no feewi. E nge ñaama ko ina tolnoo kilooji capande jeedidi ñalawma kala. Teddeendi magge ina bura teemedere haa teemedde jeedidi kiloo. Denndingol majji e na'i godi dii ina addana joom mum hebde sifaaji na'i di alaano. Rebbe ngee ina tummba ko ina tolnoo e lebbi jeenay hade mum jibinde. Ko kullel juutngel balde, sabu engel wuura haa duubi noogaas e joy. Teewu mum ina hatojina e keewuuji sabu ina weli.



Ndaama jeya ko e sifaaji na'i kebtinaadi e aduna oo.

Ndaama ko nagge nga terde dabbe, daande nde juutaani, keeci kii yaaji, heewnge doole. Ndaama noon teskaama e mum ko kullel doof-tiingel ngel alaa **haasiidaagal**. Ina jeyaa e ko hebtinirtee, dabbidgol, gallaadi juutdi etee keeci kii alaa yonggo. Cosaan mum ko Fuuta jalon to leydi Gine, ko toon ndaama ummii naati Senegaal.

Ndaama ko kullel dadngel e rafi mo bowdi cabobini, boomoowo kulle. Kono ndaama ko tiidi koo fof waawaa wuurde do ceedu duumotoo no feewi. Ina woodi fedde mawnde inirteende " Garan Elewaas Ndaama" ko toon tawataa ndaamaaji burdi heewde. Ina jeyaa e bure ndaama waawi addande neddo, wallude dum e ndema. Ndaama ina jeyaa e ko yellitta coodgu e njeeygu, sabu ina heewi teewu. Tuggi 1923, haa jooni fedde ndee ina toppitoo, ko yowitii e kisal ndaama. Ndaama ina muyniina biyum ko buri lebbi sappo. So tawii ko gay dii, so di ndaani duubi tati tan di **tappete**.



Pul-fuldi jeya ko e ley'yi jawdi jiyeteedi e Afirik bannge hirnaange. So a yahii e nokkuuji ba'di no Ferlo e Fuuta, e di keewii toon. Jawdi ndii ko hakindiindi, saraaji di na njuuti, njawdi ndii gallaadi mum ko ceebdi, udditiidi. Pul-fuldi ngordi ndi, hoore mum buri mawnude e yaajde e mbaalu nguu. Fawtii heen kadi **yeeso** mum buri yaajde. So tawii ko doo, e leydi ndii; so taaske yonii heewaani ko di njiyete e dare dee. **Banndu** nduu ina wadi **tobbe- tobbe** baleeje, ko ina yoodnaandi no feewi. So a yeeewtiima leebi dii ko leliidi, daatdi, jalbudii. Nehgol mum sadaani, so hudo ina yoni, kala ko beydu da heen ina **haara** ndi haa ndi beenee. Pul-fuldi ko kullel cuusngel tampere etee jahowel kilomeeteeruui keewdi ngam hebde ñaamdu yonndu. Ina addana eggidoobe e jawdi ndii hebde kaalis kumta heen haajuui mum en



Bali-bali cosaan mum ko leydi Niiseer. Ko sifaa njawdi hebtinirteendi terde mum juutde. Njawdi njooldundi wonata, toowndi.

Ko buri teskeede e ndii njawdi, ko keewgol mum ko ñaamata. So tawi a buri ndi yidde ñaamde a waawaa **nehde** ndii. Caggal mba'di ndii, bali- bali ko kullel katojinangel e fannu coodgu e njeeygu. Bali- bali ina waddee e sifaa njawdi ngonndi ina jeyaa heen laadum sosoo. Ina heewi no feewii e nder Afirik bannge hirnaange, doo e leydi men e ko taari dum. Bali- bali jiidaani e jawd i keddiidi dii, to mba'di e to nafoore.

Bali-bali ko njawdi ndi suusaa **tuundi**, kala **pellitdo** nehde ndi foti wonde ko laabdo jaajdo.



Mbeewa jeyaa ko e kullon muyninowon kon. Ina jeyaa kadi e sifaaji mum, wuurde huɗo. Ngora baa wiyetee ko ndamndi. Leeɓi mum, nguru mum e teewu mum caabi ina nehee e galleeji ɗii. Kosam mbeewa ina waɗiree formaas. Mbeewa alaa to ronki wuurde, teenti noon e nokkuji ɗo durngol mum noddii **tooweendi**. Ko kullel keewngel jam kono so a girbiima ngel, engel waawi **gaañde** maa sabu ceebgol gallaadi maggel.

Leeɓi mum ina peewnire comci, etee kosam mum buri yawde doleede e ɗam nagge. Mbeewa ko kullel pinngel to banngel nguurndam mum. Eba ñaama e leydi kono kadi eba ñiɓa **koyɗe** mabba caggal ɗee ngam teedaade beremlefi leɗɗe ɗee. Mbeewa ina jibina ko boni boni ko fof, laabi ɗiɗi e hitaande ndee, etee ina heewi ko **funotoo**



Ngel kullel wiyetee ko ngelooba. Eba jogii tooweendi, njuuteendi ndi ina tolnoo e meeteruuji didi pawdi. Eba wuura hakkunde duubi sappo fa'ii cappande na'i. Ngelooba, sabu no foti nii, ina huutoroo hudo heewko ngam ñaamdu mum. To di ngaynetee doo wonaa nokku keccido, so wonaa dum tan wurnude ni weebataa. So tawii a yeew-tiima ngelooba, les kolce mum ina yaaji, ko pedefeli didi jogii, daande ndee ina juuti. Ngelooba ina joodo balde didi haa tati yaraani. E hakkunde keeci kii ina wadi yonngo. Yonngo ngoo ina peesa haa teemedere kiloo tawa fof ko bellere. Bellere ndeen so yahii haa ñaamdu nduu sadtii ko heen ba wurnata hoore mabba.

Ku buri heen heewde wuurata ko enokkuuji di nganndu-daa , ngalaa ladde, ko wayno leydeele safalbe to Afirik bannge hirnaange.

Ina jeyaa e kullon kon neddo ñaamata. Tagoodi mum no siforii nii, so ba yara eba waawi yarde temedde didi liteer ndiyam. Becce dee e koppi dii ina cukki leebi, haa ko dum saabi so ba jusiima, ba tinataa nguleeki.



Ngel kullel wi'atee ko mbabba. Noppi dñi ko juutdñi, ba waɗi leeɓi e daande. Mbabba hoore mum ko mawnde, guɗde kine mum ko jaajɗe no feewii. Laaci kii foti ko e koppi caggal dñi. Ko kullel ngel ngannduɗaa ko huɗo wuuri, kono keewngel **jikkuuji**. Mbabba ina anndiraa heewde **semmbe** so tawii ina rokkee ñaamdu yonndu. E fannuuji ñaamdu mbabba ina tawwee heen huɗo, gooyi, beremlefi leɗɗe e puɗi. Mbabba ina yara ko ina tolnoo e liteeruuji capande nayi ndiyam ñalawma kala. Mbabba gite mum ko butte, hunoko mum yaaji waɗi ko ina abboo e capande nayi ñiire. Kullel mbabba ina huutoree e ndema, ngaynaaka, coodgu e njeeygu. No kulle keddiide ɗee ni mbabba so welaama jaɓa, so welaama saloo. Teskaama kadi ko kullel tiidngel sabu ko ngel **rimndata** koo ina heewi. Sifaaji bamɗi ina keewii: ɗaɓɓi, kakindiidi, kokkaaji.

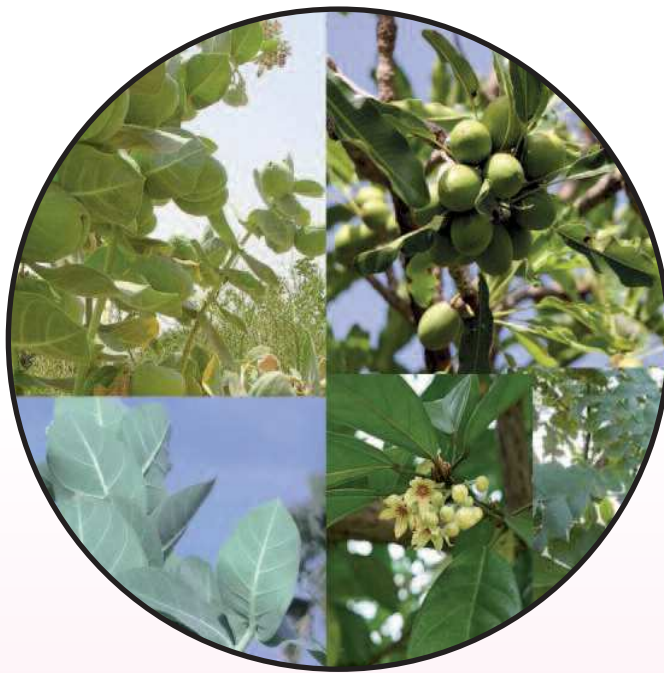


Puccu ko kullel booydungel e neddo. Kullel teeyngel, kono so tikkii bonnat. Ko sifaaji pucci keewdi ngoodi. Ina woodi puccu **caasaatu**, pucci baaraadi e pucci goddi. Puccu, ko kullel keewngel **semmbe**. Kullel toowngel, keewngel nafoore. Puccu wallii neddo e danle mum. So a yettii liggey gese, gila fuddoode haa e **woortorde** ko puccu buri heen. Ndeen so jaambareebe ina kabetenoo mbadotono ko pucci. Lambe bee e koye mumen so ina dannoo kuutortono ko pucci. Hannde ina wadi poodondire keewde gaddooje kaalis tawii ko puccu saabii dum. Puccu ina yurmo jom mum, kono yo taw kadi jom mum ina toppitii ngu. Etee, kala do njah daa e aduna oo ina wadi pucci, to buubi e to wuli fof. Ko kullel ngel nganndu-daa ko haalde tan woni ko waawaa

Naamne

- 1 Hol kaalanoowo mi inde kulle tati koddufe e yimbe ?
- 2 Hol e mon ganndufo ko woni hakkunde ullundu e nedfo?
- 3 Hol ko mballo e puccy nafata?
- 4 Ndax xam ngeen yeneen jur yu dekk ak nit ?

Ledde cafrooje



Ledde cafrooje



Ledde ina mbadi nafaore e leydi. Ede ngadda buubri, tee kadi ede cafra. Galle mo alaa lekki jiidata e badɗo dum sabu o wulat.

Caggal buubri ndii, lekki ina jibina **biɓɓe** ñaameteede. Eden mbaawi, so en pawaama, **huutoraade** beremlefi lekki walla ɗadi dii, walla kala ko ummi e makki. Ledde taariide en de, ina cafra muusalla banndu, reedu, walla hoore. Ede poofa no yimbe ni. Ledde ina cokla ndiyam e nokku badɗo **doornde** ngam de njaawa mawnude.

Ɗum noon, eden poti reende nde e toppitaade de no **haaniri** ni. Dum ko bural e wuro walla e leydi. Heewii ko muusi nedɗo, yeewooyi doktoor, tawi ko safratma dum koo wodɗaani. Ledde gonde e nder galle walla e ladde dee ina safra dum. So a yidii anndude nafaore ledde dee, a **widɗat**. Njahaa e mawbe joganiibe dum ganndal. Ina wadi doktooreebe ganni huutortooɓe ledde.



Limoore ledde dee ina heewi. Eden mbaawi subaade heen tann. Keewde e majje ina ngoni e leydi ndii. So a **lorii** de walla a aawii de te a toppitiima de tan de mawnat. Ko way no lekki manngo, limon, fuyfaayee, ñebedaay, gumgumeewi, goyaap, ekn. Ina wadi ledde ko kaasamaasa ngummi walla e ladde Saalum ndee: madda, solom, ditak, darkasee, ekn. Ko heewi e sifaa ledde tawateede e bannge rewo ngoo ko jaabi, murotooki, caaski ekn. Jammi e bokki heewi ko Kajoor, Bawool, Siin e Saalum. Wuro so yidii bambaade ina foti dañde ledde sabu ede ngadda tobo e **yellitaare**. Ko duum faddatoo yooro e heege e nder leydi. Kala lekki, ngannda walla **kumpe-daa**, ina wadi nafaore suudiinde heen. Neddo kala ina foti anndude bure ngonnde e ledde. Ledde ina moyyi e nguurndam men kam e cellal men.



Ledde manngo ina keewi e leydi ndii. Ede mbaawi aaweede walla lo-reede e nder galle walla e **nammbu** oo. So de mawnii, de mbaɗat biɓɓe. Kono, hade ndeen, de **piindat**. Nafore lekki manngo ina heewi. Beremlefi dii so pasnaama, ina safrree tataanoos. Manngo bennduko ina wadi sukaraa e witaamin moyɗudo e neddo. Muccoowo manngo heewani wondude e **seero**. Manngo ina timmina ngurdam men, sabu heege ko gaño neddo. So heege nanngii ma ina waawi addande ma ñabbuuli.

Caggal manngo, ina wadi lekki keewki faayiida. Ko ki mawnoowi, heewki caate, tooweeki makki ina yetto meteruuji sappo. So ki jibini, e ki wada biɓɓe biyeteeɓe darkasee e ndaama-raas. Biɓɓe darkase ina njogi ñamri moyɗundi e cafrugol heege. Kono ko **gaaluul** gann-diraade ndaama raas dee buri heewde nafore



Gaaluul darkase haadaani tan e welde. Ede mbaadi witaamin moyɣudo e banndu. Ko de mbaawi safrude e ñabbuuji ina keewi.

Gaaluude dee ina cafra ñaw berde, ina jippina suukara, wadde ina safroree jabet. **Ji'de gustiide** e kayseer banndu. Ede moyɣi e banndu **yakkooru** e koyde gulooje.

So a yidii ñiiye maa tiida te cella, ada waawi hutoraade gaaluude darkase. Ina safra dakkude te ina wooddin maa **rafi** ñiiye caamooje. Kadi, ina wara kala ñaw jidɗo arde e ñiiye maa e dakkudi maa. Gaaluude dee ina paddoo ñabbuuji keewdi ba'di no dojjo.

Hay gooto noon fotaani hutoraade dum no burtiri. Eden mbaawi rendinde dum e ko nguurdan ko. En pottaani burtinde. Ndaama raas ina beyda softee nde e bannge hakkille e bannge ligeey.



Jaaḓi ko lekki ummiiki to Amerik walla to Siin. Nafore makki waḏi ki ari e Afrik e Senegaal. Ko lekki potki jogeede e nder galle walla e diwaan. Giyee ḏee e beremlefi pamḏuḏi ḏii addantu maa **heptinde** lekki kii. Biḓḓe makki ina ngojji, tee ina cafi suukara. So a **buutaama**, so a mucci jaabe tann, a dolat. Beremlefi lekki kii, so ḏi ndenndinaama e ndiyam, ina safra paawle. Kono ina foti yahdude e aaye.

So-Tawi aḏa sadaa ḏoygol, jaabe ina heen moyyi. Eḏe mbadi witaamin B e C. Buree keewḏe pa'tuḏe e cellal banndu ina e majje.

Gufi jaabe ina safra rewam, nganndiraado siti. Ko hono noon ḏi mba'i e reedu muusooru walla dogooru. Buree jaaḓi ina Keewi no feewi, waḏḏe eḏen poti teddinde ḏum.



Lekki guyaap ummii ko Amerik. Kono, ko ki naati e Afrik e Senegaal nana booya. Ki fuddiima waasde heewde e nder leydi men. Tooweendi maki ina fota e metereeeji jeegom.

Lekki kii natti wonde e galleeji keewdi to ki taweteno. Tee de, ko ki mbadki faayiida. Beremlefi makki ina moyyi e ndogu reedu. So ada feewna dum, a fasnati ndiyam ko tolni e **hojomaaji** sappo e jooy. Caggal duum, naatnaa beremlefi dii e bool, njuppa heen ndiyam pasdam dam, kippa dum ko juuti. So dum gasi, ciiwa, madaa e kaas, ada yaraa heen.

Wufyaade ndiyam dam ina itta muusalla dakkudi, ina hada **morsin-dorde**. Ina usta kadi **taasiyon jabboowo**. So ada huutoro lekki kii, ada waawi dadde e **aweese** tampindo yimbe bee e nder leydi ndii.



‘Bokki ina jeyaa e ledde baawde safrude, keewde nafoore. E nder Senegaal, lekki buraani ki yaajde. ‘Bokki ina maantinii e leydi ndii, dum wadi **eki horsinaa**. So ceedu yontii, beremlefi makki **cammoto** haa laaba. **Piindi** makki ranwat tall, beremlefi dii njaawa waylaade. ‘Bibbe makki ko bohee mbi’etee. Eden keewi liirde beremlefi bokki ko juuti. So yoorii, wonta laalo huuterteeko e lacciri. Caggal ko ndi wallitta en e bannge cellal, bokki e bohee ina cafra.

Ledde farmasi kewde ene tawee heen. Ada tawa bohee e **lekki** tuba-koobe peewni ngam haɓde e jabet. So a renndini bohee e suukara, ina beydana banndu maa ndiyam. **Nebemeeje banndu** kewde ina mbaɗa bohee.



Lekki mbi'eteeki Solom ummi ko Afrik to bannge **hirnaange**. Ko e oon bannge Senegaal ki heddi. Ko ki lekki njogiiki semmbe. Toweendi makki ina yettoo meeteruuji capande tati. Beremlefi makki ina cukki, piindi ndii ranwi. Gufi dīi ina nanndi e wutte woluur. Ko e nder aaludere ndee tawataa ñamri ndii. Solom ina heewi witaamin, ko dūm wadi aki safra ko heewi. Lekki kii ina beyda kosam debbo **besdo**, ngam biyum muuyna haa haara etee sella. A ki safra kadi rewam mo ganndu-ɗa addi dūm ko jonnde juutnde. Wadde kala sofeer, walla ñootoowo e joodotoodo ko juuti ina foti hutooraade solom. Hay ndogu reedu aki moyyi heen.

Solom ina faddoo cadeele fofaandu. Cukaleel joggingel cadeele oon fannu, so huutooriimaa **solam** tann, **saborat**. Ina safrore hay dojjo. Wadde, solom ina heewi nafoore. So tawi a tawaani lekki kii e wuro ngoo, ma a taw aaludeere ndee ina yeeye jeere.



Ditak ko lekki heewki faayiida. Tooweendi makki yettiimaa meteruuji sappo e joyi haa e cappande nay. Doo e leydi ndii, ki tawatee ko e ladde **wuurnde**, heewnde tobeede. Biɓɓe makki ina mbeli, etee ina cafi suukara. Ede mbaawi moofteede ko juuti sabu, de njaawaataa bonnde. Biɓɓe ditak ina mbaɗi witaamin C. Ede moyyi e tampere ɓanndu, kadi ede beydana en ndiyam. Ñabbuuli keewɗi ba'ɗi no mor-sindorde, maɓɓo e muusalla keesi ina tampini yimɓe bee. Ditak ina safra ɗi. Kala to lekki kii alaa e leydi ndii, so ki ɓenndi ma taw a ki yeeye e jeere. Ñaamde ditak ina wadi nafaore e ɓalli men. Ene safrana en **rafiiji** keewɗi. Waɗde, so en ñaami haa en ngasnii, eden, mbaawi **huutoraade** ditak.



Ñebedaay ko lekki **ndowluki**. Innde makki ko e tuubakoobe ummi. Ede firta: "maayata mukk". Ko lekki mbaawki wonde e nokku kala, sabu ki hulaani yooro no feewi. Kala to ki wadaa, ki wurat hay so tawi ko e leydi ndi heewaani jafde. E nder Senegaal, ñebedaay buri heewde ko e bannge Kolda e Sikaasoor. Ko lekki heewki witaamin. Aki wadi witaamin A, B, C e **buree** godde moyyude e banndu.

Kala ko wonni e ñebedaay ina wadi nafoore. Gila e beremlefi dii, dadi dii, **piindi** ndii, bibbe bee, fof ina jogi nafoore. Ko lekki moyyuki e rafi jabet. Aki usta **bellere** e sukaara.

Lekki kii ina foti hutoreede sabu aki dannda e rafi berde e taasionj. Beremlefi makki e piindi makki ina lawya reedu, itta toon kala ñaw. Ñebedaay ina faddoo kala rafi. Hay uure ina safra. Podde ñebedaay ina labbina ndiyam.

Naamne

- 1 Hol lekki moyyuki e taasiyon ?
- 2 Ko wadi jabbe ina moyyi e neddo?
- 3 Hol ko jonnde juutnde addata e hol safaara mum?
- 4 Hol no ñebaan feewnirte?
- 5 Hol miijo maa e ledde taariide en dee?

Kulle guurde e nder ndiyam



Kulle guurde e nder ndiyam



Senegaal ko leydi keewndi kulle, kono keewde heen nguuri ko e ndiyam, e maayo haadngo walla welngo. Deen kulle ko pelle de njii-daa te kadi keewde. Ko e nder ndiyam tan de mbaawi wuurde daayiman. Kala heen njaltungu ndiyam fotde dumunna tan maayat. Ko e nder ndiyam hee, di njiilatoo **nguura** majji, njaram majji e **boccingol** majji ngam keewal majji. Nder do luggidi di mooltotoo, kono heen sahaa di njalta di ngona e yi'naade dow ndiyam hee. So ada dannoo e laana, maa yi'i di edi ndiwa to woddi kadi di muta e ndiyam hee. Heen sahaa, di ndewa e laana haa badoo dum, di kula di nduttoo. So neddo yooliima e ndiyam, so yimbe njaawaani ndadndi dum, di mbadata ko adaa ngam ñaamde dum. Ina woodi heen kulle ñaama-teede ko way no lidfi, e de keewaani ñaameede, ko way no **nooroo**. Ko dum wadi ñalawma kala, maayo haadngo ngoo e welngo ngoo ne keewa dak awoobe. Ko gubbi mawdi ve mbertata e nder ndiyam, ngam jaggude lidfi. So gubbol ngol mappinii, ngol heewat del leyfi lidfi keewdi. So dum wadii, soodoobe lidfi bee taaroo be ngam bof-tude di be nawa di jehe. Tuubakoobe bee kañum en ndaddat noodi dii e leyfi goddi ngam wiiftude heen ganndal. E nder maayo haadngo ne wadi lidfi kaawniidi di hay gooto suusaa, ba'di no rekenj .



Reken ko daddowo mawɗo, jaawɗo no feewi te baawɗo ndiyam. Edi ceerti no feewi, to tolno e tago te edi nguuri e **maaje-kadde** dee fof. Heewbe ne kuli di, kono wonaa kannjii fof conngata. Rekejaaji tol-niima e teemedde na'i leñol, kono ko teemedde tati tan neddo hebin-dii heen. Nguru banndu mum ne daati. Laci kii na juuti kadi billo-willooje dee nanndata ko e bibje. **Billo-willooje** mun ne ceerti e de ngaaka e de dofeɗ. Billo-willooje mum awyirta ko bannge ñaamo faya bannge nano, kono de ngaaka e de dofeɗ ko dow e les. Dofejaaji dii muyninat, kono won heen e majji boccinat. Ina heewi heen jibinooji kono reken soklaani yaltude e ndiyam ngam foofde sabu ko **sakkaañe** oo fooirta. Reken ne hulbinii kono jaraani hulde sabu burdi heen heewde ko pamɗudi. Di conngataa tee ko liɗdi tan di nguuri. Nayi burdi ñaadde dii njuuteendi mum en ne tolnoo haa meeereji nayi. Hannde yimbe fof ene kulii ustagol rekejaaji dii e maaje kaadde dee sabu awoobe. Ebe kuutoroodi sabu teewu majji e sabu guri majji peewnirteedi pijirkon njeeyateekon tuubakooɓe. Awoobe mawbe bee ne ngaddora di e saakitaaji mumen tawi coklaani di. Nde be **ceɗtatadi** haa be nduttina di e ndiyam, tawata ko di maayii.



Nooroo ko laadoori burndi mawnude e laadooje te buri juutde balde. Keewdi e majji nguurata ko e maaji walla e caadli e diiwaan afrik. Nooroo ne juuta haa meetereeje joy kadi beta ujunere kiloo. Ne wuura noogaas e joy haa e teemedere hitaande. Noodi mawdi ngondi to maayo mawngo wiyeteengo Niil to Misra ne mbaawi hay modde yimbe. So yaltii e ndiyam hee, ko e naange hee ndi **saadnotoo** tawata ko yiiyam mum ko ko buubi. Nooroo, kipooɗe gite mum ne njeynoo, ko duum wadi ne yiya no moyyi e nder ndiyam. Ko kullel jawngel e nder ndiyam, so ene lummbuu, willat laaci kii no moyyi. So ene laada koyɗe mum e reedu mum njahdataa. Gite mum e guddu kine mum fof ngoni ko e hoore mum. So ine lummbuu, hunuko koo ɗaɓoto e nder ndiyam dam. Ene jogii capande jeegom ɗiire belde colooje ne puɗta kese lomtotoode sahaa e sahaa fof. Banndu mum haa hawri ko **bacce-bacce**, koyɗe ɗee mbadi **cegeneeji** juutɗi. Ndewri ndii asat sara maayo, boccina heen fotde capande tati haa e capande joy boccoonde. Ndi heddoon doon fotde jonte jeetati haa jonte jeenay biɓɓe bee toccinee. Yumma oo wuufa ɗi nawa ɗi e maayo. Noodi tokoosi ɗi nguurata ko **koowooje**.



Ndaawa jeyaa ko e liidfi guurdi e diyfe belde. Ko liingu ngu **nganndu-daa** alaa bacce te ne wertidi werte jilludo baleeri. Nguru banndu nduu ne borwi. Sabu ko borwo-borwo bolo huurii e banndu hee. Ko ngu liingu njoodngu tago e mba'di , dum seerndi ngu e liidfi godfi dii. Reedu nduu ne debi rawnude kono hoore ndee ko deppere yaajnde. Ndaawa jogii ko hunoko yaajko wadko ñiikon cewkon keewkon e gori didi. Ñiiye dee fof ko koforiide nder. So a yeewtindii ma a wiyat hol no nguu liingu ñaamirta. Ko liingu mbaɗngu **jubbi** jeegom: didi juutdi e naye tokoosi. Didi juutdi dii ngoni ko e dow hoore hee, naye dii e les hoore nde. Ndaawa wadi ko billo-willooje joyi, didi e hoore he, wootere to laaci too. **Tatabere** ndee ko juutnde tee cebtam oo weli **sawndii** dum. Njuuteendi mum ne tolnoo e meeteer e feccere, burdi heewde heen njaha haa meetereeeji didi kadi ne booya tan edi bura naandude. Teddeendi maggu ne yahaa haa e kilooji sappo haa e teemedere e capande joy. Ndaawa ne yaaja haa meetereeeju kibbe didi haa e tati. So en njerondirii e di leydeele tuubakoobe dii, di burondirtaa. Ndaawa alaa ko ñaamataa heewi ko teelde. Ko liingu kulngu limiyeer te ngu hodata ko e nokku luggo. No ngu wodfirta e ndiyam nii, ko awoobe mawbe njaggata di. Ndewu nguu ne boccina haa teemedde joy boccoonde.



Yaraŋka ko kullel guurngel e maayo haadngo. Banndu mum na leefi ne wadi leppi-leppi. Di ngonii teemedde tati leñol di njiidaa inde kono kannji fof di innirtee ko yaraŋka. Ko keewgol majji wadi di ngalaa inde kebtinirde. Kala to **taw-daa** di, di teelataa, ko dental di ngo-nata. Ko liingu mbelngu kono tiidngu coodgu haa kala ko **gawoowo** jaggi heen ne yawa. Hoore ndee ne wadi billo-willooje didi jinorde e **billo-willooje** sappo. Billo-willooje jeetati dabbe dee ngoni juude dee, didi burde juutde ngu yahrata. Gite maggu debi mawnude haa fotii e bal basket.

Yaraŋka ko kullel daddowel sabu ko teew wuuri. Ko dum wadi kulle godde dee ne ndoga ngu. Billo-willooje ngonde e hoore maggu dee o nanngirta liddi di o wuuri dii. Gite dee ko mawde ceebde ne coynoo ko woddi. Ko liingu ngu laaci **njunnitiiki** kerki no feewi. Yaraŋkaaji dii, yiye majji ne tiidi, keri te delki. Guri majji mba'i ko no nebam wujaa heen, ko dum wadi di waawde waylude mba'di. Ko duum wadi yaraŋka wonde liingu tiidngu coodgu.



Hoodere maayo ko kullel gonoowel e les kaay'e, gonde e caadli walla e maaje kaadde. Njuutendi mum ne tolno e santimeeteruuji sappo te di tolnii ma e ujunere e teemedde joy leñol. Leyyi diidoon pecci e tolnooji capande tati. Hoodere maayo ko kullel kaawningel. Sabu mba'di mum e tago mum ne ceerti no feewi. Ko buri heewde e majji, ko juude joy dabbe boodde njogii. Ina woodi heen e majji kaawniidi badooji juude sappo e jeetati. Juude dee fof mba'di ko cette-cette, te kala nde o waasi heen wooto, wodngo fudtat. Tagooji majji nanndi ko e hoodere ko dum wadi di nginniraa noon. Banndu mum alaa **yiye** kono ko kullel **kuuñel**. So yaltii e ndiyam ko booyi seeda tan maayat sabu waawataa **foofde**. Hoodere maayo wuuri ko tuufa, paañ, liddi tokoosi e ko nanndi heen. Dum wadi deen kulle so nji'i di tan di ndogat. Ko kullel leelngel e yahdu mum e ñaamdu mum. Ne wada waktu e fecere, so ene ñaama, joodoo ñalawma kuurdo ngam dola. So di tolnima e jibinde, ndewu nguu boccinat so yontii **toccineede** bibbe bee njalta.



Dofen ko e leyfi kulle mawde gonde e maayo haadngo walla e beeli fotde duubi capande tati haa capande na'i. Njuuteendi majji ne tolnoo e meetereeje tati haa e na'i. Teddeendi mum tolnii ma e teemedde d'idi haa e teemedde jeegom e joyi kiloo. So a moomii banndu mum tawaa kañum buri laaldude laabi sappo kala kullel nguurngel e leydi. Banndu **borwundu** sabii dofen ina yaawi lummbagol. Ndewu nguu, noppi mum e endi mum ngoni ko e kofi nguru banndu mum. Alaa daande sabu hoore mum senji ko e banndu nduu haa hay dara waa-waa **redfaade** doon. Ko liingu ngu ñaametaake sabu mum nanndude e neddo. So awoobe bee jaggii di, nawata di ko to parka di mbaanee toon hodoorde no di ngurdi. Dofen ko liingu keewngu teelde kono ko neddo woni jeewtidiido mum. Ko dum wadi ene faaboo joolotoodo sabu **ñaadre** alaa e maggu. Lidfi tokoosi, rekeeji tokoosi wonndude e sardinaaji ngoni nguura mum. Wuurdat e biibe mum fotde duubi joyi tawa be mbaawii ndiyam kam e riddondirde. Kala nde biyum yahi to woddi so artii o **huddoto** dum. Alla e mum yidde neddo, ngu inniraa ammbaasadeer. Dum doon fof de hadaani di sadtude yi'ide sabu awoobe bee.



Fokuuji, ko kulle guurde to woddi e maaje kaadde badde galaas. Njuuteendi mum ne wona meeteer haa e meteruuji didi. So a betii teddendi mum, ne tolnoo e capande jeedidi haa e capande jeetati kiloo. Burdi mawnude dii, ne beta teemedere e capande joy kiloo. Leebe banndu mum ne purdi haa bawli tokoosi di leebre mumen ne rawnii. Ko di ko'e mawde, kunude jaajde badde **sunjumme** e toni dii, gite dee bawli kurum. Edi mbeltoo sahaa nde di pijindtoo e takko poko-pokolam he, kono ko di deentiidi hay batte bettataa di. Edi mbaawi wadde sappo e joyi hojom tawi di cuppitaaki. Ko kulle jaawde e ndiyam mbaawi diwde, kono ne leeli e leydi. Tuubakoobe raddoobe di bee **mbaaltantoodi** ko e gasde do di pooftotoo. Ndeen, ko e fokuuji dii be kebatno nguura e nebam be kubatnoo ngam itaade. Ko e guri majji dii be ndaŋatnoo comci wonndude e kuutorde. Awoobe bee ngawatnoo ko fokuuji tokoosi dii ngam cukuli maɓbe jooddi daneeji dii. Been jooni ngoni ko e jaakre mawnde. Ngam reende di, laamu ne hadi di wareede tawa di ceertaani e leebi di. Haa jooni rekeŋaaji dii, **e ur-suuji** dii ne ndadda fokuuji tokoosi di.



Ngaaka ko kullel nguurngel e ndiyam te jeyaa ko e liɗɗi muyninooji. Ko kullel ngel y'iyaam mum wuli haa alaa e sago ngu foofa henndu ngam ngel wuura. E nder nguru nguu ne waɗi bellere heewnde ne huurii heen. Tekkeendi bellere ndee tolnoyii ma e sappo e ɗiɗi haa e sappo e tati santimeeteer. Ndeen **bellere** ɗakkondirnde reenata ɗum e jaangol kiisngol gummotoongol nder lugge ɗe.

Ngaaka ne jogii y'iyal keeci mawngal kadi ko leyɗi ceertuɗi to bannge tolno e tago. Bi'eteendi ngaaka bulaajo ɗii **njuuteendin** mum ne tolnoo e noogaas e joy meeteer. Kañum buri fof sabu ne beta fotde tonnuji keewɗi. Ngaakaaji baɗɗi sunkummeeji ɗii ne ceerti e baɗɗi ñiiye ɗii nguurndam. Ngaakaaji ɗii ne njiiloyoo **nguleeki** e nguura timmuka haa ɗi keddoon heen. Ndewa baa maa ɗaɗa duubi jeediɗi nde fudɗoo jibinde. Eba waawi jibinde hitaannde fof biɗɗo gooto e nder nguurndam fof, kono ine **horoo** lebbi sappo haa sappo e nayi. Kala jibinaaɗo arata ko ene waawi ndiyam, ne yi'a, ne sirka kadi ɗoon e ɗoon. Ko liingu burngu aweede sabu cakkudi mum e bellere mum feewnirteende won e ngujameeje e latijji. Ngam aɗde ɗi ngustoo, aduna oo fof na-nondirii yoo raddo majji usto.



Liwoogu ko kullel guurngel e ndiyam do wofdi to afrik e ndiyam nguldam ngondam e amerik. Njuuteendi mum ko meeteruuji jeedidi kono laaci kii ko ndabbi. Teddeendi mum tolniima e teemedde didi haa e teemedde jeegom kiloo. Banndu nduu tagorii ko no butel mo liiteer nii. Kadi banndu ndu na boodi, wa'i no ko furdi nii. Ko kullel kulngel ko buubi no feewi haa dum wadi ngu wuurata ko e diy'e gulde. Ko hudo wonko e daande ndiyam dam ngu wuuri. Ko ngu wuuri hudo koo wadi ngu wiyeede nagge-maayo. Ko kullel cuusngel teelde, sabu subatoo ko njahdiido jom fibnde subatoo.

Liwoogu ko ko muyninta kono hade jibinde ko ma daña duubi jeedidi. Jibinirta ko duubi didi haa tati kono ko lebbi sappo e didi horotoo. Ina wuura haa duubi capande joyi so dadii e awoobe. ina woodi leydi ngonndi e leydeele tuubakoobe bee, liwoodi na keewi toon. Ko dum saabi innereede lamantee, dum firi ko liwoogu e farayse.

Liwoodi mawdi nattii heewde sabu yimbe bee mahii to di nduratnoo. Won heen ko saakitaaji mawdii e gawyirdi batooje dee ne ngaaña di. Ko dum wadi edi tampinaa haa fedde adunayanakoore ndee yeftani peeje.

Naamne

- 1 hol ko wadi ndaawa boodde ?
- 2 Mbele odon mbaawi haalande mi no nooro jibinirta ?
- 3 Hol ko wadi dofeɗ wonde sehil nedɗo ?
- 4 Hol ko seerndi jibinirgol ngaka e ngol liwwoogu ?
- 5 Hol ko wadi raddoobebee ne cuɓoo warde fokuuji tokoosi di?

République du Sénégal



Ministère de l'Education Nationale

Seese-seese 7

Pulaar

2019



Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 3.0 IGO. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce document y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées sur le site électronique suivant : <https://creativecommons.org/>

Loowdi deftere ndee

Kummba, demoowo mawdo oo..... 4

Ndema, awo e ngaynaaka..... 16

Ekkol amen..... 28

Ittingol ndiyam 40

Kummba, demoowo mawdo oo



Gorgool Kummba ko debbo nganndaado e **diwaan** Maatam. Omo jogii ngesa mawba e nokku mo o hoddii oo. Hannde subaka, elewaaji e jann-ginoobe mumen debbo ngari ndaarde ngesa baa. Kambe kala be ngari ko ñeewde ngesa gorgool Kummba. Sukaabe bee janngata ko e lekkol wuro ngoo. Gorgool kummba ko e ngaal dufal o janngi. O welitiima ko janngoo be ngardi e madam mumen ko. O yetti kambe kala e **garaangal** mabbe. Nde be njettii, gorgool kummba wi'i elewaaji dii: "No mbaɗ-ɗon sukaabe?

- Sukaabe bee njaabii:" A min celli."

- gorgool Kummba wi"ii:"Mbi'etee mi ko Kummba Bah, kono **badiibe** mi bee noddirta mi ko Gedda.

Boyaani tann, Kummba yahdi e sukaabe e jannginoobe mumen, be puddi yirlaaade ngesa baa. Dum ina weli gorgool Kummba.



Gorgool Kummba debbo jaambaaro oo, yirlidii e maɓɓe laabi keewɗi ngesa haa ba **hawri**. O holli sukaaɓe kalla ko fudnoo e mabba. E laa-wol ngol, eleew gooto wi'i mo: "Ngesa maa ba ina mawni, tee e ba yaaji. A min mbaaawi anndude no mbaɗ-ɗa haa ba wa'i nii?" Gorgool Kummba jaabii: "Mi booyi liggaade, ɗum waɗi ndañ mi ngesa wa'ba nii. Ko o nder lekkol mon oo janngu mi haa kalaas **jeegobiijo** oo. Nde pot mi reseede ndeen, ɗañ mi joom galle. Kitaale gadane ɗee, ko o liggeey galle oo tann ngonnoo mi. Ñalawma gooto tann pellit mi **way-lude jaɓɓal**. Ko ndeen mbi'mi: Mbiɗo yiɗi liggaade. Ko ndeen njeew-tid-mi e joom galle am e **esiraabe** am e liggeey mo jid-mi oo. Ko ɗoon pellit-mi naatde e ndemaa.



Kummba fudɗii haalande sukaaɓe ɓe to o rewi. O wi"iɓe: "Puɗii-mi ndemaa ko e ngesa tokoosa ba esam gorko rokkuno kam. Mbiɗo aawatnoo heen kala **fodɗere**. So lekki kii mawniino haa ɓiɓɓe ɓee ɓe-ndii, mi **soña**. Heen huunde mi yeeyaa, ko heddii ko mi ñaama. Ko ndemaa sardinje mbaɗatnoo-mi, mi soña ceedu e dunngu. Sahaa kala mi dañatno kaalis. E fudɗoode, mbiɗo rematnoo **sew-sewo**. So ceedu yontii, mi yeeyaa. mbiɗo huutortonoo karne. Mi winndatno heen kala ko njeey-mi e ko perii-mi. Dum waɗi ñalawma kala mbiɗo anndi **ko naati e ko yalti**. Ko noon janngir-mi no kaalis jogirte." Mi fawanaa on heen: "Nde lebbi seeda pawo heen, kaalis oo ɓeydii heewde."



Kummba fawi heen: "Liggeey am oo ina yahri yeeso. Ko ndeen jah-mi galle kuufdo diwaanuujii dīi e gardagol meer ndokkaami leydi, mbela mbido waawa **sarde junngo** e ndema kaa." Nde gorgol kummba yeewtantaa sukaabe bee, be **mbi'i ko cell** ebe kedoo mo. Ndeen tan, yimbe kala nandi diiraango masiṅ pompoowo oo. Gorgool Kummba wi'ii:" Ko pompe roosata ledde dee. Omo heewi nafaore. Ndaree, so ndiyam dam yalti e tiwooji dīi, dam fa'i ko e mbalkaaji dīi. Diin tiwooji pawaa hakkunde ledde dee. E di mbaḍi guddi tokoose. Hakkunde guddi didi ko feccere meeter **lombbi** doon. Ndiyam njaltojam heen dam, rewata ko e deen guddi, ina **tobbita**, ina roosa ledde dee. Ndeen feere ina hada bonnannde ndiyam, tee ina leppina ledde de e kala sahaa.



Gorgool Kummba wi'i: "Ngesa am baa ko ko beydii, dum wadi liggeey oo muusatno so tawi mi alaano pompe. Deen pompe, ene usta tam-peree y'ooggol ngam roosde. Miin gooto tan mi waawa gasnude golle dee. Dum saabi noddu mi sukaaɓe worbe e rewbe wuro ngoo ngam ɓe **nannga e liggeey** oo. Njobdi ndii wonataa kaalis. Ko aawaa koo so benndi, mi ittanat heen moni kala yeeyaa **heɓa** heen. "Caggal makko, elew gooto wi'i : "Mi **teskiima** wonde ndema sewo-sewo oo ɓuri mawnude e jeeyeeteedo e jeere ndee." Gorgool Kummba jaa-bii:"A min mbada e ngesa baa **doornde** feewnaande e nder leydi ndii. Ndeen doornde, ina addana leydi ndii moyɗude. Nde wuurna ledɗe ɗe, duum wadi sew-sewo oo ɓuri mawnude.



Gorgool Kummba rutti ina haalana sukaaɓe ɓe hol no doornde feewnirtee. Ko ndeen o wi'i : " A asat ngaska, naatnaa heen kurjuru gimmiido e galleeji dii. Kono mbaɗtee hakkile e ɗum ɗoo. So on ndenndini kurjuru oo, ngitte kala ko faati e dalli, mbuus, ekn. Yiyal walla njamndi fotaani renndineede heen. Dee gede kala ina mbayloo. So ɗi mbayliima, e ɗi mbonna dornde ndee. Caggal nde ngittu-ɗaa ɗe, ndendiinaa kurjuru oo e **jaañe, dubuuje, bordoode**, ekn. So a yonkii ɗum, kuuraa heen huɗo. Koon huɗo ina ɓooyna leppugol ngaska kaa e nibbere ndee. Kadi, ina ñolna kurjuru oo. Jooni, heddi tan ko roosde kurjuru oo ko heewi tawa sahaa kala aɗa dillina ɗum. So a fadii hakke lebbi jooy, ko ndeen ndaɗtaa doornde. Aɗa waawi oon sahaa **suyde** e ngesa baa.



Gorgool Kummba ina jeeya e labbinbe wuro ngoo. O yetti ko joom saretaaji ina jiilo e leedee dee ngam **rusde** kurjuru oo. So kurjuru oo renndi, o naatna mo e nder ngaska kaa. Jooni hay kurjuru gooto **joo-waaki** e nder wuro ngoo. Duum wadi, rafiji dii ngustii. Ko **ngaañaari** e gorgol Kummba sabu o sodaani doornde ndee e isin. Dum addanii mo dañde kaalis. Gorgol Kummba yettiti konngol: "Ndaaree huɓeere nde too, mi wadi toon isin tokooso. Omo waawi **waylude** biɓɓe dañaaɗe e ndema kaa kam e sew-sewo oo. Duum addi, mbido feewna ndiyam folleree, mi yeeyaa dum otelaaji dii e caggal leydi. Mbido yeeyaa yimbe wuro ngoo jogiibe bitikaaji. Mbido fewna kadi koofitiir tamaate e manngo. Yimbe wuro ngoo ina njidi dum. Sahaa kala ko pewnat-mi koo ina beydoo.



Gorgool Kummba wi'i: "O isin tokooso, ma o beydo mawnude. E oon sahaa, ma mi waylu sew-sewo ngoo e puɗi ɗii. Mi waɗta waɗɗe ndiyam ooras. Kadi, sukaaɓe rewɓe e worɓe ma ndaɗ golle e diiwaan oo. Ko biɗɗo debbo **kalfin mi** isin tokooso oo. Miin, mi yuurnoto tan liggeey oo mi annda ko naati e ko yalti." Nde jannginoowo yetti konngol wi'i: "Hol no ndognirtaa pompe ɗe tee wuro ngoo alaa **jeynge**?" Doon e doon, gorgool Kummba wi'i yobe ndew e mum haa to caggal huɓeere ndee. O wi'i: "mbiɗo **fenji ɗo soleer** ngam ɗaɗɗe kuraɗ, woni jeeynge. Naaje ngee ko arsuko Afrik. Ina waɗi kuraɗ mo gasataa. Jiidaa e petarol walla gaas ko nganndu-ɗaa ko ko ko gasata. Tee, so ɗi ngasii, a yeewooyat godɗum.



Jannginoowo oo fawi heen: "Naange ngee ina waawi hokkude moni kala kuuranj tawi a yobaani. Oon kuranj ko denndaado tee o gasataa. Gooto kala ina waawi huutooraade mo." Nde gorgol Kummba hefti konngol wi'i: "Jannginoowo oo haali goonga. Laamu nguu ina duña yimbe yoo kuutoro oon kuranj. Nde **jirlagol** nokku gasi, jannginoowo oo yamiri elew kala yo o ndaaroy ko yiddi. Hade elewaaji dii e madam mumen hootde, be njiyondiri kadi e Gorgol Kummba. Ko doon Buubu keewdo **gacce** oo wi'i : "Gorgol Kummba, **njillu** nguu weli, mi dañi heen miijo." Gorgool Kummba jaabiimo: "Eey yoo, hol miijo ndañ-ɗaa?" Buubu weltii, moosi seeda hade mum yettinde konngol.



Buubu jaabii: "Mbele a min mbaawi wadde sardine e nder ekkol amen?" Gorgol Kummba **hebbiti**: "Ina waawi wonde kay. Madam mon ina waawi wallude on ndemon heen karot, supome, nawe, ekn. Odon mbaawi **loorde** ledde e dinngiral ekkol oo e taariindi mum. Miin ma mi wallit on e **aawdi** ndii. Kadi, liggatoobe e ngesa am baa, ma be ngar sahaa kala wallude on." Sukaabe worbe e rewbe wuro ngoo mballi elewaaji dii haa ndarni sardine mumen. Liggantooobe Gorgol Kummba be ne jaggii heen. Sew-sewo gadiido dañeede e sardine oo yeeyaa ko yeeytoobe sew-sewo bee. Ko heddi ko subaka kala, be **beyditoroo** e kantin ekkol oo. Dum ina addana ndefu nguu welde. Fedde huufnde ekkol oo mooftata ngalu nguu. E nguun ngalu, be pewniti heen banjuuji bonnoodi.

Naamne

- 1 'Bele Gorgol Kummba weltima nde o yi'i elewaaji dii e jann ginoowo mumen?
- 2 'Bela dewgal Gorgol Kummba won ko bonni e liggeey mum?
- 3 Ko addani ngesa baa moyyude?
- 4 Ko wadi ko sew-sewo ngesa makko buri benndude?
- 5 Hol nafoore sardiye oo jogani ekkol oo?

Ndema, awo e ngaynaaka



Ndema, awo e ngaynaaka



Ndema ina dañi faayiida mawdo e Senegaal.

So en njidii ndema moyfa alaa e sago ndañen **leydi nguurndi** kam e ndiyam njondam. Eden **katojini** kadi e golloobe e gese dee. Yimbe wuurbe e ndema do e Senegaal ene keewi. E teemedere kala cap-pande jeedido neddo wuuri ko e ndema. **Leyyi** ndema ko didi. Rema ñaama lolliri ndema nguura (ngawri, makka e maaro), idii. Yanti heen ko rema yeeya **lolliri** ndema njeeygu (rema yeeya isinaaji). Ndema sewo-sewwooji kam e ledde besnooje beydotoo heen. Yimbe ko e dii nguurarata kono ina wadi heen ko yeeyoytee caggal leydi. Ndiyam maayo Senegaal kam e dam maayo Kaasamaas wisirte gese daande maayo won e sahaaji. Kono ndema kaa ina dañi cadeele. Yooro, baasal ndiyam kam e ñakere kaborde moyfe lorlat ndema



Ndema kaa jooni ina naamnii ndiyam, leydi nguurndi kam e kaborde moyƴe. Leydi so maayii, remde heen gerte walla gawri ko caɗeele ad-data. So ndi moyƴii, ndi wuurii, so a aawii heen gerte walla gawri walla ñebbe a **soñat** ko heewi. Makkari demoowo to wuro Sammba njammbaan ina dūm anndi. Ko o **pellitɗo** jidɗo ngesa tigi-rigi. O um-moto law ngam falaade caɗeele ngesa makko baa. O fudɗoto feewnude gese makko dīdī dēe, lebbi tati ko adii **ndunngu**. Ngesa ngoota mbaa ko e wuro makko woni. **Keddiiba** baa woni ko to wuro yumma makko Kumbija. So a tawii mo to ngesa makko baa, omo boornii tenngaade, jogii ileer. Subaka e kikiide omo to gese. Omo itta huɗo koo, omo soppita dayƴe. So tobii haa leydi ndii leppii cebet, Makkari yahat to gese. So o yetiima o aawa gerte e ngesa makko ngonba wuro Sammba njammbaan, gawri e ngesa wuro Kumbija. Nde gerte puɗɗii fudde Makkari o saaki e gese dēe doornde kam e engere. Ko masiɗaaji o huutortoo so omo rema gese dēe.



Ngaynaaka woni aynude jawdi, toppitoo ndi, durna, yarna safra. Ko duum woni ngaynaaka. Ko ngaynaaka moyfa yeñtinta jawdi.

Jawdi ndi ina wona ladde walla wuro. Kala jidfo ngaynaaka alaa e sago o tuugnoo e gede dīdi:

wuurna jawdi ndii, toppitoo ndi. Eɗen poti beydude jawdi ndii kam e dañde njeñtudi moyfiri iwɗi e jawdi ndii. Ko jawdi ndii wuurnata yimbe bee, sabu ko kayri rokkata en biradam, teewu, boccoode, njuumri ekn.

Ina woodi porodiji di ñaametaake kono eɗi beyda bambaare. Yeru o woni guri sigeeji, gallaadi, dornde, ekn. Hoto en njejjit wonde jawdi ndii kam e kulle ladde dee, mballat yimbe e yiddeji maɓbe. Eɗi mballa ɓe kadi e golle gese. So eɗen ndadda kadi, rawaandu, kullal wuro, wallat en. Ina woodi kadi kulle kabbeeteede saret nawa yimbe kam e bagaasuji maɓbe. Dee kulle caabii jom galleeji keewɗi dañde depaas ñande kala.

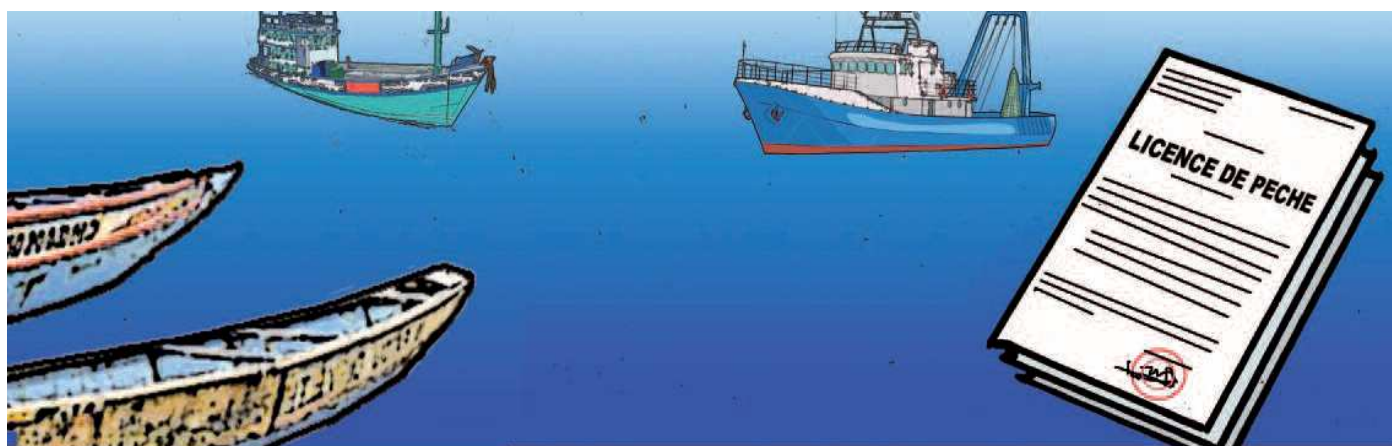


‘Diin porodiiji ko e ngaynaaka ndañaa. Leyyi ngaynaaka ene keewi etee di njiidaa. Eɗen mbaawi heen limde ngaynaaka na'i, baali e be'i. Ina woodi kadi pucci, mbabba-tugal, dawaadi kam e ullufi. ‘Dii leyyi ngaynaaka ene caaboo bamtaare yimbe. Eɗi ngaddana kadi bamtaare leydeele baasɗe walla baasɗe ñaamdu yondu. Hoto en njejjit nafoore dornde e leydi demoowo. Ndeen nafoore ko e ngaynaaka iwata. Ko dornde jawdi buri waawde wuurtinde leydi demoowo. Dornde ndee beydat njeñtudi ngesa makko, duum beyda bamtaare leydeele dee. Ko dum waɗi ngaynaaka kaa adda bamtaare fa'de e nguurndam. ‘Dum saabotoo miliyoŋaaji milioŋaaji yimbe waasbe daminaade ngalu e ngaynaaka.

Ngaynaaka ko feere moyɗere ngam yellitde nguurndam yimbe bee. Sukaabe hannde ene poti dillude heen no feewi. ‘Duum saabo be ndaŋa golle koye maɓbe, teenɗi noon e ngal baasal golle muusngal.



Awo ngoo ina dañani leydi Senegaal kam e yimbe mum nafoore. Geej Senegaal ina jeyaa e geejuuji burdi heewde lidfi e aduna hee. Awo ngoo ina jeyaa e ko buri beydude bambaare e leydi ndii. So a dariima e daande geej oo, aɗa yeeewa, ma a yi'i laaɗe keewɗe ene njaha ina ngarta e nder geej oo. Kono ɗuum haɗaani kulle ngonde e nder geej ustaade no feewi. Saabii ɗum fof ko baylogol kilimaa oo, kurjuruuji geej kam e batooji ngummiidi leyɗeele ene ngawa. Ko ɗuum saabii joom laaɗe'en ɗoo e Senegaal awoyde to wodɗi haa burti. Be nduumoto balɗe keewɗe e ndiyam nde be mbaawa awde lidfi keewɗi. Etee e duubi **seedɗa** tan caggal, ko daande geej tan awoobe bee kaadatnoo. Etee ɗum haɗataano be awde ko foti e ko be ngawata jooni koo. Awo ngoo ina waɗi faayiida tigi-rigi e yellitaare leydi ndii. Ko jogori bonnude **ngalu** geej oo ina heewi. Ko ɗum saabii en lelnude **sardiiji** kollirooji hol no pot-den **naftorde** geej.



Ngaynaaka kaa ina dañani leydi Senegaal nafaore. Kono awo ngoo ina dañi faayiida tigi-rigi. Leyɗi awo ene keewi e leydi ndii. Awo heen kala ina jeyaa e ko ɓamtata faggudu leydi ndii. Idii heen ko **awo mawngo**, rewi heen ko **awo famɗungo**. Sakkitiingo ngoo ko **tippon-dirngo e coftal ɓalli**.

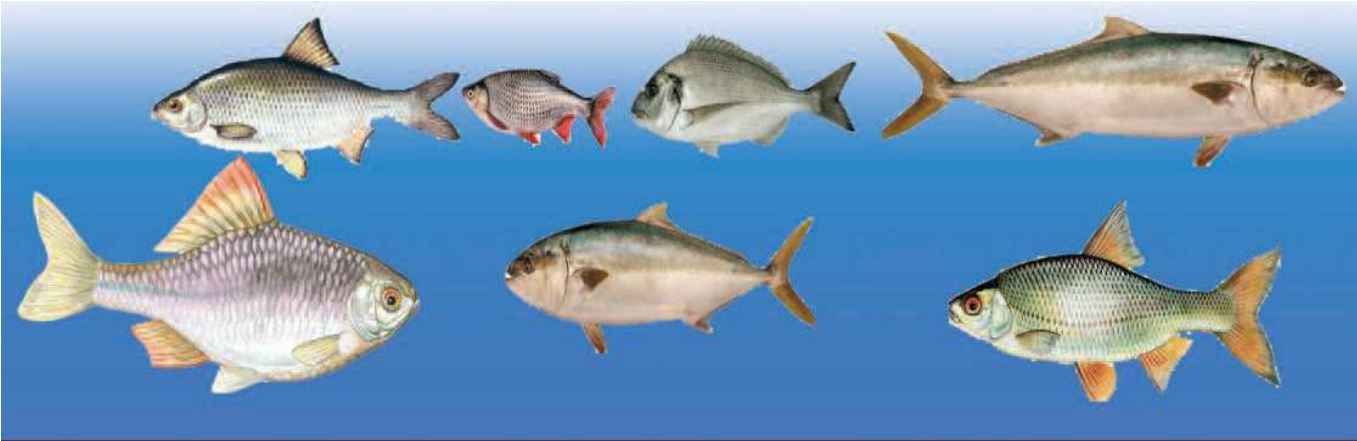
Kala ko awaa e geej, renndinee haa heewa, nawee yeeyoyee caggal leydi. Ko ngoon awo woni awo mawngo ngoo. Ko antarpiriisuuji njaambureeji ɗi Senegaal e ɗi caggal leydi mbaɗata ngoon awo. Ina dañi kadi sardiiji tonngudi ɗum.

Kala gawiroowo noon ala e sago ndañaa kayit jamirowo ngoon awo. Ɗumdoo fof hollirat wonde ala e sago dañaa sahaa mo hay gooto heɓataa kayit jamirowo awo. Ko ɗum saabii hay gooto fotaa awde ngam foofinde geej oo. Kala diwɗo sardiiji awo ɗii maa laawol yan e mum.



So en bennii **awo mawngo**, ndewnen heen awo lollirngo awo famɗungo. Ñande kala awoobe ngol leñol ene mbaɗa ɗum e nder nokkuuji mumen. Be kuutortoo ko laaɗe kam e batooji. Ko buri heewde e awoobe Senegaal ko ngoo awo mbaɗata. Ngol leñol awo kadi ina naamnii gawoowo jogoo kaayit jamiroowo. Ko sarwiis awo diiwaan oo tottirta ɗum. Sarwiis awo rokkirat hitaande kala oon kaayit. Etee ko hakkunde **ñande go'o** lewru Sarwiye e ñalnde **sakkitiinde**, hono cap-pande tati e go'o e lewru Diisambar kayit oo rokkirtee. Ko leyɗi tati kaayit dañaa. Kaayit Aa (A) oo woni totteteedo awoobe daande geej. Kaayit B (bee) oo woni mo awoobe ɓe laaɗe mumen bennataa kilomeeteruuji sappo e tati.

Kayit C (See) oo woni mo laaɗe mumen njawti kilomeeteruuji sappo e tati. Kono batooji mawɗi ɗii njamiraama yo ngawoy ɗo mbelaa fof e nder Senegaal.



Senegaal ina jeyaa e leydeele burde maantinaade e bannge awo **tip-pondirngo e coftal balli**. Dannotoobe yidbe ngol leñol awo, ene ngoowi arde Senegaal hitaande kala. Nokku cubaado e diiwaanuuji burdi heewde lidfi ko diiwaan Kaasamaas. Ko saabii dannotoobe bee subaade Senegaal ko dañde dum nokkuuji joodfi keewdi ceene geej. Ko duum noon foodata be, be ngara Senegaal. Dakaar haa Ndar ko geej woni sara mum. Ndiyam geej ina debi buubde. Kaasamaas kam ina dañi maayo kam e geej. Diwaanu Fatik ina dañi **caadli**. Eden kebtina e geej Senegaal, leyfi lidfi keewdi. Ko wa'i no lidfi yaboy, rekenj (mbaroodi-maayo) coof, taas, sompaat, **goor-sikkim, liingu nbodeewu**, kiri kiri, ekn ina ngoodi e geej oo. Leyfi lidfi godfi ene e nder geej oo. Lidfi keewdi, ceertudi ene e nder ndiyam dam ko dum saabii dannotoobe bee arde Senegaal. Saabiima kadi hebtinde leyfi awo tati yimbe mbafta fa'de e coftingol banndu.



Leyfi awo di yimbe mbafta fa'de e tipoondiral coftal balli ko tati. Idingol ngo woni jillondirde awo e fijirde. E ngoo awo, faandaare ga-woowo oo wonaa awde lidfi. Ko faandaare **buubnude bernde** makko e jillondirgol awo e fijo. Heen sahaa, o awa liingu, o jogoo ngu e junngo makko seeda tan, o wafta ngu e nder ndiyam. Ngool leñol awo waftete ko e geej Dakaar, Ndar, Kasamaas kam e geej Saalum. Dewngol heen ngol woni ko awirde **cas**. Ngool leñol awo waftete ko e geej Dakaar to Ngor, Wookaam kam e Yoof. Engol waftete kadi to Kaa-samaas e to Saalum. Dewtungol heen ngol woni awde e ender ndiyam. Ngool leñol awo ko Senegaal hedditorii ngol. Ko e nder ndiyam ngol waftatee. Ledde ene e nder ndiyam etee dadi majje ngoni ko dow, lidfi ene heen keewi te di njiidaa.



Ina heewi maamoobe maaro e lidɗi joordi e Senegaal. Ko maaro welko kono naamnaaki depaas keewɗo etee eko heewi **witaminuuji**. Lidɗi joordi ko lidɗi baylaadi, njoornaa. Feewnude lidɗi njoordi ina naamnii yo a dañ peeje ɗe mbaɗataa haa peewnaa ɗum. Deen peeje nani:

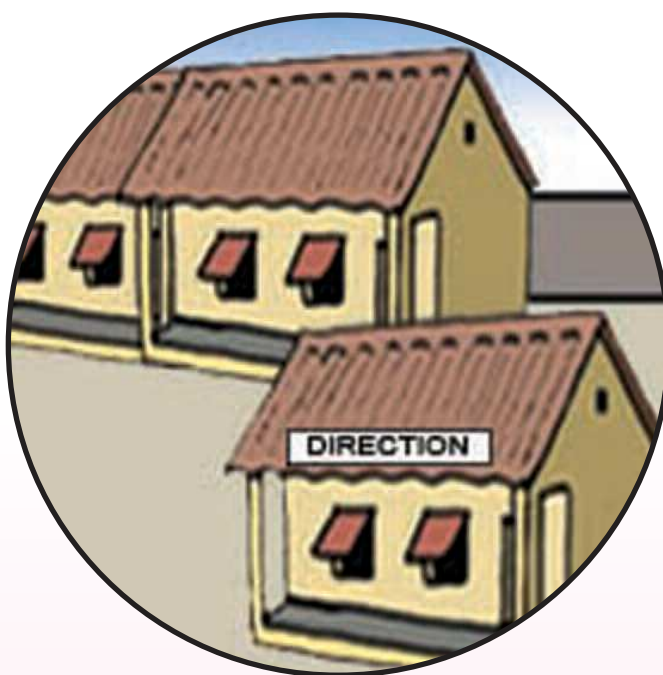
- 1- A lelnat lidɗi ɗii e dow leydi, mbaɗaa gorowocci, cuumira ɗum **huɗo** kam e kobje filao walla **baaji bokki**. So gasii juɗaa ɗi. heen sahaa mbaɗaa bacce kam e **ndoondi** e dow huɗo koo. Ko ɗum haɗata lidɗi ɗii sumde. Liirataa ɗi ko fotde waktuuji ɗiɗi.
- 2- ɗaccaa lidɗi ɗii ngona a nokku gooto, mbertaa ɗi, mbisaa ɗi ndoondi. So gasii, mbeertaa ɗi fotde dumunna.
- 3- Yeɓtaa paanuuji, puɗɗo-ɗaa hobde lidɗi ɗii tay'aa koye majji, ngit-taa bacce ɗee.
- 4-Yeɓtaa lamɗam cewɗam mbaɗaa e nder paan jillondiraa ɗam e ndiyam, mbisaa e dow lidɗi ɗii.
- 5- Yeɓtaa ɗi mbaɗaa boowal, ngoppaa balɗe tati.
- 6- Ƴ ɗañii jooni lidɗi njoordi, walla mbi'aa bunaa, waɗ ɗi e der pa-ñeeji, muurnaa ɗi baas.

Aɗa waawi mooftude ɗi lebbi keewɗi aɗa yeeya walla aɗa huutoroo.

Naamne

- 1 Hol no foti leyɣi ndema ngoodi Senegaal? holi diin ?
- 2 Mbele Makari ina waawi dañde kaalis keewɗo e ndema kaa?
- 3 Hol ko saabii ngaynaaka dañde nafaore e Senegaal?
- 4 Awo ngoo mbele ko ɓamtaare e leydi ndii? Hol ko saabii ɗum?
- 5 Lidɗi joordɗi dii, hol nafaore njogii ?

Lekkol amen



Lekkol amen



Ekkol amen woni ko e diiwaan Jurbel, falnde Bammbey ranndismaa Lammbaay, e wuro wiyeteengo Reefaana. So a arii Reefan ekkol amen woni ko e hakkunde wuro ngoo. Woddaani no feewi jehre mawnde ndee. Lekki mawki ina dari e ekkol oo. Ekkol oo, wadi ko kalasuuji sappo e didi. Omo wadi kadi **hodorde** jannginoobe. Ende wadi cuudi tati. **Dingiral** ekkol oo, ina yaaji. Ko doon sukaabe bee pijata. O wadi ko jannginoobe sappo e tato. Gooto e mabbe, jannginta ko arab. Jannginoobe bee ko softube. Elewaaji di kadi ko **nehiibe** yidbe jande. Kala nde **kawgel** wadaa e jande, ko ekkol amen ardotoo. Sukaabe heewbe ko ekkol Reefan njidi janngude



Ina wadi ekkol gondo Juurbel, omo seertii no feewi e ekkol Reefaana oo. Oon ekkol, pentiir kalasuuji dñi ko ko fudfdñi hobbitaade. Dame kalasuuji dñi kadi, ko heewi heen **dajjitiima**. Keddiidñi dñi, mooyfu nani ñaama dñum. So a naatii nder kalasuuji dñi, mbildi ndii nana hela. So a joodiima e banuuji dñi, a **hooyniima**, ada yiya asamaan. Elewuuji dñi pijat, ñabba e dow banuuji dñi, ko dñum wadi keewdi heen kelii. Won heen kalasuuji, so tobii, ndiyam **siimtata** haa leppina kaborde elewaaji dñi. Pallanteeje dee, jamde dee mbaadii koomat. Taarorde dee, toppitogol mumen ina heddi. Elewuuji keewdi nattii yidde naatde toon sabu luubeeki mbonki cuytoori toon ndii. Musee oo so joodiima **yowat** kooyde mum dee ko dñum wadi koyde siis dee kelii. Ekkol, ko jeyi denndaado, Ko elewuuji keewdi njanngata toon. Ko duum saabii eden poti teddinde e hisnude dñum. Eden poti kadi hisnude mahanteeje dee e kabirde dee haa miñiraabe men mbaawa toon janngude.



Enen elewuuji dii, eden poti toppitaade no feewi laabal ekkol oo mbela jan̄de ndee yuɓɓa. Laabal ekkol oo ko fotde men enen elewuuji worbe e rewbe fof. Ko ɗum saabii kalaas kala e ekkol oo waɗanaa **goomu** toppitiingu laabal. Ina waɗi kadi porosee gonɗo e wuro ngoo, ko kañum rokkata min **kaɓirde**. Ñande fof, hade jan̄de ndee fudɗaade, min pittat kalasuuji dii haa **laaba cer**. So min pittii haa gasi, kurjuru oo rufoyye e pubelaaji diiñaadi e dame kalaasuuji dii. Sahaa e sahaa fof emin lawy'a kalasuuji dii. Oon sahaa min njaltinat bagasuuji gonɗi nder dii. So ɗum gasii min pitta **lobbukon** kon fof. So miin ngasnii e kalaas oo, min kocca leɗɗe e mbuusuuji gonɗi e dingiral ekkol oo. Ko ɗum waɗi ekkol amen, laabi cer. Sukaabe heewbe wonbe e wuro ngoo, ko ɗoon njidi janngude.



‘Balal ekkol amen, ina mawni no feewi. So a **hiisiima** njuuteendi ndii, foti e ujunere meeteer. Njaajeendi ndi noon buri famɗude, kono fotii e teemedde jeetati meeteer. Eɗen poti toppitaade mo no feewi, sabu ko kañum feññinta **njoodndam** ekkol oo. Ngam beydude njoodndam balal ngal, nate keewɗe ina mbada heen. Ina wadi **natal** Lat joor ina ḡabbi e puccu mum Maalaw. Jambaareeɓe heewɓe wonɓe e leydi ndii, nate mum en ina heen. ‘Dum wadira a ko mbela elewuuji dii **ñemmba** e maɓɓe jaambaraagal. Ina yiɗaa kadi elewuuji dii, teddina ganni mumen e leydi mumen. Haa jooni e bale ɗee ina winndaa heen binndi **paayodin** di. Konngol gadanol ngol ina hirjina elewuuji dii e toppitagol laabal ekkol oo. Konngol godngol ngol, ina haɗi ɓe taaraade e bale ɗee. Ina wadi kadi konngol ciftinoowol nafoore kaayit jibinannde. E ndaɓɓa konngudi dii e nate gonɗe e balal ngal fof ina njo-gaanii renndo ngoo nafoore. Ko ɗum wadi, eɗen poti toppitaade no feewii balal ekkol men haa beydoo yoodɗe.



Ina woodi goomu cosaado mbele elewuuji dɔi ina njeyee e ko nawata ekkol oo yeeso. Goomu nguu wiyetee ko **goornomaa elewuuji**. Nde gornoma oo darnatee, kalaas kof suboto joodaniibe dɔm. Kalaas fof neldata ko elewuuji dɔdi gorko e debbo. So ebe cubee, eleew jidɔo kala, ada waawi naamnaade yo a wootane. Mbele dɔm laaba ala e sago woote. Eleew gorko e debbo **poolɔo** heen fof ko oon fiiletee. Caggal subngo joodaniibe kalasuuji dɔi, ko ndeen subetee fotbe ardaade goornoma oo. Gornomaa oo ina foti wadde, hooreejo, mooftoowo ngalu e binndoowo. Ina subee kadi Goomu mballoowu **yiilirde** ndee e golle mum. Ina woodi kadi goomu topitiingu laabal e cellal banndu. **Keddiido** oo jogii ko yowitii e ndiyam e ledde nder ekkol oo. Ina wadi goomu toppitiingu kisnal ngalu. Janɔe ndee ina jogaanii gornoma oo faayiida mawɔo, ko dɔm sabii nde wadananaa goomu **heeriingu**. E tonngol, gornoma oo, saabii sukaabe bee fof naatnii juude mum en e ekkol oo.



Ekkol amen, limoore elewuuji gondi toon dii, ina heewi no feewi. So a hiisiima dum ina abboo e ujunere. Ina heewi **yeeyooɓe** aroobe toon. E dingiral ekkol oo, les ledde **niwaakiin** dee ko heen yeeyooɓe bee mbertata njeeyguuji mum en. Sifaaji njeeyguuji keewɗi ina tawee doon: manngo, gerte, beñe ekn. Ina woodi yeeyooɓe be ngannduɗaa ina laabi no feewii. Be kuurat njeeyguuji maɓbe tawa hay mbuubu ngootu walla henndu memataa dum. Kono ina woodi heen kadi **wel-sindiibe**. Be ngoppat ñameele be njeyata dee, buubi ina njuuro heen. Duum noon, ina yaawii addude **rafiiji**. Sukaabe ñaambe deen ñameele, ngonata ko e tuutde, deedi mumen ina ndoga. Goomu kalfinaangu cellal balli nguu, yettii **pellital** haɗde ñaamde deen ñameele. Haaldude kadi e yeeyooɓe bee nde tiidnotoo toppitoo laabal no feewii. Ko dum addani yeeyooɓe bee labbinde jooni njeeyguuji mum en. Dum saabii sukaabe heewɓe deedi mum en nattii muusde.



Ekkol amen, nokku oo ina heewii ledde. Sifaaji ledde keewde ina tawee doon. Ina woodi heen **ledde besnooje** biibbe ñaameteede: manngo, jaabe, limon e oraas. Ina wadi kadi, ledde badde **buubri**. Ko doon elewuuji dii njaltata ina pija. Muuseji dii, ko les niwaakiin mawdo gondo sara biro gardiido ekkol oo be keewi joodaade. Goomu njogiinguu ndiyam e ledde, yetti pelltite keewde faayiida. Elewuuji sappo fof, ndokkaama lekki ki poti toppitaade. Emin njogii kadi sardinje caggal kalasuuji dii. Sifaaji **sewo-sewooji** keewdi ina nde-mee heen. Elewuuji dii ina **lomtondira** e doosgol ngol. Ina woodi kadi goomu cosaangu halfinaangu njeeygu sewo-sewooji dii. Sardinje oo, ko kaalis keewdo addanta min. ko sewo-sewooji dii min ittata so emin ndefana elewuuji dii e kantin oo. Ledde dee e sardinje oo ina njoganii ekkol oo nafaore mawnde, toppitaade dee ko fotde.



Liggeyaaji di elewuuji dii poti wadde haa ekkol oo laaba, yooda naam-nii ko ngalu keewngu. Goomu toppitii ngu kaalis oo, lelnii peeje keewde mbel ekkol oo ina heba ngalu. Leewru fof laawol gootol, kermes ina wadee e ekkol oo. Elew natoowo fof yoba buudi sappo. E nder kermes oo, ina wadee kawgelaaji, sukaabe bee tottira kaalis so ina njidi heen jeyeede. Kawdo fof, heba **njeenaari** etee hadataa ekkol oo mooba heen kaalis keewdo. E ekkol amen oo, minen elewuuji dii min ndottii **piyee**. Kalaas fof, joodaniido dum to goomu too, renndinta kaalis oo. Lewru maayndu kala, be nodda batu mawngu, goomu nguu haalani min ko woni e kees oo. Ngal gollal joodngal, wadi hay eleew gooto tardataa addude piyee mum. Wuro ngoo ina wadi poro-see mawdo, omo walla min e kaalis e golle de min **ummini**. Kaalis oo, min cooda heen **aawdi** sardinje amen oo. Ko duum addanta min kadi waawde soodde kabirde ballitooje e toppitagol ledde dee. Wonbe e goomu toppitoodo kaalis oo ko jambareebe. Ekkol amen ina jogii kaalis keewdo e kees mum.



Museeji dɔi ina lelna peeje mbele ekkol oo yahra yeeso no feewii. E **huufo** gardiido ekkol oo, museeji dɔi sahaa e sahaa fof ina njeewtida e ko'e mumen. E udditgol ekkol oo, won jeewte baɗanoode. Ko ndeen lelnaa porosee nawaa **espeksiyon**. Oon porosee, ekkol amen hebii heen finaasmaa jondo. Ko heen min coodi ledɗe, min tutii e ekkol oo. Kabirɗe kuutorteede e toppitagol ledɗe ɗe ko e finaasmaa oo hebaa. Lewru kala, museeji dɔi ina mbaɗa batu yowitiingu e janɗe. ʼBe naatat e kalaas, musse oo janngina e yeeso maɓɓe. So gasii kamɓe fof ɓe njeewtida e golle jannginoowo oo. ʼBe y'eewa heen ko moyyi, ɓe kaala mbele jaanginoowo waawa **jokkude** e duum. Ko waɗi heen caɗeele ɓe mballita mo e peeje. Jannginoobe ekkol amen, ina mballa min kadi e ɗowgol gornomaa elewuuji dɔi. Ko kamɓe mballitta sukaaɓe ɓee ko heewi e peeje moyye ɓe tabitinta ɗee. Elewuuji ekkol oo ina ndokki jannginoobe ɓee **hurum**.



Ekkol amen emin **cosii** fedde jinnaabe janngoobe bee. Koo oon goomu jogii jokkondirial hakkunde ekkol oo e wuro ngoo. Goomu oo ina jogii gardiido, oon woni hooreejo oo. Joom wuro oo, sagataabe bee, rewbe bee, jannginoobe bee, elewuuji dii ina njogii joodaaniido dumen e goomu nguu. E hoore hitaande ndee, goomu nguu nodda batu, haalana wuro ngoo ko **anniyii** wafde. So be ngaynii, be miijo ko be poti wafde haa kaalis **katojinaado** oo hebee. Ko peeje keewde ndaddatee ngam hebde kaalis. Won e sahaaji, be **piya lammba**, ko hebaa heen fof wafde e ekkol oo. Ina wadi kadi ngesa gawri ba ekkol oo rokkaa. So ndungu siiltii, be coña gawri ndii. Heen feccere yeeyee, heddiinde ndee, huutoree e kantin oo. Kaalis mo goomu nguu renndini oo fof wadtetee ko e ekkol oo. Ko goomu nguu feewnata baafe bonde dee, bale jande dee e banjuuji bondi dii. Ko duum saabii ekkol amen yoodi.

Naamne

- 1 No foti kalasuuji ekkol amen wadi?
- 2 Hol ko wadi sukaabe bee ina coftani janngoyde ekkol amen?
- 3 Hol ko saabii elewuuji dii ina pitta, ina ndoosa kalasuuji dii?
- 4 Hol ko sabii elewuuji dii ina toppitoo ledde gonde e ekkol dee?
- 5 No nji'ru-daa jannginoobe wonbe e ekkol amen bee?

Ittingol ndiyam



Ittingol ndiyam



Kala ko wuuri e adunaa ina jogi ko sokli ngam wuurde. Dum noon, ko kala to ngon-ɗaa. Aan anndi so dum jawdi, walla lekki, ekn. Kambe fof e ɓe cokli ndiyam. Alaa ko waɗi fittaandu waawa wuurde to ndiyam woodaani. Ko buri heewde e nedɗo ko ndiyam.

Ndiyam ɗam njaraten ɗam jiida e ngondam e **ñameele** ɗee. Bibbe ledɗe e sew-sewo oo fof ina waɗi ndiyam. Kuutoragol majjam ina seerti. Ledɗe tokoose ɗee ina cokli roseede. Jawdi ndii ina ñaama, ina lootee. Nedɗo ina defa, wuppa, rema, maha, ekn. So ndiyam ñakki: tan **cadeele keewa** jolat. Dum waɗi, nedɗo ina heewi hodɗe e saraa ndiyam. Nedɗo ndaartata ko ndiyam laabɗam, celluɗam. Dum saabi omo asa **forasuuji**.



Yimbe bee, maa be **keblana** ndiyam daam. Wonaa ndiyam kala defirte walla lawyirte. Dum naamni ko ndiyam laabdam dam alaa **sikke**. Daam ndiyam ina heboo e woyndu, walla e robiñe, walla foras, ekn. Hay daam ndiyam ina labbine. Gure de ngala dum, de, yooqata ko e **bulli**, kono ndiyam dam a sellinee. Ina wadi kadi e nokkuuji ko ndiyam beeli walla maayo huutoorte. Dam ndiyam ina naamni feewneede hade mum huutoreede to bannge jargol walla ndefu.

Cellal neddo ina waawi wadde tampere so tawi omo yara kala ndiyam dam o hebi. Ndiyam njaraateedam dam so laabaani, ina adda lor la. Dum addani halfinaabe cellal ngaal ina pinndina yimbe bee e oon fannu. sellinde ndiyam ina heewi peeje. Burde heen yawde de woni **siiwde** ndiyam tawako morso laabdo kuutoori-daa. Beydude e literuuji sappo ndiyam kala, ko foti no sukkoode butel **ordasawel** ko feere. Fasnude ndiyam kadi ko e peeje dee jeyaa. Ina wadi peeje godde labbinooje ndiyam.

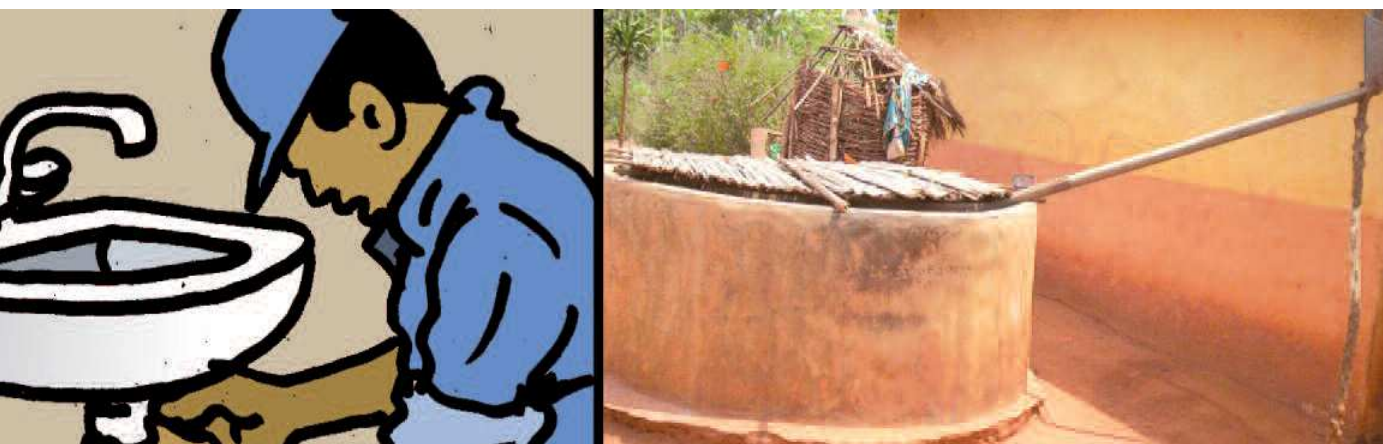


So en njiddi ndiyam dam **itta**, en yeewtoto bonnande ndee. Yeewen to dam bonnate too, mbele eden ndañana dum peeje. Waasde wod-dude robiñe oo ina jeyaa e bonannde ndiyam. Dum ina yiee e ekolaaji dīi, e dufe dee, e jehreeji dīi e galleeji dīi, ekn. **Tiwooji** pusdi, ndiyam dam ina **yuppoo** kam ne ko bonannde. Taaroorde de robiñaaji mumen nguddetaaki ko heen jeyaa. Coktirde robiñaaji dīi so mbonni ina saabo ndiyam walla. Sukaabe ngonata ko e fijde heen.

Gooto kala ina foti naatnude junngo mum e ittingol ndiyam dam. Wadde goomuuji ina poti daraade ngam finndinde yimbe bee. Joom gannde en ina kaani haalande en ko woni e bonnude ndiyam. Oon sahaa, jannginoobe bee ma keblu elewaaji mumen. Seernaabe bee ne maa neh almuube bee. So sukaabe mawni e ndiin nehdi, fof maa rewoy laawol. Mawbe bee, e kalla fannu mo be keedti, mballitira **waa-juuji**.



Kala kuutoortoodo ndiyam ina haani toppitaade dam. Reena mbele tuundi, walla **keneeli** mbaasa naatdeheen. Deen gefe ina mbonna ndiyam. Eden poti kadi hippude ndiyam dam. **Mbadfen hakkille** e nokkuji moftirdi men ndiyam. Hakkunde yooƴol ngol e mooftugol ngol, deenka mawka ina foti heen wonde. Tawde en potaani waasde ndiyam, eden kaani reende dam. Bambaare e nguurndam mbeldam njahdata ko e ndiyam keewdam, moyyam. Kala mo alaa ndiyam, **jig-gooyto** dam sabu nafoore majjam. Yoogde beñuwar ndiyam tawi ko pot tan coklu-daa ina jeyaa e pelle bonnandeeji. Dufgol ndiyam keewdam dam ko heen kadi jeyaa. Sifaaji bonnugol ndiyam ina keewi. E nokkuuji keewdi, ndiyam soodete. So a yobaani tan dam dartinte, kuppe, tampere **lomtoo**. Galle laamu kalfinaado ndiyam dam yidaa dam bonnee. Dum saabi, kala no kuutoragol ndiyam dam heewiri, ko noon njobdi ndii muusirta. Nehde sukaabe bee e besnguuji dii e no ndiyam huutoortee ina walla jinnaabe bee.



Moni kala ina haani daranaade moyy'ingol ndiyam dam. Neddo fof ina reentoo bonnude, ina feewna so boniraama. Mo waawa fewnande hoore mum kala, hollita dum joom golle en bee. Moyy'inde ndiyam fawi ko e ittinde dam e laabbinde dam. Alaa to ndiyam foti bonneede, haa arti e nokku mo heewaani dam. Boyli dii ina poti yeewaneede kippooɗe. Dum ina faddoo **berle** dee e nder majji. Sahaa kala, wadee heen ordasawel ina dannda en e rafiji. Ko hono noon foorasuuji dii ne poti aynireede, loodee dee ina lawyee sahaa fof. So wadaaka noon, tampere ina waawi **jolde**. Ndiyam dam haani ko laabde. Wonbe e diiwaanuuji badɗi maaje dee, ebe poti salaade rufde kurjuru oo e nder ndiyam dam. Be mbaɗta hakkille haa ko way no peterol walla esaas waasa heen rufeede. Kala ndiyam dam sellaani, ina waawi **sa-baade** ñabbuuli. Waɗde ndaro-ɗen e yarde ndiyam laabdam mbele eden **ndada** e won e rafiji.



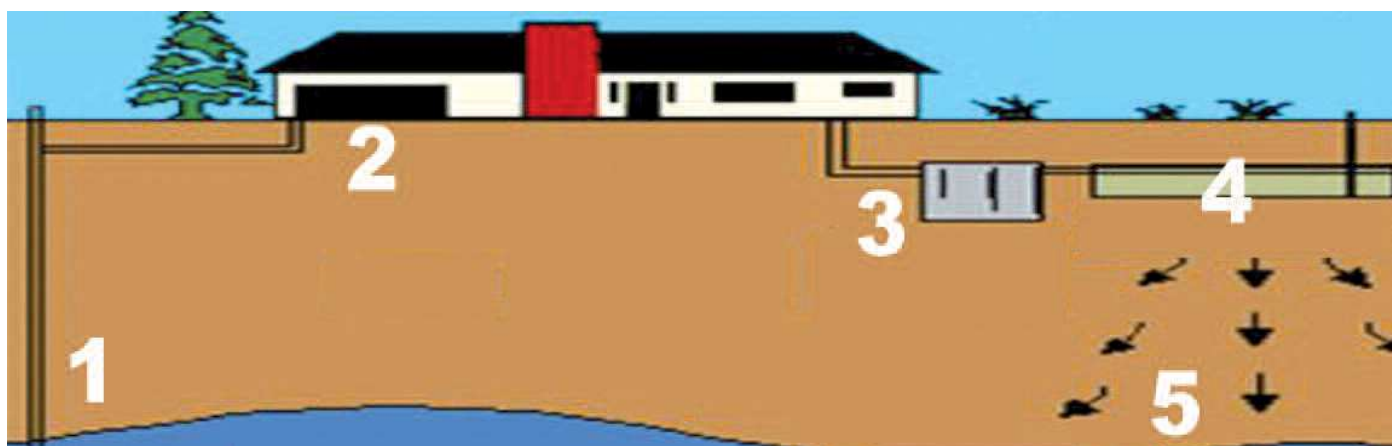
Leydeele dee kala ina ndokki ndiyam faayidaagal mawngal. Ebe nganndi ndiyam to tolɓi e yimbe, jawdi, ledde, ekn. Hannde, baasal ndiyam e won e nokkuuji kam e **nakkugol** majjam e won e diiwaanuuji ko caɗeele mawɗe. Kadi, limoore yimbe bee ina beydoo. E nder Senegaal, fooraasuuji dii **kawridaani** leydi ndii. Won e gure, boyli dii kori tee maaje ngalaa toon. Duum addanta be haɓbude saretaaji maɓbe ebe njiloyoo ndiyam. Forasuuji keewɗi ndiyam mum yonaani yimbe nokku oo. Di nattii waawde roondaade ngoyɗa yimbe bee to bannge ndiyam. Laamu nguu ina darii ngam wallude diiwaanuuji dii no kebiri ndiyam. Ndiyam ina jeyaa e **hujjaaji** di nguu yidi **yooltude**. Haɗaani caɗeele e bannge ndiyam ngasaani. Waɗde kaan-ɗen ko waɗde feere haa moyɗɗinen jogogal ngal. Dum naamni ko ittinde e laɓbinde ndiyam ɗam. Laamu ina haani toppitaade ndiyam maaje ɗam mbele hodɓe e saraaji dii ina kuuturoo ɗam tawa alaa lorla. Yimbe bee e laamu nguu kaani jaggondirde e oon liggeey.



Kuutoragol ndiyam fawii ko e **sahaaji**. Waktu buubol, **njaram** keewdam ustoto, lootogol ngol ina famdi. Doon, ndiyam dam ittat. Kono e nguleeki, ko yaratee ko ina burti, loode dee ina keewi. E nder oon sahaa, ndiyam ne huutoore haa **burta**. E saatu ndunngu, ndiyam ina dañoo.

Haa jooni kadi, soklaaji dii ngonaa ngootum. Jidɗo tan yarde, wup-pude, lotaade jiida e joom **coggal** jawdi. Ina seerti kaadi e demoowo ceedu tee ina yarna jawdi mum.

Wayi kono galle baɗɗo yimbe huutortooɓe ndiyam no feewi ni. Oon jiida e galle mo alaa denntal te omo famdi ko yettata e ndiyam. It-tinde ndiyam, ko fotndude sokla mum oo. Ko wonaa dum ko, wonti bonnande. Kala mo reenataa ndiyam, ko o bonnoowo, doondiido haala. Wayi kono hodɓe leydi Kanada ɓe nganndu-ɗa kañum buri heewde ndiyam. Kono yimbe leydi ndii buri waawde huutoraade ndiyam e adunaa oo.



ko toon buri heewde ko leydeele dee kuutortoo so a yaltini heen Amerik. Dum wadi oon diiwaan, ina dari ngam ittinde ndiyam. Kanada ko leydi heewndi ndiyam.**Diyye** dee ndoganta ko **banng worgo** leydi ndii.

Pecce tati yimbe bee kodi e hirnaange leydi ndii. Wadde, jeyaabe worgo ngoo buri famfude yimbe e heewde ndiyam.

Hirnaangenaabe buri be famfude ndiyam.**Oropnaabe** kañumen, ngustii kuutoragol mumen ndiyam. Kanadanaabe ina njokki foodde ndiyam beldam ngumtoodam Orop. Oropnaabe ina ndari ngam ittinde ndiyam mumen. Ebe miijjoo janngo sukaabe mabbe. Ndiyam ngumtoodam les dam jogii yimbe leydi ndii. Dam ndiyam, ko isin lig-gatodo e peterol e gaas oo foodata dam. Masiinjaaji dii ina mbaawi bonnude ndiyam dam. Yimbe njamiraama yo be ngulnu ndiyam dam hade mabbe huutooraade dam.



Nafore ndiyam dam yahdata ko e laabal ngal. Limore yimbe bee e soklaaji dii **peññinta** cadeele ndiyam dam. Nokkuuji keewdi ina caɗaa ndiyam mbeldam. E nokkuuji yoro dii, baasal ndiyam ko cadeele. Laamu nguu leelnii kuule mbele isinaaji dii ina mbaasa bonnude ndiyam dam. Yimbe bee **keptinii** ndiyam dam moyɣani dam. Ko **wayli** ndiyam ina weebi. Nebam leɗɗe dee ina wayla ndiyam. Kono, ina waawi seerndeede e ndiyam dam. **Tutagol** leɗɗe ngol ina moyɣi e diyɣe dee. Pudaar baɗateedo e ndema kaa ina bonna ndiyam. Cuurki kañum ne, ina waawi bonnude dam. sellinde ndiyam naamnii ko nganndal e kaɓirɗe. Ndiyam ina foti reeneede. Ndiyam moyɣam ina anndiree baylogol henndu mum, mba'di mum walla caɗgol mum. So ndiyam wayliima, yarde dam ina waawi addude rafiji.



Eden ciftinora tan hol no mbaɗaten haa ndiyam ɗam itta. Moni kala ina foti ustude ko huutortoo koo. Kadi, eden kaani reende ndiyam ɗam e bonannde. Ittinde ndiyam woni huutooraade koo foti ko tan. Ina wadi nokkuuji e sahaa nguleeki ebe caloo oto lawyee. Ebe kaɗa hay **sardinjaaji** ndoosee. Ndema ina sokli ndiyam. Nokkuuji gulɗi buri waawde bonnude ndiyam. **Ndema ceedu** nguu ina jeyaa ko saabi ɗum. Tiwooji pusɗi, walla leɗɗe dosateede ɗe ina nawa ndiyam. Eden poti ummanaade bonannde ndiyam ɗam. Waɗɗe eden kaani yi'tude peeje jahɗude e **jamaanu** haa teenɗi to bannge ndema ceedu nguu. Kaɓirɗe moyɗe pot-ɗen golloraade. Leyɗeele ɗee ina kaani jokkon-dirde ngam ɓe mbaawa **sabobinde** tobooji.

Naamne

- 1 Hol ko waawi hebtaade neddo so alaa ndiyam ko foti e balde tati?
- 2 Haalan am gede tati kadooje ndiyam bonde.
- 3 Hol ko anndini en Senegaal ina jogii cadeele ndiyam?
- 4 Ko wadi ko saanga buubol e ndunngu ndiyam buri weebde ittinde?
- 5- Hol miiyo njogi-don e bonnande ndiyam e yarde ndiyam dam laabaani?

République du Sénégal



Ministère de l'Education Nationale

Seese-seese 7

Pulaar

2019



Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 3.0 IGO. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce document y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées sur le site électronique suivant : <https://creativecommons.org/>

Loowdi deftere ndee

Laabi dii e kuutorde jikkondire	4
Jikkondiral hakkunde dowri e teeru.....	16
Binndondiral hakkunde janngooɓe	28
Ndeenka Sukaabe	40

Laabi ñii e kuutorde jikkondire



Yimbe ne cokli no feewi jikkondireede e kala ño tolñii. Ngal jikkondiral ne jibina jahondiral yimbe bee. Heen sahaaji yimbe ne njikkondira tawi njahondirtaa. Ko Jotondire yimbe bee wadi be **huutoraade** laabi jikkondirde e karallaagal jikkondiral. Peeje jikkondire ñee ngoni :boli ñii, ndiyam ñam ko wayi no maaje (kaadde e belde), weeyo ngoo walla raay oo. E nder kuutorde jikkondire dewooje e tali eñen mbaawi limde heen : oto, saret, welo e moto. To ndiyam ko laana-cuurki, laana walla salup ko ñiin ndewata heen. Weeyo ngoo, ko laana-ndiwoowa, elikopteer walla paali-henndu mbeeyata heen. Raay oo kam, ko laana-njoorndi tan **heerorii** ñum.

Ne woodi karalle jikkondire ñe yimbe mbaawi haaldude e yiyonndirde tawi njahondiraani. Ko ñe kuutorde **ñeeñdude**. Ko jañde wiidtooji mbaadi ñii saraade e aduna hee. E ñee kuutorde ne jeyaa heen, ñataake, telefon, telewiisiyon, rajo e enternet . Aduna ne yaha tan, ñeen karalle e **jikkondire** ne beydoo ñeeñdude.



Otorut, ko laawol jaawngol te **jolngol** jooni. Seerndi ngol e di ndeen dii, ko otooji jahooji dii e garooji dii, njiidaa do ndewata. Hay oto gooto fottataa e goddo oo. Ne woodi balal gootal peccitgal hakkude majji. Otorut, no golliraa ni, laawol godngol burataa dum. Otooji dii, lofuuji di mbaawi dogde e otorut oo, di mbaawaa dogde dum e laabi goddi dii. E **otorut** oto ne yamiraa dogde haa teemeddee e capande kilo e waktu kala.

E nder leydeele tuubakooɓe, ko buri heewde e laabi maɓɓe ko otorut . Ko kañum jikkondiri **gure goddondirde** dee. Doo e senegaal otorut nana bura heewde e nder Ndakaaru. Kono noon, fuddiima wafde otorutuuji ngam jikkondirde gure mawde dee. Ne woodi gooto jikkondirde ndakaaru e tuubaa, bi'eteedo ilaa Tuubaa. Ina woodi kadi godngol pa'ngol Mbuur.



Laana-njoorndi, ne seerti e **laana-cuurki**, kañum ko laana ndo-goowa e laawol peewniraangol jamde teddufe. Laana-njoorndi dogata ko e njamndi teddundi pooctiindi e dow leydi. Laana-njoorndi ne wadi cinndi walla wagooje keewde. Won heen ko yimbe njolata heen, diya ko bagasuuji mbadetee heen. E nder leydi ndii, so a yahii Ndakaaru, ne woodi laade ummotoode caaroy, paya Ndakaaru. To diiwaan kees, no woodi laana nguummatooka doon kala ñalawma fa'de Ndakaaru. So hiiri, ka artira kiliyaneebe yidbe yahde kees. E nder kees, ne woodi isin mawdo dilloowo e laade-njoordi. Oon isin toppittoo de, feewnita de so de paanii. Laana-njoorndi ne heewi nofoore e leydi men. Ma ka **weebtin** yah-ngartaa e nder leydi ndii. Laamu senegaal nana feewna laana-njoorndi mbadka **faayiida** njaawka no feewi, mbi'eteeka **teer**. Ka dogata Ndakaaru fa'de jamñaay'o e jamñaay'o fa'de Ndakaaru e dumunna dabbo. Ko kaan laana-njoorndi wiyetee **teer**, ko ka keewka nafoore e besngu senegaal.



Laana cuurki, ko **kuutorgal** moyyal, dogoowal e geej oo. ko neddo feewni duum ngam huutoraade. Ina wadani neddo naffore no feewi sabu ina weebtina yah-ngartaa oo. Laana cuurki ina waawi ummaade leydi fa'a leydi ngodndi. Ina waawi ittude konteneeruujj marsandiis caggal leydi adda dum e Senegaal. Ina waawi wonde otooji, walla tarakteeruujj, motoraaji tarakteer e laade walla bagasuujj goddi keewdi. Beydii heen, e saahaa hare, **koonjkoobe** ina kuutoroo dum. Laana cuurki ina jeyaa e ko beydata **faggudu** leydi ndii. Ina **newna** awo mawngo ngoo, webtina njeeyguujj dii. Maa wallu koonjkoobe kala nde hare wadi. Dannatoobe caggal leydi ina njola e laana ndiwoowa. Ko kañum buri yaawde laana cuurki, kono hadaani won jo-loobe e laana cuurki so ina dännoo. Hakkunde leydi e leydi, so woddaani, ndiwoowa ina dogaa dum waktuuji tan. Kono laana cuurki ina waawi wadde heen yontere walla lebba nii ngam yottoyaade leydi ndi fa'i ndii.



Elikopteer ko kuutorgal diwawal no laana ndiwoowa nii. Won heen nii nawdoobe dūm e laana ndiwoowa tokoosa.

Kala nde dūm **huɓɓi**, ina woodi **mbedu** njirlootoongu dow mum. Ko dūm umminta Elikopteer oo, o fudɗoo diwde. Ko buri heewde e ko yi'atee elikoo ko mbedu ngootu waɗata. Kono heen sahaaji ina waɗi jogiidi beɗi ɗiɗi. Elikopteer gadiɗo oo diwi ko e hitaande 1936. Hay tawi tolnondirta ko ndiwoowa tokoosa, haɗaani gollaade dūm buri sadde. Ko dūm kuutorgal ɗanngal belngal umminde, weli jippinde e kala nokku. Ina waawi wonde ɗo heblanaa walla ɗo heblanaaka, kala ɗo o welaa o jippoto. Ko dūm waɗi dadiibe bee e huunde e joom barke'en ina cubii ngal kuutorgal. Doo e nder leydi ndii, **soldateeɓe faggudu** men ina kuutoroo ngal ngam newnude golle mumen. Heen sahaaji yimbe ina kuutoroo Elikopter ngam **faabaade** waɗbe aksidaa. So laana yuwii kadi, elikopteer ina nulee toon ngam wallude wonnoobe heen hade ɓe yoolaade.



Laana ndiwoowa ko kuutorgal ɗanngal diwoowal. Ngal jogii ko bibje no sonndu nii. Laana ndiwoowa juurotoo ko e nooku peewnaado sabu ɗuum. Ko kuutorgal ɗanngal **kaawningal** kono jaawngal. Wiyaama ko e sonndu ɗum **ñemmbaa**. Yimbe heebe mbaasii pittaali mumen e laaɗe diwooje gadiide feewneede ɗee sabu ina heewnoo ko ɗee njanata. Joom gannde en darii e **widtooji** haa laaɗe diwooje jooni ɗee **ndadi ayiiba**. Wiyaama nii won heen baawɗi juuraade e ndiyam walla e nees sabu juurorde ɗe ɗi mbaɗanaa. Won e majji ko kuutorɗe ngam reende kisal leydi, ko laaɗe cuurki mbambata ɗi njahda e majji e nder geej. Ko laaɗe diwooje newni ɗanle godɗude jaawɗe. To boowal laaɗe diwooje ngal belees Jaañ ngonngal sara Mbuur, ko laaɗe diwooje keewɗe juurotoo toon, godɗi ina ndiwa toon fa'de caggal leydi. E nder Senegaal, ina waɗi diwooji belees jaañ fa'de Kaasamaas ñande kala. Ɗi mbaɗata ko hojomaaji cappande tati.



Balon walla moogolfeer, ko kuutorgal d'angal booyngal. Ko **kanngal** adii d'oo laana ndiwoowa. Ko goonga nii d'um alaa d'oo e leydi ndi, kono haa jooni won d'annortoobe d'um walla ina njiiloroo d'um e **weeyo** ngoo. Gede burde **maantinaade** e balon ko faandu ndu e pañe oo. Faandu nduu ko henndu wulndu wuttata d'um haa **fetoo**. So ndu hee-wii taan balon oo ummoto fa'a dow. Yimbe wonbe e pañe bee nabbata ko e ko tuubaako wiyata naseel koo. Ko boggi tiid'di njokkondiri faandu nduu e pañe oo. Moogolfeeruji jooni d'ii buri yoodde, buri hoolnaade. Ko kuutorgal jaltinoowal jeyngol dow pañe oo. Ko ngol jeyngol wulnata henndu wonndu e faandu nduu haa balon oo waawa ummaade dow. So be njid'ii balon oo jippoo, be ngustirtu jeyngol ngol seese seese. Jooni kam ko kawgel walla fijirde tan wadata yimbe jolde e balon



Telefon portaabal ko kuutorgal jokkondiral jolngal e jamaanu. Ko ngal **koyngal** beebngal jogaade kala dɔ njahataa. Ina wona e jeyba, walla e poset ada yahda heen tawi tampinaani. Telefon portaabal wadi haa deddo waawa joodaade to woddi **humta haaju mum**. Ina waawi kadi newnude kaaldigal e binndol tawi joomum'en ngondaani. Telefonaaji gadiidi dii ina ceert no feewi e di jooni dii. Gadiidi dii mbaawnoo tan ko kaaldigal e binndondiral. **Joldi** jooni dii ina mbaadi karalle kese. Joldi jooni dii ina mbaawi newnude ndewaa e enternet njokkondiraa e goddo. Ko duum buri buubde e **jiifa** joom mum. Edi newna kadi nel-dugol nate e widewooji. Ndeen telefon portaabal heewaano, kono jooni ina heewi no feewi. So a yahii e gure dowri Senegaal dee, yimbe heewbe ina njogii dum.



Telewiisiyon wala tele, ina heewi no feewi e sahaa gonaado oo. Wadiino jamaanu, yimbe bee ko rajo kedotonoo ina jahda e mum kala do tiindii. Kono hannde duum natti sabu nate beydiide heen dee. E hitaande 1926 nate ngadii hollireede e tele ina kaala ina ndilla. **Puddudo** dum oo wi'atee ko Joon Ber dina jeyaa leydi Ekos. Ndeen teleeeji di ko mawdi, teddufi, keewdi bagaas nder. Hannde yimbe tol-nii ko teleeeji cewdi, **deppidfi** kadi koydi bi'ateedi ekaran palaa. Ko nde **naatanaa** kitaale 1980 ndee, laamu Senegaal hey'ni heen njaam-bureebe liggantooBe koye mumen e fannu telewiisiyon. Ko kambe mbiyatee sekteer piriwee. Doo e Senegaal tele laamu oo wi'atee ko RTS. Ko RTS woni yumma teleeeji dii. Kono laamu ngu yaajnani gol-lantooBe koye mumen haa been ngudditi teleeeji. Burdi heen ann-deede ko 2STV

Walfajiri, TFM e SEN TV. Tele ina jeyaa e waawi **finndinde** biibe leydi, holla dumen laawol e gede keewde.



Enternet ko kuutorgal jolngal e aduna oo fof. Yanti heen nafoore mum alaa do haadi. Ko enternet jikkondiri gede kala e nder aduna hee. Ko duum wadi wiyeede, kuutorgal ngal wadtii aduna oo wuro wooto. So a naati Enternet ada waawi yeebde toon tele walla kedo-daa heen rajo. So awtii duum ada waawi winndude heen bataakeeji walla naat-naa heen nate. Hannde kala to ngon-daa e nder Senegaal so a jogiima koneksiyon, ada waawi jikkondirde e kala mo mbele-daa.

Wadde aan elew janngoowoo oo, enternet ko **bural** e widto ngo mbadataa ngam yiilaade ganndal. Ada waawi **huutoraade** dum e liggeey mo njamire-daa to ekkol maa. Ina waawi wonde naamne walla yeewtere nde mbadataa e **giyiraabe** maa kalaas. Duum ina beyda mbaawka elew sabu kala nde naat-daa e Enternet, ma a dañ toon kala ko coklu-daa. Wadde Enternet ina foti wonde e ekkol, e nder galle walla e nder wuro. Kuutortoodo Enternet, ina naata heen ñande kala, ina widta, inniraa ko Enternet.

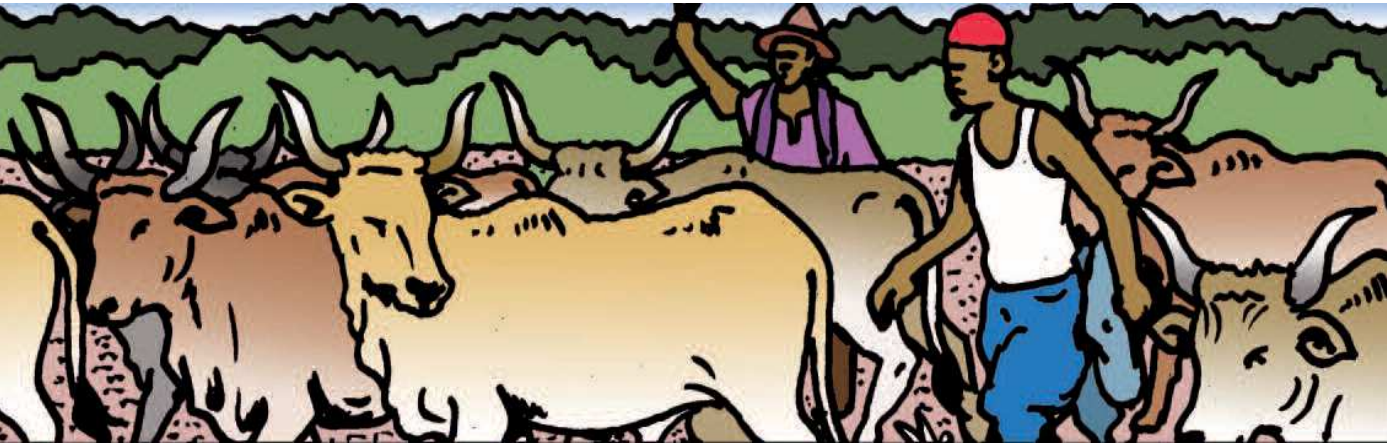
Naamne

- 1- Haal laabi jikkondire tati e kuutorde jikkondire tati kaa laaɗe e winndande ndee.
- 2- Haal geɗe ɗiɗi burɗe maantinaade e balon
- 3- Hol ko seerndi laana ndiwoowa e elikopteer.
- 4- Mbele alaa e sago yimbe njola e kuutorde ɗanngal tan nde mbaawa haaldude walla yiyondirde?
- 5- Hol ko elew foti waɗde e Enternet ?

Jokkondiral hakkunde dowri e teeru



Jokkondiral hakkunde dowri e teeru



Modaan ko wuro tokooso e nder leydi ndii, heedngo e falnde Lingeeri. Ngoon wuro noon, ko galleeji seeda ngoni e mum e ekkol naatirde wuro ngoo. Wuro ngo nganndu-ɗaa **toɓooli** keewaani etee ina ngodɗondiri no feewi. Ko ɗuum saabii leydi ndii ina yoorii e sahaa ceeɗu kadi, wuro ngoo ina heewii **mbooy**. Addi mbooy oo noon ko heenndu wulndu moylooru e wuro ngoo. Sifaa wuro ngoo e njakkere ndiyam waɗi ɓe mbaawa remde. Njakkere ndiyam haɗaani yimbe wuro ngoo, dillude e ngaynaaka. Aynaabe ɓee e kullon kon njahat e **nokkuuji** godɗi ngam yi'toyde ndiyam e durngol. Alaa fof ɗo ɓe ngoppi ngam yiiloyaade nokkuuji baɗɗi ndiyam walla huɗo. So ɓe ngoppii kullon kon e wuro hee seeda, kankon fof kon **ngofoto**. So ɗi ngofiima, ko heewi e majji mbaɗtintoo ko maayde sabu nguurndam mum'en weebaani. Ko ɗum saabii wuro ngoo yeewat no feewi ko ɓuri heewde e waktuuji ɗii. Ekkol oo heewaani kalasuuji kono addanaani ɗii heewde sabu ko sukaaɓe ɓee ngaynata jawdi ndii. Gardiido ekkol oo e wondiibe mum mbeltaaki e ko elewunji keewaaani e ekkol oo.



Modaan ko wuro ngo heewaani galleeji sabu heewbe njabaani hodde toon. Baaba Sammba ko gooto e mawbe wuro ngoo, ko kanko jibini cukalel biyeteengel Njaga ngel. O hodi ko naatirde wuro ngoo kanko e besngu makko, o hucciti ko e ekkol oo. Ko o kiliifa mawdo mo moni kala **hormii** e wuro ngoo sabu jikkuuji makko moyyi. Ko o Ceerno kebtinaado ruttii o woni almaami. Neene Rama jom suudu makko ko **lolludo** sabu ganndal mum jowitiingal e safaara ledde e dadi. Alaa fof do yimbe ummortaako arde yiyde mo. Nande fof, hade naangee hoore galle oo heewat dak sabu **karallaagal** makko e laab-nderaagu makko. Baaba Sammba ina besni no feewii kono hay gooto e sukaabe mum janngaani e ekkol oo. Ekkol Modaan ina **nakki** elewaaji no feewi, haa teenti noon e elewaaji rewbe bee, sabu mum'en waasde humpitaade nafoore jande. Won e hilifaabe bee be kuccanaani jande tuubakiri, wodbe njaggi ko debbo fotaani janngude ekkol. Ko dum wadi nde keblanogol binndugol ngol yontii, Foode, Gardiido ekkol oo, soorii hilifaabe bee ngam hirjina dumen. O miji e dumunna juutdo hol to fotata fuddoraade, hakkille makko dogaani Baaba Umaar. Baaba Umaar ina seertii e hilifaabe wodbe bee ko fa'ti e ekkol sabu makko booyde jotondirde e gure teeru dee.



Gardiido ekkol oo yahii galle Baaba Umaar, jom wuro oo, ngam diis-nondirde e mum ko fa'ti e binnditagol ngol. Baaba Umaar bismi-mo no feewii, yetti mo e miijo makko moyfo ngoo e anniya makko oo. Foode labitini to ekkol oo tolnii e pamdugol mum elewaaji haa teenti noon e rewbe bee. Baaba Umaar mettinii heen no feewii sabu pamdugol elewaaji dii ruttii wi'i mo yo winndu Nafi, biyiiko debbo oo. O **waggini** mo yo naat e wuro ngoo fof o hirjinabe e binndugol sukaabe bee. Gardiido ekkol oo yalti tiindii galle Baaba Sammba ngam winndude biyum. Nde oo yettii o salmini o wi'i mo : " Miin dey addi mi ko winndude binngel maa e ekkol oo." Baaba Sammba wi'i mo: " Araani e miijo am nii binngel am jannga ekkol, meedaani wadde gila e maamiraabe haa hannde." Gardiido ekkol oo wi'i mo:

" Tawde jande **Buraana** ndee won ko hebindaa heen, winndu mo o renndinaa gannde didi dee fof." Baaba Sammba wi'i mo: " Min **ngaa-doraaki** jannginde bibbe amen ekkol etee ko kanke aynata jawdi amen ndii." Gardiido ekkol oo jaabtii mo wi'i: Matee a anndaa doktoor cafroowo oo e ardiibe leydi ndii ko ekkol njanngi? O fawti heen : " Jande ekkol, fawaaki e wonde biy laamdo walla baasdo, neddo dowri walla teeru, wonde gorko walla debbo.

Baaba Sammba jaggi wahre ko juuti wi'i mo: " Duum de mi meeda dum annude, tawde ko noon wa'i ar winndu Njaga. Gardiido ekkol oo wi'i mo: " Matee a anndaa jande ekkol addantaa diine maa bonde walla **yoolde** cosaan maa."



Baaba Samba wi'i mo: " A jaaraama biy am, a anndinii kam jande ekkol so rewii laawol ko **bur**al mehal. Gardiido ekkol oo wi'i mo: " Janngo omo waawi wonde doktoor **dowroowo** walla o heba ganndal leydi walla ganndal jawdi. O ummii o tiindii galle Baaba Muusaa, gorko jidfo aada e cosaan. O tawi omo **ajjii** e leeso, omo yeewtida e jom suudu makko. Nde o naati tan, o wi'i:" Baaba Muusaa, mbele mbido waawi winndu Binta, biyee debbo oo?" Baaba Muusaa wi'i mo: " Hol debbo e janngude ekkol, muk wonaa e aduna." Gardiido ekkol oo wi'i mo: " Oon jamano bennii, jooni rewbe ina njannga ina ngolloo sifaaji liggey fof." Baaba Muusaa jali ko juuti wi'i mo: " Debbo wonata ko sara neene mum, **ekkina** dum golle galle." Gardii ekkol oo wi'ii mo:" Jooni rewbe bee ina ngona doktoreebe, dadiide, kumandanjuuji, jannginoobe walla goddum.

Baaba Muusaa ina metti finnninde sabu o anndaa so wonaa cosaan e aada e ko kewi hanke.

Ko duum saabii o wi'i mo: " Binta oo, mawnum en fof kurtoyiima, kanko ne o joodoto o fada desoowo." Gardiido ekkol oo wi'i mo: " Duum noon feewii, cikkatnoo-mi ko janngude haa heba palaas jotondiraani hay batte e dewgal." Baaba Muusaa wi'i mo:" Jande rewbe bonnat jikkuuji mumen haa mbelsindoo worbe mumen." Gardiido ekkol oo waynondiri e Baaba Musaa jokki laawol mum sabu o waawaa waylude hakkile mum.



Gardiido ekkol oo ñalli yiilaade e wuro ngoo ngam hirjinde hilifaabe bee haa hiiri hootii. Heewbe ndokkii mo **konngol** mumen kono Muusaa jabaani rokkude mo konngol mum. Nde o hooti Neene Mati joom suudu makko wi'i mo yo woppu Binta janngoyaa kono o hedaaki mo nii. Neene Mati yahii hollitde Badara, sehil joom galle mum haaju oo mbele ina etto heen huunde. Badara noon danniima no feewi rutii woni jidfo ekkol sabu omo woowii teeruuji dii. Badara hawri e makko jamaa too, naamnii mo hol ko saabii o winndaani Binta to ekkol too. O wi'i mo: " Debbo janngude ekkol ina addana dum **yawaade** jom galle mum e ñemmbude tuubakoobe." Badara wi'i mo: " Jamaano wayliima, debbo janngudo buri waawde toppitaade besngu mum e toppitaade cellal mum." Baaba Muusaa **deyyi** ko juuti ina miijo ko sehil mum haali koo, ina dimmbina hoore. Badara beydi heen wi'i: " A yi'i biy am, ko e jande mum wallirta hoddiibe fof kadi faamondiri e jom galle mum." Baaba Muusaa jaabti wi'i: " Goonga- goonga, a lafinii hakkille am, ko ko moyyi tan njamir-daa kam." O beydi heen kaadi o wi'i: " Subaka law, miin yahanta hoore am to Gardiido ekkol oo mi winnda mo. Nde o yaltata galle oo, o sooyni mo omo heñoo omo fayii e makko. Nde o yettii o wi'i mo yo winndu Binta kisa, Gardiido ekkol oo weltii.



Gardiido ekkol oo ina waawi maslondireede, o wadii feere haa hili-faabe bee fof mbinndi biɓɓe mum en. Nde o yahii ekkol, o fotti e cu-kalel bi'eteengel Faatimata ina ummii woyndu. Faatimata yahdi e makko galle mumen to neene mum ngam naatna dum ekkol. Gardiido ekkol oo yahii, tawi toon Baaba Jibi, jom galle makko ina ummii dingiral too. Nde o yeewtidi e mabbe, o **labinani** be faayida jande ndee jango, be njabi. Gardiido ekkol oo wadi feere haa limoore winndiibe e ekkol oo beydii no feewi, rewbe e worbe fof. Hannde e oo altine, ekkol oo udditii, kiliifa fof **regginii** biyum nawii dum ekkol. Dingiral ekkol ngal ina heewii sukaabe, jannginoobe bee ina mbada yah-ngartaa. Gardiino ekkol oo ina jabboo jinnaabe elewwuuji ngam **binndi-tagol** ngol. Kalaas udditdo keso oo ina heewii elewwuuji sabu jabbal ngal gardiido ekkol oo wadi. Balde gadane dee, be labbinii ekkol oo fof e kalasuuji dii. Jande ndee fudfaaki kono nande fof be ngarat **rid-dondirde** e sippirde. Gardiido ekkol oo ina wadda batu e wallidiibe mum bee ngam feccude kalasuuji dii e dowgol ngol. Eleew kala winndanaama doggol kabirde foti soodde mbela jande ndee ina fudfoo altine.



Udditgol ekkol oo wadii balde hannde, elewuuji dii nani e kalasuuji dii. Kambe fof ko be jaambereebe kono ko Njaga e Binta buri welde hakkile. Betooji dii fof, ko kambe dido ngardii heen haa be njoofnii jande kalasuuji les dii. Njaga **jokkitoyii** jande mum Ndakaaru, Binta nawaa Kawlak to kaaw mum. Fatimata kam wadtindii ko reseede e wuro ngoo nde tawnoo hakkile mum welaani. Jinnaabe makko mbi'i tawde o waawi hijjude, o waawii winndude tan dum yonii e debbo. Elewuuji heddiibe be ndaanaani bennude e kawgel sakket ngel been **njanngitat**. Nde be ummotoo Modaan ebe mbaynoo, jinnaabe bee mbasiyii be yo be kimmir no fewii e jande mabbe. No be ngoniri ni fof, ebe njokkondiri e jinnaabe bee e **noddirgel** walla e **batakeeji**. Jeewte mabbe dee fof, njowitii ko e waddude e jande ndee e ko ina banta Modaan. Hay gooto e mabbe yejjitaani ko jinnaabe mum mbasiyinoos dum sabu yidde safrude gacce. Duubi keewdi bennii, haa Njaga e Binta kebii bak janngi gannde bantooji leydi. Be nanngondiri kambe dido, be tafi ebboore nawoore Modaan yeeso. Ngam rokkude mba'di ebboore ndee be inniri ndee: Ummade jaggondira ngam peewnugol Modaan.



Njaga e Binta njeewtidii e besngu Modaan fof haa moni kala **soobii** e naangondiral ngal. Tawde Modaan leydi mum jabaani ndema etee ko taarii Linngeeri koo fof ko remooobe, peeje mabbe ngoni, ko kala koddo doon tottira teemedere walla ko ina tolnoo e mum e gerte, gawri walla e ñebbe. So ndunngu **siiltii** be cooda e kaalis oo fof gerte, gawri e ñebbe be moofta dum haa ndunngu. Be cosi goomuuji: bee ko soodoobe, bee toppitoo marsaandiis oo, bee ko namnotoobe kaalis, bee ko **bulnotoobe**. So ndunngu wodfoyii, be njeyoya dum Ndakaaru. gooto heen fof ñamlee kaalis ko liggorii. Hade njeygu nguu fudfaade moni kala yoba ñamaale mum, ujunere fof fawa heen teemedere. So kaalis oo yahii haa heewii, be mbiya gorko gooto coodgu nagge, mbaalu walla mbeewa, debbo kala hono noon. Jidfo kala ina waawi ñamlaade ko hattani so jobgol yontii artira. Njaga e Binta ngalaa jot sabu liggey mumen kono lewru fof, be ngarat **rewindaade** golle dee. E hakkunde ndee, Binta hebii jom galle moyfo liggotoodo e banke mawdo. Njaga kadi, caggal ina liggondira e caggal leydi, yiiliima wal-lidiibe jogiibe ngaluuji ngam nanngande be. Be ndenndinii miijooji mabbe e doole mabbe, be udditi antarpiriis peewnoowo nebam, conndi e nebam.



Njaga e Binta cubiima ardotoobe antarpiris oo e nanngube heen bee haa walliduube bee kebli dum en. Be yettii sukaabe wuro ngo fof, worbe e rewbe haa e mawbe heddoriibe hattan. Moni heen fof, **sii-fondiraama** kaayit pibondiral jowitiido e ko liggotoo e ko yobetee. Mawbe e sukaabe bee fof ndañii golle, hay gooto nattii yahde teeru. Be coodii kamiyoŋaaji nawooji marsaandiis oo Ndakaaru e gure godde. Wallidiibe bee nii cakkitorii ko wallude be **kilyaneebe** caggal leydi. Liggey oo ina rewi laawol, wuro ngoo ina bamtii, woni heen ina cooda ga'i ina neha, be cooda jawdi. Rewbe bee ina canta **armuwaa-ruuji** e dadɗuleeje. Beya ina cooda kanɗe ceerdo ina **cudoroo**. Gure godde taaride dee mbaɗti arde Modaan ina njiyloo golle. Innede Modaan darjii sabu banɗingol rajooji e teleeji e galleeji jaaynirdi dii. Hitaande kala, Njaga e Binta, wuro ngoo e wallidiibe bee pottita ngam betde golle dee. Gooto fof yaltina miiɗo mum e ko foti wadeede e wuro ngoo haa nafta moni kala. Ko e dow dum be miiɗi wadde dispaaseer e mahde ekkol mawɗo. Sukaabe yahatnoobe gure godde e janngatnoobe Linngeerii fof bee fof ngarta e wuro ngoo.



Modaan wayliima no feewi e fannuuji keewdi haa cadeele mum keewde **ngustiima**. Eggunoobe e danninoobe fof ngartii liggade e wuro ngoo. Coodgol leydi fuddiima sadtude e Modaan sabu moni kala ina yidi dañde doon galle do hodi. E pottital mabbe sakket, be kawrii e fooraas gooto wadee e wuro ngoo ngam newnude nguurrndam dam. Njaga e Binta nji'i dum ina soomi bure keewde e nder mum. Binta wi'i: "fooraas oo ma wallu en e ndema ceedu tawa hay dara en njig-goyaaki." Njaga fawi heen wi'i: "Tawde ndiyam ina newii, jooni en mbadat geddu **pattamlamo** ngam nehde heen jawdi. Alet hannde, ummiibe caggal leydi wondude e laamu nguu ngarii e udditgol fooraas oo. Wuro ngoo jerwii no feewii, **buubaaji** ina cerkita, rewbe ina **kul-jina**, yimbe fof ina ngama sabu weltaare. Nelaado laamu nguu e Meer wuro ngoo, hilifaabe diine e aada fof tawtoraama. Gardinoodo ekkol oo, goonga ni teritii kono arii e kew oo. Baaba Sammba e Baaba Muusaa berde mum en keewi sabu weltaare bibbe mumen dido wonbe sabaabu pottital ngal. Badara e Foode, Gardiido ekkol oo, yetti konngol, kaali nafoore jande, ciftinori cadeele ekkol oo hebnoo. Meer oo e Pereftee oo njetti yimbe fof, njaarni sukaaabe dido bee, nanngondirbe ina taartoo dental ngal. Ministeer kalfinaado diyfe oo takkani bee medayuuji wi'i: "Ko dental tan woni doole."

Naamne

- 1- Hol no baaba sammaba hebtinirtee e daarol ngol ?
- 2- Hol ko wadi ndema e ngaynaaka sadde e wuro Modaan ?
- 3- No foti hilifaabe gardiido ekkol oo yeewtidi e nder daarol ngol ?
- 4- Hol newnuɓe gollondiral hakkunde Modanaabe haa bambaare daña ?
- 5- So on tuugniima e daarol ngol, hol ko woni miiɗo mon e jaɗe ekkol ?

Binndondiral hakkunde janngoobe



Binndondiral hakkunde janngoobe



Jokkondirde e binndol hakkunde janngoobe ina wadi faayiida. Dum noon, so elewaaji ngonndii kalass gooto ina poti waawde winndondirde ngam **wostondirde miijooji**. Ada waawi winndude sehil maa ngam hokkude mo **kabaruuji**. Ada waawi kadi rokkude miijoo maa e jol-jole tawe-daa. Heen sahaaji, ada waawi winndude goondo caggal leydi mbele omo tottu maa kabaruuji. Omo waawi jaabtade ma, o rok-kuma ko coklu-daa koo.

Kala ko **humpu** ma, ina woni caggal leydi, mo mbinndondirtaa o ina waawi habrude ma. Hade ma anndude nafoore binndondiral ma jaabte-daa. Ina heewi ko waawi haaleede heen. Efen mbaawi winndude e nguurdam men, walla naamno-den hol no yimbe wodbe nguurdi. So ekkol oo **kewni**, yidii kalifaabe tawtooree, elewaaji dii ina mbaawi winndude be. Won e kewuuji ina naamndii kaalis walla kuu-torde. Ko wayi noon, ebe mbaawi winndude meer oo ngam o wallita be. Oon leeteer ko horeejo goornamaa elewuuji dii e wonndiibe mum binndata dum.



E lekkolaaji tokoosi dii, kalasuuji dii kala ina mbaawi winndondirde. Kalasuuji didi fuddorde di e kalasuuji didi hakkundeeji ina mbaawi dum. Kalasuuji didi mawdi battindiidi dii, elewaaji di ina mbaawi winndondirde hakkunde mumen. Ngam weebnaande elewaaji kalasuuji les di binndol ngool, ko miiyo mabbe be mbaadanta muuse mabbe fido. So Muse oo winndii, **jeynaɓe** binndol ngool. Elewaaji di ina mbaawi fecceede e pelle tokoose. Elewaaji njowo e njeedifo ndenn-dine liggeey ngam winndude. Gooto kala wada **rogere**. Won wiyooɓe binndol, hade mum wadde nafaore maa jikkondiral elewaaji sappo rennduɓe kalaas. Wodi wi'ibe dum so hebaaki, elewaaji di potaani janɗe ina mbaawi winndondirde. So en njiɗi binndol ngool wada **ngartam**, elewaaji dii, ina poti dañde softende e mbelamma. Ndeen, kambe kala coftata winndude. Kala jannginoowo ina foti wallude elewaaji mum haa be ndaɓa mo be njokkodiri e bannge binndol.



Mbiɗo waawi winndondirde leeteer e elew hono am mo ngonndu mi kalaas, walla gonndo e kalass godɗo. Kono, eɗen mbaawi winndondirde e wofɓe. Omo waawi wonde janngudo walla mo janngaani. Ina waawi o wona sehil am walla **koddiido** am. Hono noon, aɗa waawi jikkondirde e joom wuro ngoo walla pelle rewɓe bee.

E nder lekkol am en, sahaa mo min cokli ko fa'ti e binndol, ko Alasan min kaalanta. O **joodii** ko caggal leydi, kono ko o jidɗo nokku makko. Wuro ngoo ina wadi yimɓe halfinaabe geɗe. Elewaaji dii ina mbaawi winndude ɓe mbele eɓe nootitoo kewuji dii. Ina jeeya e been hilifaabe: meer nokku oo , perefɛe oo, suuperefɛe oo walla guwerneer oo, ekn. Heen sahaa, e min poti jikkondirde e dillooɓe e wuro ngoo ngam laɓɓinde lekkol amen. Ndeen, min mbinndat yummiraabe elewaaji dii e huufɓe coftal balli ɓee mbele eɓe mballa min.

Kala nde elewaaji dii njidi fettude bal, ɓe mbinndat ekkol godɗo yo ar e maɓɓe. Waɗɗe, kalaas kala, ina foti **feyjannde** binndol leeteruji ngam elewaaji dii mbaawa hebleede gila e law.



Peeje keewde ina ngoodi ngam waawde jokkondireede. Heen sahaa, jannginoowo oo yahaa e wuro sehilaabe mum. Omo waawi wadde feere haa lekkolaaji dii njokkondira. Kalaas muuse Jallo ina softi e deen gede. Nde woodi ekkol jabando be, be beltiima heen. Ko ndeen be pudfdii jokkondirdi.

Ina wadi ekkolaaji di **goomu** jinnaabe mumen ndarii no feewi. Ebe mbeebna jokkondiral kakkunde lekkolaaji. Elewaaji ekkol 'Bulbi, ina njogii arsuko mawdo. Tuubaako rewnoo e ekkol oo ngam yuurnaade ko **golletee** toon. Nde o ruttii Farayse, o ndañaniibe toon sehilaabe. Gila ndeen haa jooni, ebe mbinndondira, ebe ngostondira miijooji. Ekkol Seeno, ko enternet oo horeejo ekkol oo anndondiri e ekkol Manta la soli to Farayse. Ko diin ekkolaaji di pudfdi njokkondirde. Fudfdi ko jannginoobe, elewaaji dii ndewi heen.



Jokkondiral elewaaji Muuse Jallo e heddiibe bee ina naamnii kabirde. Sifaa leeteeruujii ina keewi, tee ina **seerti**. Fawi tan ko eko njidda jokkondireede. Hannde, e minn jidi jokkondirde e ekkol gooto, kono ko **nate** tan min kuutoortoo. Ina wadi kuutorde keewde baawde liggo-reede. Ko way no kiriyon baleejo kañum e goddi di. Kaayitaaji daneeji jondi ina cokle. Ko min neldata koo, a min ndewna dum Posto, wadde ma cooda **amwolon** tokooso. Amwolon mawdo ina soklaa ngam nannude nder heen leeteeruujii tokoosi di. Kaayitaaji di ina poti wadde diidi mbele sukaaɓe bee ina mbaawa rewde heen. Butelaaji kol ina poti jeyeede e kabirde dee mbele natee dee ina **ɗakko**.

Ina wadi elewaaji reewnoobe e internet. Be coklata ko ordinateer tawa ekkol oo ina jogi koneksiyon. Been sukaaɓe, maa be jannginee hol no winndirte e ordinateer e hol no internet huutoorte.



Jokkondirngol elewaaji to bannge leeteeruui ina tolno e lewru. Omo waawi winndude banndiraado danniido. So tawi ko e sahaa mo suka oo janngata nde, ina addana heddiibe bee softude. Ebe poti anndude no foti laabi be neldata leeteeruui. E **yeru**, ebe mbaawi tonngude lebbi tati kala, be mbinnda leeteer. Fof so renndu, wona leeteeruui tati e hitaande ndee. Walla leeteeruui noogaas taw elew kala ina winnda leeteer. Elewaaji dii ina mbaawi feewnude e ko yaawi albom badɗo nate. Dum naamni ko elewaaji dii pecce e pelle, tee be nduusee. Buri, ko sahaa mo sukaabe bee janngata e ekkol les oo, be njokka jontondiral hakkunde maɓe. Ndeen, maa be nganndu so ina jarii jukkude. Ngam dum wona, sukaabe be ina fotijogaade tuuknorgal. So dum woni, yahra hono ni:

E lewru **juko** haa **siilto** be tafa ko foti winndeede koo. Be puɗɗo yii-laade moɓe njokkondirta e kabirde coklaade dee.

E **yarkomaa**, elew kala winnda ngam anndinde yimɓe hoore mum. Hakkunde jolal e **bowte**, kala elew habra e hoore mum ko heewi.



Tuugnorgal ngal ina heewu faayiida. So siilo yontii, elewaaji dñi ina mbaawi wostondirde nate e hitaande hesere ndee. E yeru, so colte heedii, ebe cuɓoo fotɓe winndude bee. Ina waawi wonde tiyaataar, waɗee e widewoo, neldee. Hakkunde mbooy e seedo, sukaaɓe mbinnda ko mbaɗata so ɓe njalti fooftel. ɓe kaala ko ɓe mbaɗata e dinngiral ekkol hee. So duujal ari, ɓe binnda ko faati e **njalniika** e **cifti**. E korse woni baynondiral. Waɗde leeteeruujii dñi, kaalata ko ko yowitii e guurte. Moni kala ina waawi winndude mo jokkondiri o ngam waynondirde e mum. Binndugol ngol ina moyɗi e sukaaɓe bee. Ina ɓeyda ɓe softeende. Elew kala ina waawi **tuugnaade** e liggeey elew hono mum. So o welaama, o winnda e jewte elewaaji, walla o habra ko yaltuno e surnaal. Goomu elewaaji kadi ina mbaawi rendude mbinnda, nelda.



Kala elew winndirta kono o waawri. Elewaaji dii fof potaani e bannge **karallaagal**. Lewru kala e **feccere**, ebe poti winndude elewaaji dii be jokkondiri di. So heewi haa heewi, laawol gootol e lewru nduu tan yonnii. Ko sukaaɓe be binndata koo, ina foti yeewteede. Ko dum beydata be softeede.

Neldude leeter ko buri laawol gootol e lewru nduu, ina sadti. Illaa so tawi ko ko winndatee e ordinateer. Ina yaawi, tee alaa fere. Hade mabbe fuddaade, be labbinat won e **kelme** walla **daade** kese. So won sukaaɓe ndaɗi cadeele, be mballitee. E yeru, muuse oo ina waawi fewjude naamne ngam heblude elewaaji dii.

- Haal aan woni hol oon so a tuugniima e naamndal ngaal.,
- Sifanomi ekkol maa, walla wuro maa, walla kalaas maa hol no way.



Jokkondiral ngaal ina weli, kono engal jogi **coggu**. Ada foti jogaade kabirde dee kala haa timma. Ko way no kaayitaaji daneeji, amwoloŋaaji e kiriyonaaji. Jiidaa e kaalis mo njaltinta so a yahi Posto. Ada sokla masiŋ potoowo, woni empirimanta kam e dahaa mum, woni ankar. Tawi ada nelda fotooje, a yobat. So a yiddi jokkondirde e lek-kolaaji godɗuɗi, a yeewat konesion enternet. Dum kala ina naamɗi **kopporeeje**. Lekkol oo so o heewaani ngalu, elewaaji ɗi ina mbaawi yi'ide Meer nokku oo mbele o walla ɓe. Hay goomu elewaaji janngunoobe e ekkol oo ina mbaawi wallitde. Won heen ina mbaawi wallitde kaayitaaji, heddiibe ɓee ngadda **ballal** mumen e fannuuji godɗi. Ba'ɗo no Meer ni, ina waawi rokkude masiŋ potoowo e ordinateer. Gardiido diiwaan ina heewi jogaade ɓe jokkondiri. Ko heddi ko, lekkol oo timmitira e **booñ** mum, sabu ina jogi ngalu.



Kala ko **tonngaa** e lewru walla e hitaande ina foti moofteede e kaayit. Kon dūm woni **tuugnorgal** ngal. E ko ɓe mbinndata koo, elewaaji ɗi, maa janngu heen daaɗe kese. Addata dūm ko jeewte hakkunde maɓɓe. Binndol ngol, ma ngol saabo sukaaɓe ɓee ɓura waawde demgal ngaal. Eɓe mbaawi anndude cosaan wuro walla leydi, hay so tawi ɓe meɗa toon yahde. Moni kala, ina waawi haalde e hoore mum haa ganndondiral beydo. Eɗen mbaawi anndude pijirlooji kesi. Hay so tawi en ngannda ndeen fijirde, maa en nganndu sardiiyi mayre. E oon sahaa, ina waawi jeyteede e coftal ɓalli. **Soklaaji** hore maa ina mbaawi addande ma winndude. Aɗa waawi hollirde heen karallaagal maa to bannge janɗe. Binndol ngol ina walluma a kala ko janngataa. Maa a waaw gollaade e ɗigginde ordinateer. Caggal dūm kala, maa a woow liggidaade e denntal.

Naamne

- 1 Hol winndondiroobe leeteruuji?
- 2 Hol sifaaji leeteruuji ngoodi?
- 3 Hol no leeteer rewirta e enternet?
- 4 Hol ko coklataa so a yiddi winndondirde e be jokkondir-ɗa-bee?
- 5 Haalanam ko nganndu-ɗaa e nafoore enternet?

Deenka Sukaabe



Deenka Sukaabe



Sukaabe ko ngalu ngu Allaa rokki en. Pod-d'en ko nehde be, reende be e toppitade be. Ko hono noon tan addata so o mawnii, o joganoo leydi makko nafoore. E no leydeele aduna, potirnoo, haa do e leydi men, ina wadi sukaabe wonbe e tampere. Tawa, fawi be dum ko mawbe. Nande kalla, mette ina pawee e dow mabbe.

Ina wadi yimbe bonbe, wujjoobe sukaabe, ebe cuudoya be to hay gooto anndaa.

Alaa ko foti e **haabnaade** haa bura yaltinde cukalel e nokku mum, ngodfinaa dum jinnaabe mum. Ko huunde muusnde nde nganndu-daa waadoobe dum bee, ko nafoore mumen tan yeewata. Been sukaabe ina liggine, ina **leeptee**. Be mbaawa dum salaade. Liggeey oo alaa njobdi, rutti sukaabe ina piyee **piile** muusde, kadi ina yatte.

Sukaabe bee, keewii ko suudeede to wirnii, be nulee yo be jeloyo. Gooto o been sukaabe ko o haali koo ina haawni. Caggal piile dee e leepte dee, be kaarataa, be cafrotaako.

Wadde, so a woni suka, reento kala mo a annda. So o yidii haaldude e maa, dog. **Saysayeebe** ina keewi.



Suka haani ko deyde, waasa wofɗude jinnaabe mum. Ko hakkile mii-jotoo. Wujjoobe sukaabe ɓe, ɓe ligginatɓe e galleeji liggorde mawɗe. Hay dara alaa ko reeni ɓe e diin nokkuuji. So duum yawtii, liggeey oo ina teddi e mabbe. So en njidi habaade liggeey sukaabe tokosɓe ɓee, en njurnitto dum no feewi. Ina woodi e sukaabe ko baasal galleeji mumen addani dumen liggaade. Jinnaabe mabbe ina laaba deen golle ina lora. Kono, muusalla ngurndam addanii ɓe **yeebaade** sukaabe ɓee. Humpaani en ko baasal ngal ina naatna nedɗo e musiibaaji. Holliraama ko jinnaabe mabbe njogii ko, waawa dumen wuurde. Nguurndam sukaabe ɓee e janɗe mumen kala, ko e jinnaabe ɓee poti dum roondaade. **Pamɗugol semmbe** addani ɓe yamirde sukaabe tonniibe e janɗe yo ɓe njah ɓe liggayoo.

Dum sabiima sukaabe heewɓe e nder adunaa oo nattii yahde lekkol. Eden poti e nokku kala, darnude **gomuuji** dandoobe sukaabe ɓee e mette pawaade e mabbe dee. Laamu nguu ina hanni nanngaande diin gomuuji mbele ebe mbaawa **dadɗude** sukaabe ɓee.



Sukaabe **tolniibe** e jande tee nataani lekkol ina keewi. Saabii dum, ko ebe **naati golle** e nder galleeji mawdi ligginooji dii. Been sukaabe, ngala hay jot gooto ngam janngude. Ko heewi heen, ko baasal jinnaabe mabbe hadi be naatde lekkol. Kabirde kutoorteede e lekkol oo naamdi ko kaalis. Jinnaabe bee ina donka ko coodi defte e kayeeji. Hay sukaabe janngoobe bee ndadaani. Liggeey gese dee ina fadi be. Naatnugol sukaabe ekkol fotnoo ko fawtude e dow mabbe won e donje. Janngoowo ekkol, ina waawi riddude baasal. Sabu, so jande makko timmi , omo waawi dañde golle, o waɗta yobeede. E oon sahaa, o fudɗo **humtude haajuuji** jinnaabe makko.

So en jiddi dum wona, leydi ndii kala foti ko ummaade. Moni kala naatna sukaabe mum lekkol tee dacca be jannga. Lekkolaaji dii mbaasa wofɗude, kadi, kabirde mbeeɓa.



Golle sukaabe bee e nder galleeji mawdi ligginooji dii ina muusi. Sabu, ko dum liggeey mo mawdo potnoo wafde. Liggeey oo ina teddi e sukaabe bee. Reewi heen, njobdi ndii **alaa no wayi**. Safaara mum, naamni ko halifaabe antarpirisaaji dii njeewtidee. Be nganndinee liggeey burtudo doole neddo oo addanta dum ko rafiji. Ina **hayyina** suka. Kadi ina addana dum ñabbuuj.

Yuurnaade nokkuuji di sukaabe be liggintee dii ina wadi faayiida. Eden poti yeewtide e mabbe, kambe e njaatigeebe mabbe. Dum ina waawi findinde be, be **mbayla jabbal**. E oon sahaa, sukaabe bee ina mbaawi woppude fof. Caggal duum, be nduttoo ekkol. Moni kalla ina foti anndude ina wadi duubi liggordfi. Kala ligginoowo mo heddaaki e oon sardi, **kuugal** ma fawe e mum.



E nder leydeele keewde, ligginde sukaabe ina jeeyaa e ko ganntini jandeeji dii. Sukaabe bee ina liggo e galleeji dii. Ebe mbaade **mbinn-daanuuj**i. Won e joom galleeji nanniri be ko no jawdi ni. Ko kedde be ndokkata be yobe ñaam. Mbinndanuuj dii ñaamataa haa kaaraa, tee, lelootako to moyfi. Heen sahaa, tawaa sukaabe bee e gese dee, walla e boyli to kaay'e kanje oo asatee doo.

Ina wadi leydeele badde hare. Toon sukaabe heewbe ko soldateebe, wakkii be fetelaaji. Be mbi'ete ko sukaabe soldateebe. Be mbaadi **yoobaade pittaali** tee duubi dii alaa to njahi. Sukaabe be nganndii bonannde. Oon suka, so o mawnii e ndiin mba'di, o sadtat artirde e laawol. Tee de, e hitaande 1992, ko tolni e temedere e cappande jee-naay e didi leydi **siifi** sardiiji kisal sukaabe. Hadaani haa jooni sukaabe ina tawe e soldataagal ngal, e mbeddaaji dii e nokkuuji ligginooji dii. Moni kala ina haani anndude ko saabi o musiiba.



Ina wadi sifaaji mette godde pawateedee e dow sukaabe bee. E yeru cukalel ngeel alaa **kaayit juddu**. E dum roondii lor to yeeso. Fawii heen, ko won e ekkolaaji ina nakki **kodforde** dee. Ina wadi kadi jinnaabe be ngannda hay daraa e janje taki dum himminaniibe.

E nder leydeele badde hareeji dee, hay gooto toppitaaki sukaabe bee. Alaa ko rewi laawol e diin nokkuuji. Sardiiiji di nattat reeneede. Leydi noon waawa bantaade so tawi sukaabe mum ina pawa dee mette. Eden kaani yeewtide e jinnaabe bee. So dum benni, kaal-den e sukaabe bee mbele ngannda **foodeeji** mabbe e **hakkeeji** mabbe. Ko huunde nde be poti anndude. Dum so waddaama, hay gooto waawa be funtude, walla fawa e dow mabbe ko haanani. So en jidii yimbe bee ndarano sukaabe mumen, eden kaani wattude hakkille e dee tobbe . Ko adii kala, eden kaani reentaade. Rewi heen, ko wallude jinnaabe bee mbele ebe mbaawana koya mabbe huunde. Ndeen, mbawka mabbe maa beydo. Ko wattindii koo, woni mbaaden feere haa sukaabe bee naataano walla woppunoobe ekkol bee ngarta e dufe dee.



Mette pawateede e sukaaɓe ɓee ina keewi tee ina ceerti. Won heen njiibata ko hakkille suka oo. Suka kodo e yattooje, **jennoor**, ko e mettere tann wonndata. Ko konnguudi bonni pawateee, e dow mabbe. Suka nguurɗo e ɗum dañata **dakamme**, tee ɓernde mum buubataa. Heen sahaa, ko jinnaabe ɓee e koye mumen mbaɗata ɗum, mbaɗɗa heen leepɗe. Ebe jaha haa ebe **njeebo** sukaa oo, ɓe njoña mo no gondudo e ñaw ni. Ina waɗa sahaa, ɓe kaɗa suka oo yahdude e sehi-laabe mum. Heen sahaaji suka oo ina yi'a ko yiɗaano fottude. O hawra e jinnaabe makko ina cippira, ina kaba.

Mette ɗee, ina ngona e ɓanndu. Ina wona piggall walla godɗum. Al-muube ɓee ina piyee, walla cumee. A ɗum muusi e nedɗo. Deen leepɗe mbarii heewɓe . Won heen mbaasi won e **terɗe** mumen. Waɗɗe, ɗuude ɗee e jannginoobe ɓee ina poti reentae.



Eden poti ardinde nafaore sukaabe bee.Kono **nananlaaji** dii ngann-
dini en ko moyfaani. So a yahi e kasooji di, sukaabe heewbe ina
nangaa e majji. Won e leydeeli sukaabe ina cohaa toon **kaaddi**
nguurdam mumen.Tee de, goomu leydeele denndude ina kabo dum.
Oon goomu ina haddi naannude sukaabe e hareeji dii.Dum ko lorla
bolo e sukaabe bee. Kala leydi mbaddori dum, bamtaare maa yaawa-
taa.E nder leydi men, ina wadi sukaabe **lorluɓe**.Heewbe e mabbe
gimmi ko e dowri ndii ngari Ndakaaru.Be kalfinaa sernaabe. Ko doon
 tampere mabbe fuddii.Ceerno oo alaa doole jogaade be.Dum wadi
sukaabe bee ina njelayoo. Ebe njirloo e mbeddaaji Ndakaaru ebe
boorni ko tunwi, ebe njahra koyde bole. Sukaabe bee ina njoodoo
balde keewde be lootaaki.Kambe kala be mbaalata to ko **gootel**,e
dudal ceerno oo.



Fedde yummun almuube darnaama ngam wallule janngoobe bee. Been rewbe ina njogi ndarnde mawnde. No be liggortoo nii ina feewi. Kala almuudo, dañat yummiraado mo o resndaa e leegal ngal. Ko oon debbo wuppanta almuudo oo. Kanko kadi nawata suka oo lopital so tawi ngel **fawaama**. Almuudo kala, ina jogii galle mo o ñaamata. Galle oo hokkata mo hiraande e bottaari. Rewbe bee ina ndarii darnde jinnaabe mabbe. Ebe yeewtoo cellal sukaabe bee e **gonal** mumen e nder dudal ngal.

Oon goomu yummiraabe ina mbaawi dañde **balle** e nder jokkondiral. Ebe mbaawi ñamleede kopporeye ngam be mbaawa yeeyde e soodde. Dum, ina beydanaabe bamtaare, be mbaawa wallitde dudal ngal. Ko e nguun ngalu rewbe bee mballitta Ceernaajo oo. Ebe keewi kadi wel-tinnde sukaake bee. So juulde taaske, walla juulde koorka yontii, rewbe bee ina **kettana** be comci. Eden poti yettude been rewbe.



Suka ina jogi **fodde** e **hanje**. Eden mbaawi limptude heen tee ntudi dii.

- Neddo so o jibbinaama, omo foti dañde kaayit juudu;

-Suka ina foti naatde ekkol;

- Suka ina haani ñaamde haa haara;

- Suka ina foti fijde.

Ina wadi e nder adunaa oo fedde reende sardiiji sukaabe bee. Nde wi'ete ko UNICEF.

Ndeen fedde ina moyyi e sukaabe bee. E duɗe keewɗe, oon goomu naatni toon **kantinaaji**. Ceerno oo jannginat bele **limoore** almuɓe bee ina beydo. Ina wadi jinnaabe wallitooɓe ceerno oo. Pelle godde ina e leydi Senegaal .Been kadi ina ngadda balle mumen.

Naamne

- 1 Limtanam hakkeji dīdī jàowitiidī e cukalel.
- 2 Hol goomu dillata e fu'de e hanje sukaaɓe?
- 3 Ko wadi jinnaaɓe bee jabbi sukaaɓe mumen liggoyoo.
- 4 Ko wadi sukaaɓe bee ina naata kaso?
- 5 Ndokke miiɗo moon ko ittata dee mette nde sukaaɓe bee pawaa